

Marja Haikonen

RUOKAHÄVIKIN VÄHENTÄMINEN KULUTUS- YHTEISÖSSÄ

Johtamisen ja talouden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Maaliskuu 2020

TIIVISTELMÄ

Marja Haikonen: Ruokahävikin vähentäminen kulutusyhteisössä
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Markkinoinnin opintosuunta
Maaliskuu 2020

Tämän tutkielman tavoitteena on kuvata ja analysoida sitä, millä eri tavoin paikallisessa kulutusyhteisössä oppiminen ilmenee ruokahävikin vähentämisen kontekstissa sekä miten kulutusyhteisön jäsenet hahmottavat omaa rooliaan ruokahävikin vähentämisessä. Tässä tutkielmassa lähestymistapa on poikkitieteellinen eli teoriaa yhdistellään useammalta eri alalta. Tutkielman pääasiallinen painopiste on kuitenkin kulutustutkimuksessa. Teoriaosuudessa syvennytään kulutusyhteisöihin, kestävien käytänteiden omaksumiseen yhteisöissä sekä käytäntöyhteisöihin liittyvään oppimisen sosiaalista teoriaan.

Tutkimusorientaationa päädyttiin transformatiiviseen kulutustutkimukseen, jossa painotetaan pyrkimystä yhteiskunnallisten asioiden edistämiseen ja yhteistyötä käytännön toimijoiden kanssa. Tutkimukselliseksi lähestymistavaksi valikoitui osallistuva toimintatutkimus, johon yhteistyökumppaniksi saatiin Marttajärjestö. Tutkielman tarkastelu rajattiin paikallisiin Pirkanmaan seudun Marttayhdistyksiin, joiden voitiin katsoa edustavan sekä paikallista kulutus- että käytäntöyhteisöä. Aineistonkeruu suoritettiin kahdessa työpajassa, joissa valmistettiin hävikkiruokaa Marttojen kanssa. Myös työpajoja edeltäneissä suunnittelutyöpajassa ja oheispalaverissa kerättiin aineistoa. Aineistonkeruumenetelminä toimivat havainnointi ja lyhyet haastattelut EthOS-mobiilisovelluksen avulla, joka on aineiston keräämiseen soveltuva työväline.

Aineiston analyysi suoritettiin teorialähtöisenä sisällönanalyysinä, jossa aikaisempi teoria suuntaa aineistonkeruuta ja analyysia. Tutkimuksen tuloksena havaittiin, että oppimista ilmeni Marttayhteisössä käytäntöyhteisöjen oppimisen sosiaalisen teorian mukaisesti neljän osatekijän kautta, jotka olivat yhteisö, identiteetti, merkitys ja käytänteet. Martat hahmottivat omaa rooliaan ruokahävikin vähentämisessä jakaen yhteisössä hyviä ja kestäviä arjen käytänteitä. Tiedostavaa kuluttamista pidettiin tärkeänä. Siihen sisällytettiin aterioiden suunnittelu ja toisaalta joustovaran säilyttäminen suunnitelmien mukauttamisessa. Myös luovuus ja omiin aisteihin luottaminen ruuanlaitossa sekä esimerkin näyttäminen läheisille ja lapsille nähtiin hyvinä keinoina edistää ruokahävikin vähentämistä. Tutkielman ansiosta saatiin lisää ymmärrystä kulutusyhteisöjen heterogeenisestä joukosta, sillä tässä tutkielmassa myös kansalaisjärjestö nähtiin eräänlaisena kulutusyhteisönä.

Avainsanat: ruokahävikki, käytäntöyhteisö, kulutusyhteisö, oppiminen

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällys

1	RUOKAHÄVIKKI AJANKOHTAISENA AIHEENA	6
1.1	Ruokahävikin vähentäminen yhteiseksi tavoitteeksi.....	6
1.2	Kotitalouksien ruokahävikin synty ja keinot sen vähentämiseksi.....	9
1.3	Tutkimuksen tarkoitus	15
2	KULUTUS- JA KÄYTÄNTÖYHTEISÖT	17
2.1	Tutkimusorientaationa transformatiivinen kulutustutkimus.....	17
2.2	Kulutussyhteisöt.....	19
2.3	Oppiminen käytäntöyhteisöissä.....	21
2.4	Tutkielmaan valittu näkökulma	32
3	TOIMINTATUTKIMUS MARTTAYHTEISÖSSÄ	34
3.1	Tutkimuksen perustana sosiaalinen konstruktionismi.....	34
3.2	Lähestymistapana toimintatutkimus	35
3.2.1	Aineistonkeruutapoina havainnointi ja lyhyet haastattelut.....	37
3.2.2	Paikallisten kulutussyhteisöjen ruuanlaittotyöpajat	40
3.2.3	Tutkimuksen toteutus	41
3.3	Sisällönanalyysi	46
3.4	Tutkimuksen luotettavuuden arviointi.....	48
4	OPPIMINEN MARTTOJEN HÄVIKKITYÖPAJOISSA	53
4.1	Marttayhteisö tutkimuksen kontekstina.....	53
4.2	Oppiminen yhteisön kautta.....	56
4.3	Oppiminen identiteetin kautta	62
4.4	Oppiminen merkitysten kautta.....	68
4.5	Oppiminen käytänteiden kautta	72
4.6	Tutkimuksen teoreettisen viitekehysten ja tulosten yhteenveto	77
5	POHDINTA.....	82
5.1	Tutkimuksen yhteenveto.....	82
5.2	Tutkimuksen kontribuutio	84
5.3	Tutkimuksen rajoitteet ja jatkotutkimusmahdollisuudet	88
	LÄHTEET	91

Kuviot

Kuvio 1. Oppimisen sosiaalisen teorian neljä komponenttia (mukaiillen Wenger 1998, 5).....	23
Kuvio 2. Osallistumisen ja esineellistymisen kaksinainen suhde (mukaiillen Wenger 1998, 63; mukaiillen Hakkarainen 2000, 91).	25
Kuvio 3. Käytännön kolme ulottuvuutta käytäntöyhteisössä (mukaiillen Hakkarainen 2000, 88; mukaiillen Wenger 1998, 73).	28
Kuvio 4. Yhteenkuulumisen kolme tapaa (mukaiillen Wenger 1998, 174).	31
Kuvio 5. Tutkimusprosessi ja sen kulku.....	45
Kuvio 6. Marttayhteisön oma rooli ruokahävikin vähentämisessä.....	81

Taulukot

Taulukko 1. Tutkimusprosessin aikana järjestetyt kokoukset ja tapaamiset.	42
Taulukko 2. Suunnittelutyöpajan osallistujat.	44
Taulukko 3. Kahden ensimmäisen työpajan osallistujat.	44
Taulukko 4. Esimerkki analyysirungosta teorialähtöisessä sisällönanalyysissa (mukaihen Tuomi ja Sarajärvi 2018, 130).....	47
Taulukko 5. Yhteenveto Marttayhteisön oppimisesta kuvattuna Wengerin (1998) neljän oppimisen osatekijän kautta.....	77

1 RUOKAHÄVIKKI AJANKOHTAISENA AIHEENA

1.1 Ruokahävikin vähentäminen yhteiseksi tavoitteeksi

Tutkimuksen aiheena ruokahävikin vähentäminen on erityisen ajankohtainen ja tärkeä. Maapallon kantokyky vaatii kulutuksen hillitsemistä (Achrol & Kotler 2012). Kehitysmaissa on usein ruuasta pulaa, mutta teollisuusmaissa ruokaa on yli tarpeiden. Hyvinvointi jakaantuu siten epätasaisesti. Lisäksi maailmassa ihmisille tuotetusta ruuasta käyttämättä jää suuria määriä eli jopa noin neljännes, jonka vuoksi ruokaturvallisuutta on tarve kehittää tulevaisuudessa (Kummu et al. 2012, 477). Kestävän kehityksen näkökulmasta kotitalouksien ruokahävikki vaatii erityishuomiota, sillä niiden aiheuttama ruokahävikin määrä on merkittävä. Näin on etenkin maissa, joissa hyvinvointi on korkealla tasolla (Stancu et al. 2016, 7). Kummu et al. (2012, 478) mukaan ruuan joutuessa jätteeksi, tuhlataan samalla myös arvokkaita luonnonvaroja, kuten vettä, viljelymaata ja lannoitteita, joita ruuan tuottamisessa on käytetty. Siten aiempaa taloudellisempi resurssien käyttö mahdollistuisi, mikäli ruokahävikkiä vähennettäisiin.

Ruokahävikin vähentäminen vaikuttaisi hillitsevästi myös kasvihuonekaasujen määrään (Kummu et al. 2012, 488), jolla on edelleen vaikutusta ilmaston lämpenemiseen (European Commission 2010, 202). Ilmasto-opiaan (2020) mukaan biojätteen hajotessa hapettomasti kaatopaikalla vapautuu metaanikaasua, joka ihmisten aiheuttamista kasvihuonekaasuista kohottaa ilmaston lämpötilaa hiilidioksidin jälkeen eniten. Metaanikaasun tiedetään olevan huomattavasti voimakkaampi kasvihuonekaasu kuin hiilidioksidi. Kuitenkin vertailtaessa hiilidioksidin ja metaanin vaikutusaikaa ilmakehässä, on todettu, että hiilidioksidi vaikuttaa ilmakehässä metaania pidempään. Euroopan komission (2010, 202) mukaan kasvihuonekaasut siis aiheuttavat haitallista maapallon keskimääräisen lämpötilan nousua. Kasvihuonekaasuihin luetaan muun muassa hiilidioksidi, metaani, typpioksidi ja fluorihilipolymeerit.

Närvänen et al. (2019, 266) mukaan kotitalouksissa hävikkiin päätyvä ruoka kuormittaa ympäristöä enemmän verrattuna ruokaketjun alkupäässä aiheutuvaan hävikkiin, koska prosessiketjun aikana kuluu resursseja. Lisäksi eri ruuat aiheuttavat jätteeksi joutuessaan eri suuruisen haitan ympäristölle. Aiheutuvaa ympäristöhaittaa kuvataan

usein hiilijalanjäljen koolla. FAO:n (2015, 1–2) mukaan hiilijalanjälkeen lasketaan kasvihuonepäästöt, joita tuote ruokaketjuunsa sisältyvien eri prosessien myötä aiheuttaa. Lisäksi etenkin lihan hiilijalanjälki on suhteellisesti katsottuna suuri verrattuna joidenkin muiden ruoka-aineiden hiilijalanjälkiin, vaikka itse lihan osuus koko ruokahävikin määrästä on vain alle 5 %:a. Kuitenkin lihan synnyttämä osuus on yli 20 %:a kaiken aiheutuneen ruokahävikin tuottamasta hiilijalanjäljestä, kun taas esimerkiksi kalan ja äyriäisten aiheuttaman hiilijalanjäljen osuus on vain noin 5 %:a.

Ruokahävikki on biohajoavaa jätettä (Watson & Meah 2013, 105). Suomea koskee vuonna 2013 voimaan astunut kaatopaikka-asetus, jonka myötä biohajoavan jätteen päätymistä kaatopaikoille pyritään välttämään (Ympäristöministeriö 2018, 1). Watsonin ja Meahin (2012, 105) mukaan biohajoava jäte on yhä useammin yhteiskunnallisen kiinnostuksen kohteena, sillä jätettä koskevat käytännöt vaativat kehittämistyötä. He näkevät, että kierrättämisessä kyse on jätteen uusiokäytöstä. Kuitenkin myös jätteen ennaltaehkäisy on erityisen tärkeää ottaa huomioon.

Myös Närvänen et al. (2019, 267, 271) mukaan ilmastonmuutos ja kestävä kehitys ovat nykyään teemoina läsnä julkisessa keskustelussa ja erilaisissa yhteiskunnallisissa kampanjoissa yhä useammin, ja tietoisuus ekologisesta kuluttamisesta lisääntyy jatkuvasti. Heidän mukaansa Suomessa on vakiintunut käytännöksi esimerkiksi Hävikkiviikko, joka järjestetään joka vuosi. Sen tavoitteena on ollut tuoda esille ruokahävikkiä teemana, herättää keskustelua aiheesta ja ohjeistaa sekä lisätä tietämystä eri toimijoiden kesken siitä, mitä sen vähentämiseksi voitaisiin tehdä. Kampanjassa on ollut mukana muun muassa kuluttajia, julkisia organisaatioita ja yrityksiä. Ruokahävikki on myöskin globaalilla tasolla herättänyt keskustelua ja tutkimusprojekteja sekä aikaansaanut politiikassa tarpeen toimia (Katajajuuri et al. 2014, 322; European Commission 2010, 9).

Teema on Watsonin ja Meahin (2012, 105) mukaan olennainen, koska ruuantuotannon tulevaisuuden haasteet ovat ilmeiset. Heidän mukaansa maailman väestön ennustetaan olevan jopa 9 miljardia tämän vuosisadan puoliväliin mennessä. Siten ei voida pitää itsestäänselvänä myöskään sitä, että ruokaa tulee riittämään kaikille. Ongelmien kärjistyminen voi kuitenkin pyrkiä ehkäisemään ruokahävikkiä vähentämällä. Luonnonvarakeskuksen (2020) mukaan myös Yhdistyneissä Kansakunnissa ja Euroopan Unionissa on päätetty pyrkiä siihen, että ruokahävikin määrä vähenisi puoleen

nykyisestä määrästä EU-alueella. Päämäärään on tarkoitus päästä ennen vuotta 2030. Lisäksi Helsingin Sanomissa Paakkanen (2017) uutisoi hiljattain kansainvälisestä 15 000 tutkijan tekemästä yhteiskuntia koskevasta vetoomuksesta kestävien elämäntapojen omaksumiseksi. Tutkijat olivat koonneet listan, jossa he esittivät 13 suositeltavaa toimenpidettä, joista ruokahävikin minimoiminen oli yksi mainituista prioriteeteista. Tavoitteisiin pääsemiseksi tarvitaan siten aktiivista reagoitua ja konkreettisia toimenpiteitä.

Tässä pro gradu -tutkielmassa ollaan kiinnostuttu nimenomaan kotitalouksista ruokahävikin vähentäjinä. Luonnonvarakeskuksen eli Luken (2020) mukaan ruokahävikkiä aiheutuu ruokaketjun erilaisissa prosesseissa, kuten alkutuotannossa, teollisuudessa, ruokakaupoissa, ravintoloissa ja kotitalouksissa. Lisäksi Suomessa kotitaloudet ovat suurimpia ruokahävikin tuottajia 30 prosentin osuudellaan ruokahävikin kokonaismäärästä, joka ylittää 400–500 miljoonaa kiloa vuotta kohden. Suomalaisten kotitalouksien 30 prosentin osuus vastaa yhteensä 120–160 miljoonaa kiloa ruokahävikkiä vuodessa. Siten kotitaloudet ja kuluttajat voivat merkittävästi edistää ruokahävikin vähentämistä. Moraes et al. (2012, 103) mukaan kuluttajat suhtautuvat yleisesti ottaen myönteisesti ympäristöystävälliseen kuluttamiseen, mutta tutkimuksissa on kuitenkin havaittu, että kuluttajat toimivat ristiriitaisesti. He eivät välttämättä kuitenkaan noudata kyseisiä arvoja kulutuskäyttäytymisessään, jolla on edelleen vaikutusta siihen, kuinka tehokkaasti kestävä kehityksen aatteita omaksutaan.

Tässä tutkielmassa kotitalouksien ruokahävikkiä tarkastellaan yhteisönäkökulmasta, eli tutkimus kytkeytyy myös yhteiskunnallisesti tehokkaana vaikuttajana pidettyyn kolmanteen sektoriin. Kolmas sektori kattaa erilaisia kansalaisjärjestöjä ja ruohonjuuritason toimijoita, jotka toimivat usein paikallisesti tietyllä alueella. Tärkeää on se, että ruokahävikki saisi mahdollisimman monen ihmisen huomion osakseen. Nyky-yhteiskunnassa painotetaan usein individualistisia arvoja, jolloin yhteisöllisyys voi heikentyä. On havaittu myös, että nykyisin sosiaalisten suhteiden laatu näyttää olevan aiempaa verrattain löyhempi (Macias 2008, 1089). Aktiiviset kansalaisjärjestöt ovat kuitenkin hyviä esimerkkejä toimijoista, jotka vaalivat tiivistä yhteisöllisyyttä. Lisäksi kotitalouksien asioita ajavissa järjestöissä on viime aikoina kehitetty toimintaa ja viestintää kuluttajien ruokahävikin vähentämiseksi: esimerkkejä ovat muun muassa

Maa- ja kotitalousnaiset ja tässä tutkielmassa esillä oleva Marttajärjestö (Maa- ja kotitalousnaiset 2018; Martat 2020).

Hemmingin (2011, 4, 12) mukaan järjestöillä on useita ominaispiirteitä. Tavallista on esimerkiksi se, että ryhmään kuuluminen määrittää järjestön jäseniä. Yleensä järjestöihin myös kokoonnutaan vapaaehtoisesti omasta halusta. Niissä pyrkimyksenä on luoda toimintaa, jolla on jäsenille merkitystä. Myös monenlainen vuorovaikutus jäsenten kesken on tyypillistä. Toiminnalle luonteenomaista on myös tapaamisten säännöllisyys ja pysyvyys, jonka myötä järjestön muoto vakiintuu. Järjestöt voivat kokoontua eri syistä, mutta yhteistä on se, että järjestöt ovat voittoa tavoittelemattomia. Syitä järjestöiden syntymisen taustalla voivat olla esimerkiksi jaetut kokemukset, koettu intohimo jotakin asiaa kohtaan sekä solidaarisuus (Hemming 2011, 17–28).

Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkimuskohteena on Martat, joka on perinteikäs kansalaisjärjestö. Kansalaisjärjestö käsitetään tässä tutkielmassa eräänlaisena paikallisena kulutus- ja käytäntöyhteisönä. Närväsen (2013, 23) mukaan kulutusyhteisöihin keräännytään niiden tarjoaman sosiaalisen toiminnan takia. Tavallista on, että kulutusyhteisössä voidaan vaalia myös tietynlaisia kulutuskäytänteitä. Kuluttajat toimivat moninaisissa kulutusympäristöissä, joten ruokaan liittyvät käytänteet ovat kietoutuneena osaksi sosiaalisia rakenteita (Närvänen et al. 2013, 316). Tässä tutkielmassa ei kuitenkaan olla kiinnostuttu syvällisemmin kulutusyhteisöjen tai järjestön piirteiden määrittelystä vaan kulutus- ja käytäntöyhteisön sisällä ilmenevästä oppimisesta. Tutkielmassa hyödynnetään viitekehyksenä Etienne Wengerin (1998) oppimisen sosiaalista teoriaa, joka käsittelee erityisesti käytäntöyhteisöjen oppimista. Wengerin (1998, 6) mukaan käytäntöyhteisöjä (engl. communities of practice) voi olla hyvin monenlaisia harrastus- ja työyhteisöistä kouluyhteisöihin, ja olennaista niissä on yhdessä oppiminen. Tässä tutkielmassa Marttajärjestö toimi paikallisena kulutus- ja käytäntöyhteisönä, joka oli hyvä tutkimusympäristö ja konteksti seurata oppimista ja kestävien käytänteiden omaksumista.

1.2 Kotitalouksien ruokahävikin synty ja keinot sen vähentämiseksi

Evans et al. (2012, 114) ilmaisee asian siten, että yksittäisiä kuluttajia syyllistetään usein siitä, etteivät he tarpeeksi huomioi kestäviä käytänteitä arjessaan. Lisäksi on

olemassa näkökulmia, jotka painottavat käytänteiden sosiaalista luonnetta, jolloin esimerkiksi rutiineilla, sosiaalisilla suhteilla, tavoilla ja kulttuurilla on oma vaikutuksensa kestävien käytänteiden mahdollistamisessa. Näitä näkökulmia kutsutaan käytänneteorioiksi (Evans et al. 2012, 114), ja ne ovat myös tämän tutkimuksen taustalla. Evans et al. (2012, 121) kirjoittavat, että käytänneteorioiden mukaisesti syömiseen kytkeytyy useita eri käytänteitä, kuten ruuan hankinta ja säilytys sekä ruuan valmistaminen ja ruuanlaittomenetelmät. Lisäksi heidän mukaansa myös siinä, miten käsittelemme hävikkiuhan alla olevaa ruokaa, on kyse erilaisista ruokahävikkiin liittyvistä käytänteistä. Lähtökohtaisesti on tärkeää tunnustaa arjen käytänteiden yhteenkietoutuneisuus, kun niitä halutaan muovata yhä kestävämpään suuntaan erilaisten aloitteiden myötä, sillä yksittäisiin ruokaan liittyviin käyttäytymisen muotoihin puuttuminen ei ole yhtä tehokasta. Myös tässä tutkielmassa paneuduttiin tutkimaan kestävien käytänteiden omaksumista yhteisön näkökulmasta.

Evansin (2011, 432) mukaan tutkimuksissa on havaittu, että on tavallista, että arjessa kuluttajilla jää ylijäämäruokaa. Lisäksi Evansin (2011, 432, 437–438) mukaan ylijäämäruuan suhteen saatetaan tuntea neuvottomuutta, siitä podetaan usein syyllisyyttä ja uusien käyttötarkoitusten keksiminen voi myös aiheuttaa erilaisia haasteita. Tuhlaamisen moraaliset ongelmat kyllä tiedostetaan, mutta aina arjen sosiaaliset käytänteet eivät kuitenkaan tue kuluttajaa ruokahävikin vähentämisessä. Hävikkiuhan alla oleva ruoka voi myös herättää kuluttajissa vastenmielisyyttä, koska sitä uhkaa jätteeksi joutuminen (Watson & Meah 2012, 106).

Ruokahävikin syntyyn kotitalouksissa voi olla monia syitä. Luonnonvarakeskuksen (2020) mukaan esimerkiksi kiire voi johtaa arjen ja ruokaostosten heikkoon suunnitteluun sekä jaksamattomuuteen nähdä vaivaa ruuanlaittoon. Toiseksi myös kuluttajien heikot ruuanlaittotaidot voivat rajoittaa sellaisen ruuan luovaa hyödyntämistä, jota uhkaa hävikiksi joutuminen. Aina ei välttämättä myöskään muisteta tai jakseta keksiä uusia ruokia yli jääneestä ruuasta (Koivupuro et al. 2012, 189–190). Kolmanneksi hävikkiä voi syntyä myös ruuan varastoimisessa ja säilytyksessä (Quested et al. 2013, 44). Esimerkiksi pakkaseen tai jääkaappiin voidaan unohtaa ruokia liian pitkäksi aikaa, vaikka niissäkään ruoka ei säily ikuisesti tai ruokaa voidaan säilyttää väärässä lämpötilassa (Koivupuro et al. 2012, 189). Jääkaappi ja pakastin ovat

esimerkkejä kotitalouden materiaalisista teknologioista, jotka punoutuvat osaksi kotitalouksien arkisia ruuanlaittokäytänteitä (Watson & Meah 2012, 107).

Lisäksi Koivupuro et al. (2012, 190) mukaan suuren pakkauskoon takia ruokaa saattaa jäädä yli tarpeen. Heidän mukaansa tuotetta ei ehkä myydä pienessä pakkauksessa, jolloin päädytään isoon pakkaukseen. Iso pakkaus on usein myös kilohinnaltaan edullisempi kuin pieni pakkaus, joka voi vaikuttaa siihen, että kuluttajat valitsevat ison pakkauksen pienen sijasta. Ongelmana on Luken (2020) mukaan myös se, että kuluttajat eivät usein hahmota parasta ennen -merkinnän ja viimeinen käyttöpäivä -merkinnän välistä eroa. Parasta ennen -merkittyjä tuotteita pystyy oman harkinnan mukaan käyttämään vielä päiväyksen jälkeen. Ruokahävikki jaetaan siten syömäkelpoiseen ja syömäkelvottomaan hävikkiin. Koivupuro et al. (2012, 190) mukaan toisinaan ruuan haaskaamiseen voi olla syynä myös turhamaisuus tai makumieltymykset, eli ruuan ei koeta maistuvan hyvältä. Saatetaan myös kyllästyä syömään samaa ruokaa ja kaivata vaihtelua, jolloin ruoka jätetään syömättä. Ylipäätään kuluttajien arvomaailma, elämäntyyli, ruuan hintataso ja se, miten paljon ruokaa arvostetaan, vaikuttavat kaikki tekijöinä siihen, miten kuluttajat ottavat ruokahävikin huomioon omassa arjessaan (Hebrok & Boks 2017, 382–383).

Evansin (2011, 436–437) mukaan aiemmissa tutkimuksissa kuluttajat ovat olleet yleisesti haluttomia syömään Parasta ennen -päiväyksen ylittäneitä tuotteita, koska niiden käyttöön liitetään terveystarpeita. Hänen mukaansa etenkin liha-, kana-, kala- ja maitotuotteita ei päiväyksen eräännyttyä olla halukkaita käyttämään, koska niiden syöntiä ei pidetä tarpeeksi turvallisena. Eroja on kuitenkin paljon siinä, kuinka tarkkoja päiväyksien tulkinnassa ollaan, ja osa uskaltaa luottaa myös omiin aisteihin ja tarkkailla, esimerkiksi ruuan ulkonäössä tai tuoksussa havaittavia muutoksia, tulkintaa tehtäessä. Nahistuneita kasviksia tai mausteita uskalletaan puolestaan rohkeammin käyttää vanhempinakin, tai voidaan esimerkiksi poistaa vain pilaantunut tuotteen osa ja syödä loput ruoka-aineesta. Sonesson et al. (2005, 374) mukaan on yleistä, että juuri yllä mainittuja ruoka-aineita, kuten liha-, maito- ja kalatuotteita sekä vihanneksia, joudutaan myös heittämään pois, koska niitä ei ehditä syödä ajoissa. Syynä on niiden heikko säilyvyys, kun taas verrattain harvemmin ruokahävikiksi päättyy paremmin säilyviä kuiva-aineita.

Watsonin ja Meahin (2012, 102–103) mukaan vanhenevien tuotteiden käyttämisen kohdalla pelot voivat liittyä esimerkiksi ruokamyrkytyksen saamiseen tai muihin elintarvikkeista peräisiin oleviin sairauksiin. Näitä pelkoja saatetaan lietsoa yleisessä keskustelussa, jolloin pelko voi tarttua. Heidän mukaansa eri lähteistä saatu tieto ja ohjeistus ruokahävikistä voivat olla keskenään ristiriidassa. Ruokahävikin vähentäminen koetaan kuitenkin tärkeäksi, mutta myöskään ruuan turvallisuuskysymyksissä ei haluta ottaa riskejä. Tiedon ollessa moninaista kuluttajien voi olla vaikea löytää suhteellisuudentajua sen suhteen, mitä on turvallista syödä.

Kuitenkin kuluttajat ovat usein Watsonin ja Meahin (2012, 109, 111–113) mukaan tietoisia omista rajoistaan riskien ottamisessa. Päiväysmerkintöjen nähdään heikentävän kuluttajan aistinvaraisen tuotteiden havainnoimisprosessin merkitystä, ja sen sijaan kuluttajat nojaavat asiantuntijatahojen laatimiin standardeihin ruuan syömäkelpoisuudesta. Kuitenkaan kaikki kuluttajat eivät usko siihen, että tuotteiden säilyvyyksiä voitaisiin etukäteen ennustaa ehdottoman varmoiksi päiväysmerkinnöillä vaan kuluttajat uskovat, että säilyvyyksissä on hieman liikkumavaraa, koska ruoka pilaantuu hitaasti. Nämä kuluttajat uskovat, että sillä on merkitystä, miten ruoka on säilytetty. Kuluttajat kantavat syyllisyyttä ruokahävikistä ja ruuan pois heittäminen tuntuu heistä epämieluisalta, ja siksi he uskaltavat myös vastustaa standardeja ja toimia oman harkinnan mukaan.

Schmidtin ja Matthiesin (2018, 1) mukaan kotitalouksien ruokahävikki on yhteydessä käyttäytymiseen siten, että esimerkiksi suunnittelu, ruuan varastoiminen ja osto- ja kulutuskäyttäytyminen vaikuttavat syntyvään ruokahävikkiin. Siten myös käyttäytymistapoja muuttamalla voitaisiin edistää sitä, että ruokahävikki vähenisi. Lisäksi Evansin (2011, 435–436) mukaan kotitalouksissa on tavallista, että välillä arjen suunnitelmat voivat yksinkertaisesti muuttua. Arjen ennakoimattomuudella on vaikutuksia myös ruuanlaittoon, jolloin ruuanlaittoa varten ostetut tuotteet saattavat ehtiä pilaantua jääkaapissa ennen kuin niitä ehditään käyttää. Suomessa Katajajuuren et al. (2014, 322, 324–325) tekemässä tutkimuksessa kerättiin muun muassa tietoa kotitalouksien ruokahävikin suuruudesta ja laadusta. Tutkimuksessa selvisi, että syynä ruokahävikin syntyyn on hyvin usein ruuan pilaantuminen, jolloin se voi olla esimerkiksi homeessa tai suositeltavat käyttöpäivämäärämerkinnät voivat olla ylittyneet. Lisäksi ruuantarpeen

arvioimisessa voidaan toisinaan epäonnistua, jolloin tuloksena ruokaa tehdään liiallisia määriä (Katajajuuri et al. 2014, 322, 324–325; Koivupuro et al. 2012, 189).

Suomalaisia kotitalouksia koskevassa Koivupuron et al. (2012, 189) kirjoittamassa tutkimuksessa raportoitiin, että syntyneen ruokahävikin määrä vaihtelee kotitalouksien välillä, jolloin eniten ruokahävikin vähentämisessä voivat auttaa tuhmaavimmat kotitaloudet. Muutosta edistävät toimenpiteet kannattaa siten suunnata ennen kaikkea koskemaan näitä kotitalouksia. WRAP:n (2014,1) mukaan Isossa-Britanniassa 2010-luvun jälkeen julkaistuissa tutkimuksissa on havaittu, että syntyneeseen ruokahävikin määrään vaikuttavat jonkin verran sosiodemografiset tekijät. Näitä tekijöitä olivat esimerkiksi kotitalouden taloudesta pääasiallisesti vastaavan työtilanne ja tutkimukseen osallistuneen ikä. Lisäksi kotitalouden koolla oli vaikutusta siihen, paljonko ruokaa haaskataan. Mitä suurempi kotitalous on, sitä enemmän ruokahävikkiä syntyy. Yhden hengen talouksissa taas syntyy suhteellisesti katsottuna eniten ruokahävikkiä, koska ruokaa ostetaan helposti yli tarpeiden, jolloin se jää käyttämättä.

Koivupuro et al. (2012, 185, 188–189) mukaan suhteellisesti kaikista eniten ruokaa tuhlaavat yksin asuvat naiset. Lisäksi heidän mukaansa miesten tai molempien puolisoiden vastatessa kotitalouden ruokaostoksista, syntyy hävikkiä vähemmän kuin naisten tehdessä ruokaostokset, mutta syy tähän on toistaiseksi epäselvä ja pelkkien arveluiden varassa. Tutkimuksessa oli kyseessä ruokahävikki, johon voidaan vaikuttaa, eli se ei tällöin sisältänyt esimerkiksi kahvinpuruja tai hedelmän kuoria. Lisäksi edullista ruokaa ostavilla syntyy vähemmän ruokahävikkiä. Tämä voi johtua ylipäätään siitä, että on omaksuttu säästeliäs elämäntapa. Isommilla kotitalouksilla etuna on, että pakkauskoost ovat usein heidän tarpeisiinsa sopivampia, kun verrataan yhden hengen talouksien tarpeisiin (Evans 2011, 435; WRAP 2014, 1).

Jos pariskunnilla on kovin erilainen suhtautumistapa ruokahävikkiin tai ajatukset kuluttamisesta eroavat merkittävästi, myös tämä voi itsessään aiheuttaa enemmän ruokahävikkiä (Gojard & Véron 2018, 110). Suhtautuminen ruokien päiväysmerkintöihin ei välttämättä myöskään ole samanlaista (Gojard & Véron 2018, 110), jolloin esimerkiksi toinen pariskunnan osapuolista voi olla toista nirsompi tai tarkempi, mikä saattaa hankaloittaa vanhenevien tuotteiden käyttöä arjessa, jos laitetaan yhteistä ruokaa (Evans 2011, 435). Gojardin ja Véronin (2018, 105) mukaan ruoka ja ruuanlaiton käytännöt saavat erilaisia merkityksiä riippuen siitä, millainen tilanne on kyseessä. On yleistä, että vie-

raiden tullessa kylään halutaan laittaa ruokaa hienommin ja käyttää ruuan valmistukseen enemmän aikaa kuin tavallisesti. Ruokaa saatetaan ostaa vieraiden tullessa varmuuden vuoksi yli tarpeen, jolloin osa siitä jää käyttämättä. Sen sijaan Evansin (2011, 435) ja WRAP:n (2014, 1–2) mukaan pienemmissä kotitalouksissa elämäntyyli voi olla usein liikkuva ja spontaani. Se voi määrittää tehtyjä ruokaostoksia ja sen kautta myös ruokahävikkiä, koska ei jakseta olla yhtä suunnitelmallisia jatkuvasti. Esimerkiksi Evansin (2011, 435) mukaan matkustaessa pois kotoa, voidaan unohtaa matkan aikana jääkaapin sisältö ja olla taipuvaisia esimerkiksi ostamaan valmis- tai noutoruokaa kiireen tai matkaväsymyksen takia. Tällöin jääkaapista voidaan joutua heittämään pilaantunutta ruokaa roskiin matkan jälkeen.

Aiemmissa ruokahävikkiä koskevissa tutkimuksissa on muun muassa kerrottu keinoista, joilla ruokahävikkiä voi pyrkiä vähentämään. Ruokahävikin minimoimisen kannalta on suotavaa esimerkiksi ottaa huomioon kaupasta valitun ruuan yhteensopivuus omiin arjen käytänteisiin (Evans 2011, 434). Esimerkiksi prosessoituja ruokia, eli pitkälle jalostettuja ruokia, pidetään epäterveellisinä (Lindsay 2010, 482), mutta niiden käyttö voi Evansin (2011, 434) mukaan toisinaan olla kuluttajan näkökulmasta ajateltuna perusteltua, jotta ruuanlaitto helpottuisi. Terveellinen ja tuore ruoka täytyy usein hyödyntää pian, koska se piilaantuu herkemmin. Jos ajatellaan asiaa lähinnä ruokahävikin minimoimisen kannalta ottamatta kantaa ruuan terveystieteeseen, on oman kulloisen tilanteen ja omien ruuanlaittoon käytettävien resurssien tiedostaminen joka tapauksessa taloudellista.

Ruokahävikin vähentämiseksi kuluttajille on järjestetty kohdistettuja kampanjoita, joissa ohjeistetaan ruokaostosten suunnittelua, ruuan säilytystä tai päiväyksien tulkintaa tai neuvotaan sopivia annoskokoja eli ruoka-aineiden tarkempaa mittaamista ruuanlaitossa (Watson & Meah 2012, 106, 115–116). Yhtenä hyvänä ruokahävikin vähentämisen keinona pidetään myös sitä, että syödään aina vanhimpien ruokapakkauksien sisältö ensin ja vasta sen jälkeen siirrytään tuorempien pakkausten pariin (Koivupuro et al. 2012, 190). Watsonin ja Meahin (2012, 106, 115–116) mukaan hävikkireseptejä on myös jaettu, jotta kuluttajat oppisivat, mitä kaikkea yli jääneestä ruuasta on mahdollista vielä tehdä. Heidän mukaansa osa kuluttajista pyrkiikin laittamaan ruokaa yli jääneistä ruuista, mutta ruuanlaitto on tasapainoilua monen muuttujan kanssa, esimerkiksi käytetyn ajan

suhteen. Lasten tarpeet täytyy myös ottaa huomioon, joten välillä joudutaan heittämään ruokaa pois, vaikka sitä yritetään kaikin keinoin välttää.

Hyvän ruuanlaittajan kotona ruokahävikki voi olla vähäisempää kuin jos ruuanlaittotaidot ovat heikommat, sillä hyvä ruuanlaittaja osaa todennäköisemmin hyödyntää hävikkiuhan alla olevia ruoka-aineita rohkeasti ja luovasti (Gojard & Véron 2018, 108). Watsonin ja Meahin (2012, 109, 111–113) mukaan ruokaan laitettujen rahallisten panostukset vaikuttavat myös siihen, ettei ruokaa haluta hukata. Heidän mukaansa nimenomaan säästäväisyyttä mietitään ruokahävikin vähentämisen yhteydessä enemmän kuin ympäristökysymyksiä tai globaalia nälänhätää. Säästäväiseksi ruuan suhteen on voitu oppia jo lapsena, jos on esimerkiksi kärsitty siitä, että ruokaa on ollut niukasti.

Närvänen et al. (2019, 264–266) mukaan kuluttajat voivat kotitalouksien edustajina omassa asenteessaan sekä käytöksessään ottaa huomioon kestävämmät toimintatavat. Ruohonjuuritasolta lähtevää muutosta kestävämmän tulevaisuuden varmistamiseksi edesauttavat esimerkiksi ruokahävikin ennaltaehkäiseminen ja vähentäminen sekä järkevien käytänteiden suosiminen kuluttajien ollessa vuorovaikutuksessa ruokaketjun kanssa. Gojardin ja Véronin (2018, 99) mukaan kestäviä käytänteitä voidaan oppia, mikäli vallitsevia käytänteitä osataan kyseenalaistaa. Heidän mukaansa olemassa olevien käytänteiden välisiä yhteyksiä täytyy tällöin kehittää uudelleenlaisiksi. He näkevät, että käytänneteorioissa yksittäisen kuluttajan osaa kestävien käytänteiden edistämiseksi on usein pidetty vähäisenä. Toisaalta esimerkiksi kestäviin ruokakäytänteisiin liittyvässä käytänneteoreettisessa tutkimuksessa on puolestaan otettu huomioon sekä käytänteet sekä kuluttajat käytänteiden toteuttajina tutkimalla kotitalouksien kestävien käytänteiden omaksumista, kuten ruuanlaittoa yli jääneistä ruuista, ruokahävikin vähentämistä ja kierrättämistä. Tässä tutkielmassa sekä käytänteet, kulutus- ja käytäntöyhteisö että yhteisöön kuuluvat kuluttajat läheisineen ovat tärkeitä osatekijöitä kestävien käytänteiden oppimisessa ja käytänteiden muuttumisessa.

1.3 Tutkimuksen tarkoitus

Tutkimusorientaationa tässä tutkielmassa on käytetty transformatiivista kulutustutkimusta. Menetelmällisenä lähestymistapana sen sijaan on hyödynnetty osallistuvaa toimintatutkimusta. Tämän tutkielman tarkoituksena on kuvata ja

analysoida paikallisen kulutusyhteisön roolia ruokahävikin vähentämisessä ja tarkastella sitä, millä eri tavoin oppiminen kulutusyhteisössä ilmenee ruokahävikin vähentämisen kontekstissa. Tässä pro gradu -tutkielmassa lähestymistapa on osittain poikkitieteellinen, koska tarvetta tieteenaloja yhdistävälle ja ajankohtaiselle ruokahävikkitutkimukselle löytyy. Lisäksi teemoina ruokahävikki ja kulutusyhteisöt ovat kuluttajakäyttäytymisen ilmiöinä myös vahvasti sosiaalisiin merkityksiin kietoutuneita. Siten tutkielmassa hyödynnetään teoriaa myös kasvatustieteiden alalta kulutustutkimuksen lisäksi. Tutkielman pääasiallinen painopiste on kuitenkin kulutustutkimuksessa.

Tässä tutkielmassa oppimisen ilmenemistä kulutusyhteisössä tarkastellaan kahden tutkimuskysymyksen kautta.

Tässä tutkielmassa pyritään vastaamaan alla oleviin kahteen tutkimuskysymykseen:

1. Millä eri tavoilla oppiminen ilmenee paikallisessa kulutusyhteisössä ruokahävikin vähentämisen kontekstissa?
2. Miten kulutusyhteisön jäsenet hahmottavat omaa rooliaan ruokahävikin vähentämisessä?

Tutkimuksen kontekstiksi valikoitui Marttajärjestö, joka on tunnettu kansalaisjärjestö. Marttojen toiminnassa yhteisöllisyyden voi katsoa olevan toiminnan ytimessä. Siten Marttoja on ollut tarkoituksenmukaista tutkia nimenomaan yhteisöllisyyden näkökulmasta. Tästä tutkielmasta hyötyvät paitsi Martat yhteisönä, mutta myös tiedeyhteisö. Molemmat saavat uutta tietoa siitä, millä tavoin oppiminen Marttayhteisössä ilmenee ja miten paikallinen kulutus- ja käytäntöyhteisö voi vaikuttaa ruokahävikin vähentämiseen. Marttojen jäsenistö koostuu kuluttajista, joiden voidaan olettaa levittävän tietoa perheelleen ja läheisilleen. Kestävien käytänteiden edistäminen vaikuttaa myös koko yhteiskuntaan myönteisesti, koska aiempaa tiedostavampi ja taloudellisempi kuluttaminen säästää ympäristön, koko ruokaketjun ja yhteiskunnan resursseja. Tämä tutkielma nojaa siten hyvin tärkeään arvopohjaan: kestävän kehityksen ja yhteisöllisyyden tukemisen voi ajatella lisäävän koko yhteiskunnan hyvinvointia pitkällä aikavälillä.

2 KULUTUS- JA KÄYTÄNTÖYHTEISÖT

2.1 Tutkimusorientaationa transformatiivinen kulutustutkimus

Tämä pro gradu -tutkielma asemoituu transformatiivisen kulutustutkimuksen (Transformative Consumer Research, TCR) alaisuuteen. Transformatiivisessa kulutustutkimuksessa, joka tunnetaan myös kulttuurisen kulutustutkimuksen (Consumer Culture Theory, CCT) alaisuuteen kuuluvana suuntauksena, yhteiskunnallinen hyvinvoinnin kehittäminen ja vuorovaikuttaminen eri sidosryhmien kanssa on tärkeää (Association for Consumer Research 2017; Dyen & Sirieix 2016, 686; Crockett et al. 2013, 1171, 1173). Sen sijaan Arnouldin ja Thompsonin (2005, 868–870) mukaan kulttuurinen kulutustutkimus kerää yhteen joukon erilaisia poikkitieteellisiä tutkimuksellisia lähestymistapoja. Heidän mukaansa niille ominaista on tarkastella kuluttamista nimensä mukaisesti kulttuurin kautta. Kulttuurinen kulutustutkimus ottaa huomioon paitsi toistamamme käytänteet myös sen, miten yksilötasolla tai yhteisössä identiteettimme muovautuvat ja mitä merkityksiä annamme, esimerkiksi kuluttamiselle. Merkitysten luomisen lisäksi myös kuluttajien välisistä suhteista, muuttuvista rakenteista ja prosesseista sekä kaupallisesta ympäristöstä ollaan laajalti kiinnostuneita.

Dyenin ja Sirieix'n (2016, 686) sekä Gorgen et al. (2015, 97–99) mukaan käytännönläheisenä ja dynaamisena tutkimussuuntauksena tunnetussa TCR:ssä puolestaan keskitytään yhteiskunnallisiin epäkohtiin, esimerkiksi köyhyyteen ja ympäristöongelmiin, ja pyritään löytämään näihin ongelmiin ratkaisuja. Tutkimuksen tulee siten TCR:ssä vastata yhteiskunnan tarpeisiin, ja olla ajankohtaista ja merkityksellistä. Tällöin se ei saa myöskään etäännyä liikaa kuluttajista ja heidän näkökulmastaan (Mick et al. 2012, 7–8). Transformatiiviselle kulutustutkimukselle tyypillistä on myös sosiaalisen ja kulttuurisen viitekehyksen huomioon ottaminen tutkimuksessa sekä pyrkimys tutkimusten ymmärrettävyyteen ja tunnettavuuteen (Association for Consumer Research 2017). Transformatiivinen kulutustutkimus on myös yksi suosituista aiheista markkinoinnin tunnetuissa jounaaleissa nykyisin (Ozanne et al. 2017, 1). Kestävän kehityksen teemat ovat yleistyneet transformatiivisessa kulutustutkimuksessa 2000-luvulta lähtien, vaikka kestävää kehitystä on tutkittu jo 1990-luvulla (Gorge et al. 2015, 99, 107; Mick et al. 2012, 7).

Lisäksi toimintatutkimusta käytetään tutkimusstrategiana transformatiivisessa kulutustutkimuksessa (Mick et al. 2012, 16).

Lisäksi Ozannen et al. (2017, 1–2) mukaan tutkimuskentällä etsitään jatkuvasti tuoreita tapoja vaikuttaa, jotta tutkimukset voisivat olla tulevaisuudessa aiempaa vaikutusvaltaisempia ja käytännönläheisempiä. He näkevät haasteena kuitenkin sen, että yhteiskunnallisten vaikutusten mittaaminen ei ole yksiselitteistä. Sidosryhmien kanssa tulisi olla yhteydessä kaikissa tutkimusprosessin vaiheissa, ja vaikuttamisessa tulisi käyttää monipuolisesti erilaisia keinoja. Tämä on olennaista, jotta suhteeseen sitoutuvaa näkökulmaa hyödyntävä transformatiivinen kulutustutkimus olisi tehokasta ja mahdollistaisi yhteiskunnallisia muutoksia. Transformatiivinen kulutustutkimus on usein osallistavaa siten, että sidosryhmien ääntä kuunnellaan ja tutkimusongelmia pidetään yhteisinä. Tutkijat voivat myös oppia käytännön toimijoilta ja toisinpäin. Siten tiedon jakamisesta hyötyvät kaikki osapuolet.

Tämän pro gradu -tutkielman aihepiirinä oleva ruokahävikki on paitsi melko tuore, ajankohtainen ja käytännönläheinen kestävän kehityksen teema. Transformatiivinen tutkimusorientaatio valittiin tähän tutkimukseen, sillä se soveltuu nimenomaan käytännönläheisten kestävän kehityksen teemojen tarkasteluun (Gorge et al. 2015, 99; Dyen & Sirieix 2016, 686), kuten yllä tuotiin ilmi. Tässä tutkielmassa hyödynnettiin myös toimintatutkimusta ja osallistavaa tutkimuksellista lähestymistapaa. Pääasialliseksi käytäntöä lähellä olevaksi sidosryhmäksi valikoitui Marttajärjestö. Ruokahävikin vähentäminen koettiin yhteiseksi tutkimusongelmaksi Marttojen kanssa. Heidän näkökulmansa pyrittiin ottamaan huomioon koko tutkimusprosessin ajan toimintatutkimuksen ja transformatiivisen kulutustutkimuksen mukaisesti.

Yhteistyö Marttajärjestön kanssa on ollut erittäin tärkeää, sillä sekä tutkija että Marttajärjestö ovat voineet auttaa toinen toisiaan ja oppia yhteistyöstä. Lisäksi muutokset syntyvät Ozannen ja Saatcioglun (2008, 424) mukaan olennaisesti dialogin kautta. Transformatiivisen kulutustutkimuksen sekä tässäkin tutkimuksessa käytettävän toimintatutkimuksen oppien mukaan muutoksia ei viedä läpi yksisuuntaisesti vaan tarvitaan useiden toimijoiden vuorovaikutusta. Marttajärjestöllä on vaikutus kuluttajiin ja oma kiinnostus kehittää oman kansalaisjärjestönsä toimintaa. He ovat olleet halukkaita olemaan mukana edistämässä oppimista ja näyttämässä esimerkkiä ruokahävikin vähentämisessä.

2.2 Kulutusyhteisöt

Tässä tutkielmassa tarkasteltu Marttayhteisö on eräänlainen kulutusyhteisö. Kulutusyhteisöllä tarkoitetaan Närväsen (2013, 23) mukaan usein muodoltaan löyhää yhteisöä, jonka sisällä yhteisön jäsenet kuluttavat samantyyppisiä asioita. Hänen mukaansa nämä kuluttajat noudattavat usein myös tietynlaisia kulutuskäytänteitä. Kulutusyhteisön käsite eroaa jonkin verran yhteisön käsitteestä. Pelkän yhteisön rajoja on yleensä pidetty helposti havaittavina. Tällöin on erotettu selvästi yhteisön jäsenet ja toisaalta yhteisön ulkopuoliset. Kuitenkin todellisuudessa yhteisön tilanne ja rajat usein elävät, eivätkä ole staattisia vaan muutoksessa (Närvänen 2013, 23; Goulding et al. 2013, 816).

Närväsen (2013, 23–24) tavoin tässä tutkielmassa on päädytty hyödyntämään kulutusyhteisön (consumption collective) käsitettä pelkän yhteisön käsitteen sijasta, sillä kulutusyhteisön käsite pitää sisällään kulutusyhteisöjen kirjavuuden ja epämuodolliset rakenteet. Kulutusyhteisön käsite on läheisesti yhteydessä myös käytänteisiin. Lisäksi Goulding et al. (2013, 815–816) mukaan kulutusyhteisöt eroavat brändiyhteisöistä ja kulutuksen alakulttuureista, sillä kulutusyhteisöt eivät useinkaan ole valtakulttuuria vastustavia eikä niiden toiminnan keskiössä ole brändi vaan kulutusyhteisöjä on olemassa erilaisia ja yksilö voi kuulua moneen kulutusyhteisöön samaan aikaan. Covan & Covan (2002, 599) mukaan aiemmin yksilöillä oli taipumus kuulua erilaisiin sosiaalisiin luokkiin, jotka määrittivät heidän sosiaalista asemaansa yhteiskunnassa. Kulutusyhteisöjen myötä yksilö voi puolestaan kantaa useita sosiaalisia rooleja joustavasti. Thomas et al. (2013, 1013) mukaan kulutusyhteisöjen heterogeenisuus mahdollistaa, että niiden toiminta pysyy yllä. Yhteisön toiminnan tarkoituksena on tällöin vastata sen jäsenten tarpeisiin, jotka voivat olla erilaisia eri aikoina, sillä kulutusyhteisöt ovat ennen kaikkea moniulotteisia.

Närväsen (2013, 25) ja Gouldingin et al. (2013, 815) mukaan sitoutuminen voi olla intensiteetiltään erilaista kulutusyhteisöissä. Kaikki kulutusyhteisöt eivät myöskään rakennu esineiden kuluttamisen ympärille vaan kiinnostuksen ja sitoutumisen kohteena voi olla muunlaisiakin asioita. Kulutusyhteisöjen rakenne on myös Achrolin ja Kotlerin (2011) mukaan epämuodollinen ja vaihteleva, sillä niin jäsenet kuin yhteisön johtajat voivat vaihdella, jolloin yhteistoiminnan tukijalkana ovat ennemminkin luottamus ja

normit. Lisäksi pyrkimys vastavuoroisuuteen ja yhteiseen hyvään on olennaista. Goulding et al. (2013, 813, 816) ilmaisevat asian niin, että kulutusyhteisöä on vaikea johtaa ulkoapäin, sillä ne ovat yrittäjähenkisiä itsessään. Kulutusyhteisöissä myös leikkimielisyydellä on tärkeä merkitys (Goulding et al. 2013, 815) ja toisin kuin monissa brändiyhteisöissä, kulutusyhteisöissä on harvemmin fanaattisia piirteitä (Muñiz & Schau 2013, 738). Sen sijaan yhdessä koetut tunteet ja kokemukset luovat merkitystä toiminnalle (Cova & Cova 2002, 598).

Nojautuen edellä mainittuun Närväsen (2013, 23–24) perusteluun, myös tässä tutkielmassa tarkastelu on rajattu yhteisön käsitteestä edelleen kulutusyhteisön käsitteeseen. Kulutusyhteisön käsite soveltuu kuvaamaan kansalaisjärjestössä ilmenevää yhteisöllistä kuluttamista ja kulutuskäytänteitä vielä täsmällisemmin kuin yhteisön käsite. Lisäksi se tuo ilmi myös kulutustutkimuksen näkökulmaa tässä tutkielmassa. Kansalaisjärjestön toiminnan voidaan ajatella olevan yhteydessä kuluttamiseen, sillä elämme olennaisesti kulutusyhteiskunnan ympäröiminä. Kansalaisjärjestö kerää yhteen kansalaisia yhteisöllisen toiminnan pariin, jonka myötä voidaan myös kuluttaa yhdessä ja jakaa ajatuksia siitä, kuten tämän tutkielman kontekstissa havaitaan. Aiempien tutkimusten mukaan kuluttamisen sosiaalista luonnetta ei voida ohittaa, ja kuluttamista on siten vaikea irrottaa sosiaalisuudesta (Närvänen 2013, 30).

Tässä tutkielmassa halutaan lisäksi tutkia kestävien kulutuskäytänteiden omaksumista paikallisessa kulutusyhteisössä. Ruokahävikin vähentäminen kulutusyhteisössä edellyttää kestävien käytänteiden tunnistamista ja oppimista, joten tämän tutkielman kannalta on tärkeää ottaa huomioon myös kulutuskäytänteiden merkitys kestävien toimintatapojen oppimisessa. Sosiaalisille käytänteille on yleistä niiden jatkuvuus, kun toimijat toistavat niitä toiminnan kautta (Giddens 1984, 2). Toisaalta uusia käytänteitä syntyy myös ajan myötä ja toiset käytännöt puolestaan voivat hiipua, joten myös käytänteissä tapahtuu muutosta (Dyen & Sirieix 2016, 687). Moraesin et al. (2012, 104, 105) mukaan kuluttajat ihailevat kestävästä kuluttamisesta, mutta ihailtujen arvojen noudattaminen kulutuskäyttäytymisessä voi toisinaan asettaa heille haasteita. Heidän mukaansa onkin muodostunut uudella tavoin ajattelevia kulutusyhteisöjä (engl. New Consumption Communities), joita tutkimalla on havaittu nimenomaan yhteisöjen helpottavan yksilöitä muun muassa johdonmukaisemman kuluttamisen opettelussa.

Yksilöt saavat yhteisöstä tukea, jonka avulla he voivat paremmin hallita ja muuttaa epäjohdonmukaista kulutuskäyttäytymistään.

Moraesin et al. (2012, 124) mukaan yhteisön jäseniä auttavat yhteisön tarjoamat erilaiset keinot. Näitä ovat esimerkiksi sujuva viestintä ja kannustaminen jäsenten välillä. Lisäksi jäsenten sitouttaminen muutokseen, normien olemassaolo ja erilaiset vinkit käytöksen muuttamiseen motivoivat jäseniä parantamaan elämäntyylejään. Shoven et al. (2012, 14–16, 66) mukaan sosiaalinen vuorovaikutus vaikuttaa olennaisesti siihen, miten käytänteitä omaksutaan ja miten niihin sitoudutaan. Tästä löytyy tarkempaa tietoa muun muassa käytäntöyhteisöjen (engl. communities of practice) tutkimuksen alalta. Myös yksilöillä käytänteiden toteuttajina on tärkeä vaikutus muutosten aikaansaamisessa, vaikkakin kestävien käytänteiden olennaisina edistäjinä voivat usein olla nimenomaan yhteiskunnallisesti vaikutusvaltaiset toimijat, joilla on valtaa päätöksenteossa sekä vaikutusta monen ihmisen elämään (Shove et al. 2012, 19).

2.3 Oppiminen käytäntöyhteisöissä

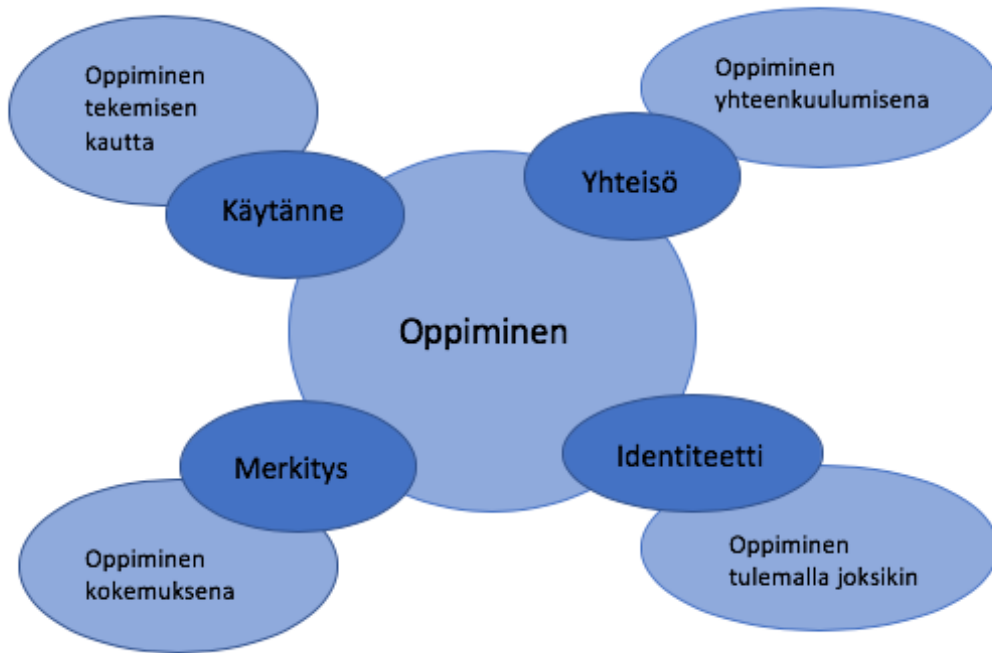
Erilaiset kulutusyhteisöt voidaan nähdä myös käytäntöyhteisöinä. Tässä tutkielmassa ei ole tarkoituksenmukaista lähteä kuvailemaan sen syvällisemmin kulutusyhteisöjen piirteitä vaan teoriaosuudessa avataan Wengerin viitekehystä, joka painottuu oppimisen tutkimiseen käytäntöyhteisöissä. Tämän tutkimuksen kontekstissa Marttayhteisön voi nähdä siis sekä kulutusyhteisönä että käytäntöyhteisönä. Organisaatio- ja informaatiotutkimuksessa sekä kasvatustieteissä on yhä useammin aloitettu käyttämään käytäntöyhteisön käsitettä, jolla on tilanteesta riippuen ollut hieman erilaisia merkityksiä (Cox 2005, 527).

Wenger (1998) käyttää näistä erilaisista arjen yhteisöistä englanninkielistä termiä communities of practice, josta on suomeksi käytetty nimitystä käytäntöyhteisö. Wengerin käytäntöyhteisön määritelmä eroaa monilta osin vakiintuneista yhteisön käsitteen jäsenyyksistä, jonka vuoksi käsitettä on kritisoitu jossain määrin harhaanjohtavaksi (Cox 2005, 532). Wengerin (1998, 3–6, 45–47) käytäntöyhteisön käsite tuo esiin käytänteiden olennaisen merkityksen yhteisöille, sillä oppiessamme yhdessä ja tehdessämme töitä yhteisten tavoitteiden eteen, syntyy ennen pitkää erilaisten toimintatapojen ja sosiaalisten normien muodostamia kokonaisuuksia, joita kutsutaan

käytänteiksi. Esimerkkejä käytäntöyhteisöistä ovat harrastus- kuin työyhteisöt sekä monet muut epämuodolliset ryhmät, joissa opitaan yhdessä erilaisia taitoja.

Oppiminen on Wengerin (2000, 225–227) mukaan sosiaalinen prosessi, jossa ulottuvuuksina ovat sosiaalinen kompetenssi eli sosiaalisissa tilanteissa näyttäytyvät taidot ja henkilökohtainen kokemus. Linkittyessään toisiinsa ne mahdollistavat oppimisen. Yksilöt ja sosiaaliset rakenteet kohtaavat erilaisissa oppimisympäristöissä, joita yhteiskunnassa on. Wengerin (1998, 3–6) mukaan oppimiseen kuuluu olennaisena osana esimerkiksi osallistuminen erilaisiin oppimistilanteisiin. Monenlaiset yhteisöt tarjoavat yhdessä toimimisen ja yhteenkuuluvuuden kokemuksia, jotka tukevat myös yksilöiden identiteetin kehitystä.

Wenger (1998, 3–6) kuvaa oppimista teoreettisella mallilla, jossa oppiminen rakentuu neljän osatekijän kautta, jotka ovat yhteydessä toisiinsa. Nämä neljä osatekijää ovat merkitykset (engl. learning as experience), käytänteet (engl. learning as doing), yhteisö (engl. learning as belonging) ja identiteetti (engl. learning as becoming). Nämä osatekijät ovat kuvattuina alla olevassa kuviossa 1 sivulla 23. Wengerin (1998, 7–8) mukaan opimme jatkuvasti elämässä, mutta tietyissä tilanteissa tiedostamme oppimisemme paremmin ja saamme siihen myös enemmän tukea. Saamme virikkeitä oppimiseen esimerkiksi hakeutuassamme oppimaan uusia taitoja. Oppiminen on erityisen tehokasta ja syvällistä juuri käytäntöyhteisöissä, joissa oppimista tapahtuu ikään kuin huomaamatta yhteistoiminnan tuloksena.

Kuvio 1. Oppimisen sosiaalisen teorian neljä komponenttia (mukaillen Wenger 1998, 5).

Wengerin (1998, 40–41) mukaan käytänteissä eri tilanteiden ymmärtäminen edellyttää tietoa. Toisaalta, jotta yksilöt eivät arjessa kuormittuisi liikaa, on tavallista, että yksilöt tekevät myös tottumukselta asioita ja noudattavat sen kummemmin tiedostamatta oppimiaan normeja. Toisinaan voi olla hyödyllistä osata myös oikoa toiminnassa, jotta tasapaino asioiden välillä säilyisi ja toiminta olisi sujuvaa. Wengerin (1998, 47) mukaan osa toimintatavoista on voinut vakiintua ajan kuluessa. Lisäksi hänen mukaansa tärkeää on sosiaalisen tilanteen kokonaisuus, jossa usein vain osa asioista on näkyviä tai esimerkiksi sanoitettuja, esimerkiksi kieli, työskentelyvälineet ja erilaiset dokumentit. Toisaalta on olemassa myös paljon hiljaista tietoa, kuten peukalosääntöjä tai oletuksia, joille ei välttämättä löydy sanoja tai jotka voivat olla yksilöille tiedostamattomia. Käytänteisiin sisältyvien erilaisten symbolien sekä roolien ja sääntöjen noudattamisen avulla osoitetaan myös ryhmän jäsenyyttä.

Yksilöt liittävät Wengerin (1998, 54–57, 70) mukaan monenlaisia merkityksiä toiminnolle, ja merkityksistä neuvotellaan käytäntöyhteisöjen jäsenten vuorovaikutuksessa jatkuvasti, kun käytänteitä toistetaan. Hänen mukaansa merkityksistä neuvotellessa toiminta ja tulkinta ovat esimerkkejä olennaisista osa-tekijöistä, jotka muun muassa mahdollistavat keskustelun käymistä ja sosiaalisen elämän jäsentämistä.

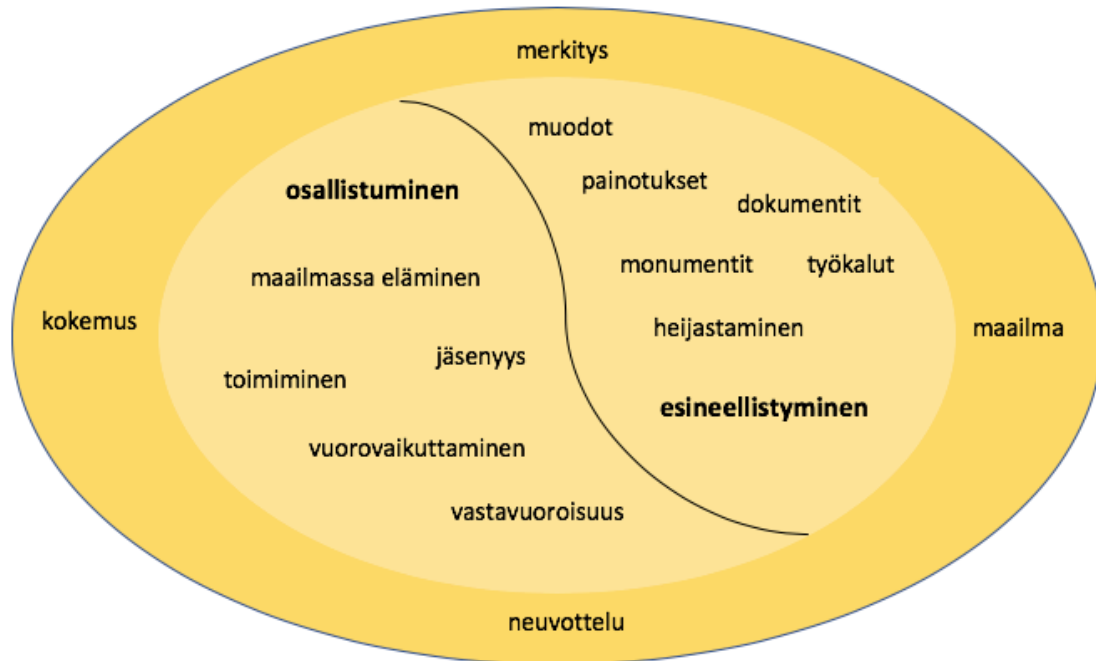
Lisäksi kognitiivinen toiminta, kieli, yhteenkuuluvuuden tunne ja sitoutuminen ovat tärkeitä osallistumisessa (engl. participation), joka on edellytyksenä merkityksistä keskustelemiselle sosiaalisessa kontekstissa ja joka muovaa myös yksilön identiteettiä. Merkityksistä neuvotellaan vuorovaikutuksessa, koska merkitykset ovat luonteeltaan muuttuvia ja niitä luodaan ennen kaikkea yhdessä. Käytänteet voivat myös muuttua hiljalleen prosessin kuluessa. Lisäksi osallistuminen on sekä fyysistä ja kognitiivista että henkilökohtaista ja sosiaalista, ja yhteisössä ilmenee aktiivisena vuorovaikutuksena, samaistumisena toisiin ja vaikuttamisena käytänteisiin.

Toiseksi, esineellistyminen (engl. reification) on merkityksistä neuvottelemisen toinen osa-tekijä, joka toisaalta on Wengerin määrittelynä lakea (Wenger 1998, 58–63). Suunnittelu, havainnot ja käyttö lukeutuvat myös sen alaisuuteen, ja termissä ilmenee muun muassa yksilön oma tapa hahmottaa ympäristöä. Toisaalta termi voi hänen mukaansa sisältää jonkin esineenkin tai muuta materiaa, mutta samanaikaisesti myös yksilöiden tulkinnat kyseisestä kohteesta ovat olennaisia, vaikka välillä ne voivat olla epätäydellisiä mielikuvia todellisuudesta. Wenger (1998, 58–61, 63–65, 69–70) kuvaa asiaa siten, että tietoa tuottaessa ja esineellistäessä tehdään siten aina jonkinlaisia painotuksia sillä, kaikkea ääneen sanomatonta tai tiedostamatonta ei voida sanoittaa. Hänen mukaansa kyse on siten aina valinnoista, joita tiedon tulkitsejä tekee luodessaan esineellistyskäsitteitä maailmasta. Esineellistymisellä on tärkeä merkitys juuri huomiomme suuntaamisessa. Kuitenkin molempien osa-tekijöiden, osallistumisen ja esineellistymisen, olemassaolo on tarpeellista merkityksistä keskustelemiseksi.

Alapuolella kuviossa 2 sivulla 25 on havainnollistettu osallistumisen ja esineellistymisen vuorovaikutuksellista suhdetta (Wenger 1998, 63). Pääasiassa tässä tutkielmassa on pyritty käyttämään jo vakiintuneita suomennoksia Wengerin käsitteistä. Esimerkiksi esineellistymisen (engl. reification) ja alempana esitetty jaetun välineistön (engl. shared repertoire) termit olivat selkeät aiemmissä tutkimuksissa, joten tutkija päätti käyttää myös näitä toimivia käsitteitä (ks. Hakkarainen 2000, 88, 91). Poikkeuksena tästä käytännöstä ovat pääkäsitteistä esimerkiksi alempana kuviossa 3. sivulla 27 esiteltävät termit yhteiset tavoitteet ja vastavuoroinen sitoutuminen eli Wengerin (1998, 73) mukaan englanniksi joint enterprise ja mutual engagement. Tutkija on päättänyt käyttää kyseisistä termeistä omia mukailtuja suomennoksiaan Wengeristä. Aiemmissä tutkimuksissa näistä termeistä on käytetty vastaavasti myös suomennoksia

jaettu yritys tai yhteinen yritys, vastavuoroinen toiminta ja jaettu repertoaari (ks. Hakkarainen 2000, 88; Annala 2007, 51). Aiemmat suomenkieliset tutkimukset käyttävät myös termiä merkitysneuvottelu vastaamaan Wengerin käyttämää englanninkielistä termiä *negotiation of meaning* (Annala 2007, 53, 55; Wenger 1998, 52–55), mutta myös tästä termistä tutkija päätti puhua yksinkertaisesti merkityksistä neuvottelemisena.

Kuvio 2. Osallistumisen ja esineellistymisen kaksinainen suhde (mukaillen Wenger 1998, 63; mukaillen Hakkarainen 2000, 91).

Käytänteet ilmenevät käytäntöyhteisössä kolmella tavalla, joista tutkija on valinnut tähän tutkimukseen käytettäväksi käsitteet vastavuoroinen sitoutuminen, yhteinen tavoite ja jaettu välineistö (Wenger 1998, 73; ks. Hakkarainen 2000, 88). Wengerin (1998, 40–41) mukaan esimerkiksi työyhteisö voi olla yhdenlainen käytäntöyhteisö, jonka sisällä on erilaisia käytänteitä, joihin työntekijät sitoutuvat. Hänen mukaansa myös epämuodollinen keskustelu työn suorittamisen rinnalla nähdään asiaankuuluvana ja esimerkiksi tunnelman nostattamisen keinona sekä yhteenkuuluvuuden tunteen ylläpitämisenä. Työn ohessa irrottaudutaan juttelemaan toisten jäsenten kanssa myös siksi, että saataisiin taukoja työnteosta.

Sitoutuminen yhteisiin käytänteisiin voi Wengerin (1998, 72–77) mukaan tuoda yhteen taustoiltaan erilaisia ihmisiä, joiden identiteetit eroavat toisistaan, jolloin samanaikaisesti myös ihmissuhteita muodostuu ja säännöllisen vuorovaikutuksen

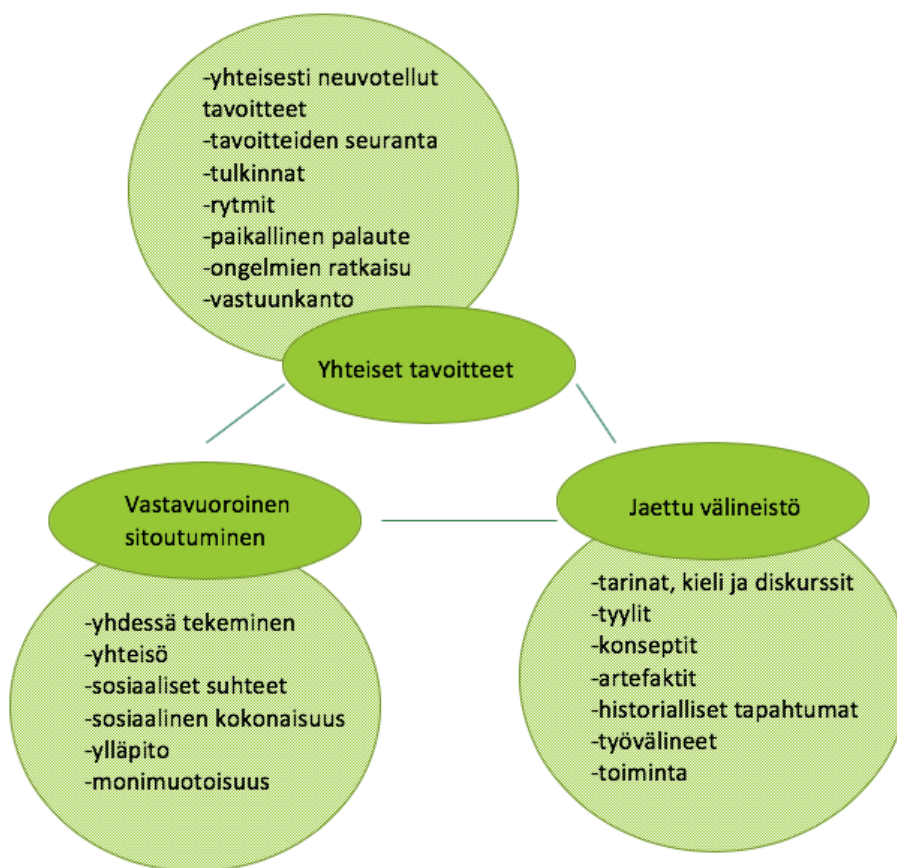
ansioista lähennyttään muiden kanssa. Ryhmän jäsenillä voi olla myös erikoistuneita tehtäviä yhteisössä. Niiden kautta hahmotetaan identiteettiä yhteisön sisällä. Lisäksi sitoutumisen kautta yhteisön jäsenet kokevat kuuluvansa samaan tiimiin, ja jäsenyyteen voi kuulua etuja, kuten sisäpiiritiedon jakamista. Kuitenkaan hänen mukaansa käytäntöyhteisöä ei tule nähdä pelkästään ihanteellisena sisältäen vain myönteisiä piirteitä vaan yhtä lailla ristiriidat ja haasteet ovat mahdollisia ja tavallisia. Käytäntöyhteisöissä voi nähdä erilaiset tunteiden ja vuorovaikutuksessa ilmenevien käyttäytymisen vivahteet myönteisistä ominaisuuksista kielteisiin. Joitakin mainittuja ominaisuuksia voivat olla esimerkiksi luottamus, hauskanpito, asiantuntijuus tai toisaalta kilpailu, kapinoiminen ja epäonnistuminen.

Sen sijaan Wengerin (1998, 77–82) mukaan käytäntöyhteisössä yhteiset tavoitteet ovat jäsenten yhteisesti päätettävissä ja keskusteltavissa, ja tavoitteista sekä yleisestä viihtyvyydestä kannetaan yhdessä vastuuta sekä seurataan niiden toteutumista. Yhteisön jäsenillä on valta määritellä, mikä on merkityksellistä heille yhteisönä. Tavoitteet ovat keino koordinoida yhteistä toimintaa ja ne voivat sisältää erilaisia asioita monella tasolla: tavoitteet voivat olla esimerkiksi keino saavuttaa asioita, kuten menestystä tai vakautta tulevaisuudessa, oppia taitavaksi jossakin asiassa, ne voivat liittyä identiteetin ylläpitoon, ihmissuhteiden solmimiseen tai hyvinvointiin. Käytäntöyhteisössä voi muodostua myös paikallista erityistietoa, hyviä käytänteitä ja ymmärrystä kokemusten kautta.

Sen sijaan Wengerin (1998, 82–85) mukaan jaettu välineistö voi olla esimerkiksi symboleita, rutiineja ja työtapoja. Niitä käytetään toiminnan ja käytänteiden ohella hyväksi, ja niillä on merkitystä käytäntöyhteisön kiinteyden luomisessa. Myös kieli, tarinat sekä tyylit ja eleet kuuluvat hänen mukaansa tähän kategoriaan, joka sijoittuu osallistumisen ja esineellistymisen välille, sillä jaettu välineistö eräänlaisena kulttuuriperintönä auttaa jäseniä käymään keskustelua ja luomaan merkityksiä. Jaettu välineistö toimii myös apuna identiteettien rakentamisessa. Dynaamisesti jatkuvan neuvottelun myötä jaettu välineistö voidaan sovittaa päteväksi kulloiseen aikaan. Wengerin (1998, 77–82, 105–106) mukaan käytäntöyhteisöt voivat saada innoitusta, tukea ja apua käytänteiden luomiseen myös yhteisön ulkopuolelta. Kuitenkin yhteisön jäsenet tuottavat lopulta pääasiallisesti itse omat käytänteensä tarpeisiinsa sopiviksi. Tällöin käytänteiden tuottamisessa hyödynnetään tarjolla olevia paikallisia resursseja.

Puolestaan monen käytäntöyhteisön rajoilla olevat objektit tai työkalut (engl. boundary object) voivat olla useamman käytäntöyhteisön käytössä samanaikaisesti eli ne soveltuvat joustavasti lainattaviksi. Tällöin ne myös toimivat eri käytäntöyhteisöjä yhdistäen.

Alla kuviossa 3 sivulla 28 on havainnollistettu edellä esiteltyt käytäntö kolme ulottuvuutta käytäntöyhteisössä eli yhteiset tavoitteet, jaettu välineistö ja vastavuoroinen sitoutuminen sekä esitetty jokaiseen ulottuvuuteen sisältyviä osatekijöitä. Wengerin (1998, 73–79) mukaan yhteisten tavoitteiden alle lukeutuvia osatekijöitä ovat esimerkiksi tavoitteiden seuraaminen ja vastuun kantaminen yhteisön jäsenten kesken sekä yhteisten ongelmien ratkaiseminen, palautteen antaminen ja neuvottelemine paikallisesti. Hänen mukaansa yhteisö määrittää myös oman toimintansa rytmin. Jokaisella työntekijällä voi olla yksilöllinen tulkinta eri tilanteista, mutta heidän toimintaansa sitoo kuitenkin yhteinen tavoite, jonka eteen kaikki työskentelevät. Vastavuoroiseen sitoutumiseen liittyy osatekijöinä sosiaalisuuteen liittyviä asioita, kuten vuorovaikutus, yhdessä tekeminen jäsenten kesken sekä yhteisön tiiviyydestä huolehtiminen. Jaettu välineistö sen sijaan sisältää esimerkiksi yhteisön käytettävissä olevat työvälineet, erilaiset konseptit, tarinat ja puhutavat. Myös toimintatavat ja artefaktit eli esineet kuuluvat jaettuun välineistöön (Wenger 1998, 73, 82–85).

Kuvio 3. Käytännön kolme ulottuvuutta käytäntöyhteisössä (mukaillen Hakkarainen 2000, 88; mukaillen Wenger 1998, 73).

Käytäntöyhteisön oppiminen on Wengerin (1998, 86–89) kuvaamana vähittäinen prosessi ja sitä tapahtuu käytännön aikana, ja toisaalta taas käytännöt ovat oppimisen seuraus. Oppiminen ja muistaminen ovat hänen mukaansa läsnä sekä käytäntöyhteisöjen esineellistymisen että osallistumisen ulottuvuudessa, mutta ulottuvuudet pysyvät kuitenkin erillisinä, vaikka niillä onkin yhtymäkohtia toistensa kanssa. Myös unohtaminen on tavallinen osa oppimisprosesseja. Esimerkiksi tulkinat asioista voivat muuttua, kun mielipiteet tai näkemykset muuttuvat.

Lisäksi Wenger (1998, 90, 97) näkee oppimisen käytäntöyhteisössä seurauksena monen tekijän yhteisvaikutuksesta, jolloin vaikutuksia on väistämättä eri suuntiin. Kokonaisuuden dynamiikka voi hänen mukaansa muuttua lumipallo-efektin lailla, jos jollain tasolla on uudenlaista liikehdintää, esimerkiksi jos yhteisössä kehitetään uusia innovaatioita tai jäsenet vaihtuvat. Uusille jäsenille on tyypillistä olla aluksi yhteisön reunalla ennen kuin he oppivat yhteisön tavoille, ja he saattavat tarvita avustusta ymmärtääkseen uusia asioita, joten heille täytyy antaa mahdollisuus tehdä myös virheitä. Näin heistä voi kasvaa yhteisön täysivaltaisia jäseniä.

Käytäntöyhteisöt ovat oppimisen kannalta tarkoituksenmukaisia konteksteja, koska ne tarjoavat mahdollisuuden tiedon soveltamiselle käytännössä. Oppimiseen tarvitaan Wengerin (1998, 138–141) mukaan ennen kaikkea tietämistä tai tietotaitoa eli kompetenssia, joka tapahtuu tietyssä toimintaympäristössä. Oppiminen ja tieto tulee kokea myöskin merkityksellisenä, jotta oppiminen olisi mielekästä ja motivoivaa. Se, kumpi osatekijä on voimakkaampi kussakin tilanteessa, vaihtelee, sillä kompetenssi voi vaikuttaa merkityksellisyyden kokemukseen ja toisinpäin.

Tietynlainen jatkuvuus on Wengerin (1998, 86–90) mukaan läsnä myös yhteisötasolla käytäntöyhteisön toiminnassa muistin myötä, esimerkiksi esineellistymisen myötä syntynyt yhteisön jaettu välineistö säilyy ajan mukana. Käytäntöyhteisössä tietty asema voi edellyttää tietynlaista osaamista. Toisaalta muutosta ja vaihtuvuutta tapahtuu jäsenistössä, esimerkiksi elämänmuutoksena eläkkeelle jääminen, yksilöiden kiinnostuksenkohteiden muutokset, työpaikanvaihdokset sekä uusien jäsenten mukaantulo voivat olla laukaisevia tekijöitä käytänteiden muuttumiselle. Vanhemmat jäsenet usein kouluttavat uusia. Myös teknologian käyttöönotto voi hänen mukaansa tuoda muutoksia käytänteisiin. Esimerkiksi uudet ideat tai ihmissuhteissa eletyt tunteet ystäväystymisestä ristiriitoihin vaikuttavat ja muovaavat käytäntöyhteisön arkea, mitä oppimiseksikin voi kutsua.

Wengerin (1998, 91–92) mukaan käytänteiden pysymistä tai uudistamista käytäntöyhteisön jäsenet pystyvät siten parhaiten ohjaamaan esineellisen ja osallistumisen tasoihin liittyvän vallan avulla. Hänen mukaansa aktiivisella toimintaan ja merkitysten luomiseen osallistumisella sekä huomion kohdistamisella tärkeisiin asioihin voidaan vaikuttaa käytänteiden muotoutumiseen. Osallistumisen tasolla voidaan hyödyntää käytänteisiin vaikuttamisessa esimerkiksi luottamusta, ystävyys- ja sukulaisuussuhteita, vaikutusvaltaa, karismaa tai kunnianhimoa, kun taas esineellistymisen tasolla voidaan käyttää apuna muun muassa politiikkaa, tilastotietoa, suunnittelua, sopimuksia tai lainsäädäntöä vallankäytössä. Wengerin (1998, 91–93) mukaan myös institutionaalisilla auktoriteeteilla voi olla valtaa esineellistymisen tasolla käytänteiden ylläpidossa ja muutoksessa. Molempia ulottuvuuksia suositellaan käyttämään hyväksi, jos halutaan aikaansaada menestyksekkäästi muutoksia ja oppimista paikallisella tasolla, vaikka kehitys onkin luonteeltaan vaikeasti ennustettavissa käytänteiden vaihkeaisen syntymisen ja uudistumisen takia.

Käytänteiden luonteelle tyypillinen jatkuvuuden ja epäjatkuvuuden vuorottelu vaatii sen, että käytänteitä jatkuvasti toistetaan, jotta ne pysyisivät yllä, sillä muutoin ne häviävät.

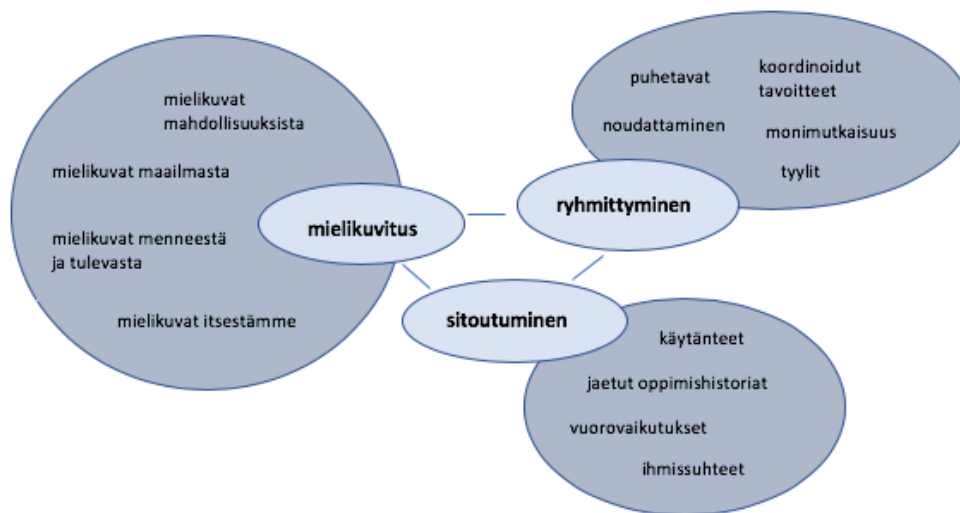
Identiteetti on yksi Wengerin oppimisen sosiaalisen teorian neljästä osatekijästä. Wenger (1998, 149) kuvaa identiteetin muodostumista muuttuvana oppimisprosessina, jossa identiteettiä rakennetaan niin osallistumisen kuin esineellistymisen tasojen yhdistyessä yhteisössä toimimisessa. Samaan aikaan käydään neuvottelua siitä, mikä on omassa identiteetissä ja elämänkaaressa merkityksellistä ajassa. Lisäksi identiteetti, joka usein pitää sisällään erilaisia rooleja, on tärkeä ja merkityksellinen ihmiselle itsensä jäsentämisen keinona (Wenger 1998, 40–41). Lisäksi Wengerin (1998, 86–89) mukaan yksilölle on tyypillistä muistaa aikaisempi toiminta ja osallistuminen identiteetin osana, mutta yksilö myös unohtaa ja muuttuu ajan myötä.

Wengerin (1998, 86–89) mukaan oma kehityskaaremme on identiteettiimme olennaisesti vaikuttava narratiivi. Se muovautuu ajan myötä muistissamme ja ilmentää sitä, millaista tarinaa kerromme itsestämme. Niistä luodaan Wengerin (1998, 145–153) mukaan yksi yhtenäinen identiteetti, jonka myötä voidaan kokea jatkuvuutta sekä hahmottaa sitä, miten muut näkevät meidät ja miten itse koemme itsemme. Hänen mukaansa identiteetin kautta voidaan myös kokea oma tietotaito eli kompetenssi arvokkaaksi tietyssä käytäntöyhteisössä. Identiteetin jäsenyyksessä tärkeää ovat myös ne yhteisöt, joihin emme kuulu, sillä se selventää ja luo rajat vastakohtien avulla sen välille, mikä on meille läheistä ja toisaalta mikä kaukaista.

Wengerin (1998, 154–163) mukaan käytäntöyhteisössä tavataan kirjavanlaisia kehityskaaria, sillä toiset jäsenet viihtyvät reuna-alueilla tai rajoilla, osa taas enemmän sisäpiirissä, ja uudet jäsenet pyrkivät yhteisön sisälle ja toisinaan yhteisöstä kasvetaan myös ulos. Lisäksi identiteetillä on olemassa paitsi paikallinen taso, mutta näkemyksiämme maailmasta muovaavat myös globaalit yhteydet ja vaikutukset. Identiteettiin voidaan siten poimia erilaisia vaikutteita myös laajemmista konteksteista.

Käytäntöyhteisöjen kannalta identiteettiin liittyy kolme tapaa kuulua yhteen, jotka esitellään alla kuviossa 4 sivulla 31. Ne ovat Wengerin (1998, 173–175) mukaan sitoutuminen, mielikuvitus ja ryhmittäminen. Lisäksi niiden alaisuuteen sisältyviä osatekijöitä on havainnollistettu kuviossa 4. Sitoutuminen ilmenee kolmen prosessin

kautta, eli merkityksistä käydään keskustelua ja samalla identiteetin kehityskaaria luodaan sekä toisaalta sitoutuminen tapahtuu aina tiettyjen käytänteiden ja siten myös ajan ja paikan rajoissa sekä vuorovaikutuksessa muihin. Puolestaan mielikuvituksen kautta maailmaa voidaan katsella Wengerin (1998, 175–178) mukaan fantasioiden ja mielikuvien avulla käyttäen hyväksi luovuutta, eläytymistä sekä kyseenalaistamista peilaten erilaisia mahdollisuuksia, ja prosessin tuotokset, esimerkiksi tarinat, voivat olla niin henkilökohtaisia kuin yhteisiäkin käytäntöyhteisöissä. Wenger (1998, 178–181) näkee asian siten, että ryhmittymisen kautta voidaan liittyä osaksi muita ja pyrkiä yhdessä kohti suurempia kokonaisuuksia ja tarkoitusta. Se linkittyy hänen mukaansa läheisesti myös valtaan, sillä järjestäytynyt toiminta vaatii koordinoituja toimenpiteitä, jotta voisimme kuulua yhteen ja saavuttaa enemmän. Toisaalta ryhmittymiseen liittyy haasteena myös mahdollinen vallan epätasainen jakautuminen yhteisössä.

Kuvio 4. Yhteenkuulumisen kolme tapaa (mukaillen Wenger 1998, 174).

Wengerin (1998, 188–191, 205) mukaan identiteetin muodostamisessa tunnistaminen ja neuvoteltavuus ovat olennaisia osa-tekijöitä, jotka voivat kumpikin vaikuttaa siihen, onnistutaanko kokemaan yhteenkuuluvuutta vai jäädäänkö päinvastoin toiminnan ulkopuolelle. Tunnistamisessa on hänen mukaansa kyse jäsenyyden ilmentämisestä erilaisin tavoin, sillä se voi olla tiivimpää tai löyhempää yhteenkuulumista, joka tarjoaa identiteetin rakennukseen aineksia. Neuvoteltavuuden kautta sen sijaan voimme vaikuttaa siihen, mikä eri yhteisöissä ja yhteenkuulumisessa on merkityksellistä, esimerkiksi tulevatko ajatuksemme kuulluiksi, pystymmekö muovaamaan yhteistä arkea

tai suostuttelemaan muita mukaan toimintaan vai joudummeko ennemminkin seuraamaan tapahtumia sivusta tai vain noudattamaan muiden määräyksiä.

Käytäntöyhteisöt ovat Wengerin (1998, 103–105) mukaan usein paikallisia, mutta ne voivat olla yhteydessä myös toisiin käytäntöyhteisöihin ja luoda keskinäisiä ja arvokkaita yhteyksiä sekä dialogia yhteisöjen välille. Yhteyksien luojina voivat toimia niin ihmiset kuin esineellinen maailma tai objektit. Wengerin (1998, 131–133) kuvaamana käytäntöyhteisöt eivät siis ole irrallaan muusta maailmasta, vaan käytäntöyhteisöt kuuluvat muihinkin käytänteiden muodostelmiin (engl. constellations of practices), jotka ovat usein löyhempiä rakenteeltaan. Hänen mukaansa käytäntöyhteisöille tyypillistä sen sijaan on muodostuminen maantieteellisesti rajatulle paikalle. Ne kytkeytyvät olennaisesti myös aikaan, koska ne vaativat samanaikaista toimintaa ja sitä, että jäsenet omistautuvat yhteiselle tarkoitukselleen. Sen sijaan käytänteiden muodostelmissa on kyse laajemmista kuvioista, joissa paikalliset ja globaalit ulottuvuudet kohtaavat. Kuitenkin vuorovaikutusta tapahtuu eri tasoilla, ja sosiaaliset rakenteet sekä kontekstit muovautuvat oppimisen kautta, kun aikaa kuluu.

2.4 Tutkielmaan valittu näkökulma

Tämän tutkielman näkökulmaksi on valittu Etienne Wengerin (1998) oppimisen sosiaalinen teoria, joka avaa käytäntöyhteisöjen moniulotteista oppimista. Tässä tutkielmassa oli tarkoituksenmukaista keskittyä nimenomaan Wengerin teoriaan, sillä oppimisen sosiaalinen teoria on laaja, yksityiskohtainen ja monipuolinen, joten sen ymmärtäminen edellyttää syvällistä kyseisen teorian käsittelyä ja avaamista. Kulutusyhteisö voi olla siten myös eräänlainen erinomainen esimerkki arjen käytäntöyhteisöstä, vaikka käytäntöyhteisöjä voi olla monenlaisia (Wenger 1998, 6). Yhteisön jäsenten tehtävänä on muovata merkityksiä, keskustella niistä ja kehittää yhdessä käytänteitä, kun he osallistuvat yhteisön toimintaan. Käytäntöyhteisölle on luonnollista se, että myös sen jäsenet vaihtuvat aikojen saatossa (Wenger 1998, 6–7, 10). Sosiaalinen vuorovaikutus vauhdittaa uusien käytänteiden oppimista monin tavoin, ja puhutaan tarkemmin ottaen käytäntöyhteisöjen suotuisasta ilmapiiristä, joka mahdollistaa oppimista (Shove et al. 2012, 16, 66–67). Wengerin (1998, 117–118) mukaan käytäntöyhteisöissä oppimista tapahtuu monilla eri tasoilla, ja osallistumisen

tavat voivat yhteisön sisällä erota toisistaan. Jokaisella jäsenellä on oma ainutlaatuinen suhteensa yhteisöön sekä oma asemansa yhteisön usein epämuodollisessa toiminnassa.

Käytäntöyhteisön rakenteeseen kuuluu kuitenkin olennaisesti kolme käytänteen ulottuvuutta eli vastavuoroinen sitoutuminen, yhteiset tavoitteet ja jaettu välineistö (Wenger 1998, 72–73). Käytäntöyhteisö voi tuottaa itselleen jaettua välineistöä, mutta sitä voidaan etsiä myös käytäntöyhteisön ulkopuolelta yhteisten tavoitteiden saavuttamisen tueksi. Käytänteistä ja niihin sisältyvistä merkityksistä neuvotellaan jatkuvasti ajan myötä, kun niitä toistetaan (Wenger 1998, 52–53, 126). Wengerin (1998, 54–62) mukaan merkityksistä neuvottelemisessa on tärkeänä ulottuvuutena esineellistyminen (*engl. reification*), joka voi ilmetä käytäntöyhteisössä jaetun välineistön kautta, esimerkiksi työvälineiden tai tarinoiden muodossa. Toinen käytäntöyhteisössä näkyvä merkityksistä neuvottelemisen ulottuvuus on osallistuminen (*engl. participation*), joka näkyy etenkin jäsenten aktiivisen toiminnan ja vuorovaikuttamisen kautta, jossa myös omalla henkilökohtaisella kokemuksella ja identiteetillä on tärkeä merkitys. Oppimista tapahtuu yhteistuloksena neljän osatekijän kautta, jotka ovat käytänne (oppiminen tekemisen kautta), merkitykset (oppiminen kokemuksena), yhteisö (oppiminen yhteenkuuluvuutena) ja identiteetti (oppiminen tulemalla joksikin) (Wenger 1998, 4–5).

Käytäntöyhteisöt ovat Wengerin (1998, 253–255) mukaan toistaiseksi liian vähäiselle huomiolle jäänyt voimavara, vaikka niiden sosiaaliseen ja epämuodolliseen luonteeseen sisältyy valtava potentiaali, joka voi mahdollistaa niin organisaation jatkuvan kehittymisen kuin myös erilaisten käytänteiden ja rakenteiden yhdistämisen toisiinsa yli organisaatorajojen. Sitoutunut ja syvälinen oppiminen johtavat hänen mukaansa myös ennen pitkää siihen, että käytäntöyhteisölle muodostuu rajat, mikä luo yhteisön sisälle muodostuville identiteeteille ja niiden väliin syntyville suhteille luontevan kontekstin. Toisaalta rajat kertovat myös siitä, mikä jää luettavaksi käytäntöyhteisön ulkopuolelle. Käytäntöyhteisön rajojen ulkopuolelle jääminen tarkoittaa yleensä oppimisen mahdollisuuksien heikkenemistä, koska yksilö ei silloin pysty todentamaan omaa kompetenssiään. Käytänteiden järjestelmä on siten tarpeen, jotta yksilön taidot ja kyvyt sekä kokemus voisivat tulla nähtyiksi ja jäsentyä osaksi yksilön identiteettiä. Kuitenkin myös käytäntöyhteisön rajoilla on oma merkityksensä yhteisön oppimiselle, sillä niiden kautta voidaan esimerkiksi tuoda näkyväksi yhteisön nykyisiä rakenteita sekä synnyttää muutosta, uutta tietämystä ja uusia käytänteitä ja jopa käytäntöyhteisöjä.

3 TOIMINTATUTKIMUS MARTTAYHTEISÖSSÄ

3.1 Tutkimuksen perustana sosiaalinen konstruktioismi

Tähän tutkielmaan on valittu tieteenfilosofiseksi pohjaksi sosiaalinen konstruktioismi, joka on Erikssonin ja Kovalaisen (2008, 20) mukaan syntynyt 1960-luvun lopulla. Sosiaalisen konstruktioismin kehittäjinä ovat olleet Berger ja Luckmann. Sosiaalisessa konstruktioismissa painotetaan muun muassa jaettujen merkitysten, kielen sekä erilaisten diskurssien eli puhetapojen tutkimista, sillä maailman ajatellaan rakentuvan sosiaalisten prosessien ja vuorovaikutuksen myötä. Sosiaalinen konstruktioismi on Burrin (2015, 1–2) mukaan monialainen teoreettinen orientaatio, jonka ajatellaan soveltuneen myös useiden 1980-luvun jälkeen ilmenneiden sosiaalitieteiden suuntausten taustaksi. Se yhdistelee muun muassa kielitieteitä, sosiologiaa ja filosofiaa.

Berger ja Luckmannin mukaan (1987, 28) sosiaalisuus kuuluu olennaisella tavalla todellisuuden luonteeseen. Esimerkiksi koulutus mahdollistaa pääsyn tietoon käsiksi. Lisäksi tieto ja tietäminen ilmenee erilaisissa sosiaalisissa rooleissa. Tietoa myös jaetaan yksilöiden välillä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Sosiaalinen konstruktioismi on myös kytköksissä relativismiin, jonka mukaan tieto on sidottu tiettyyn kontekstiin. Maailmaa tulee katsoa kriittisen analyttisesti ja kyseenalaistaen, eikä sitä tule nähdä itsestäänselvänä (Berger & Luckmann 1987, 33–34; Burr 2015, 2).

Käsitys itsestä ja omasta identiteetistä rakentuu Bergerin ja Luckmannin (1987, 68–71, 76–79, 194) mukaan sosiaalisten suhteiden kautta, ja toisaalta yksilöt luovat yhdessä sosiaalisia rakenteita. Heidän mukaansa rakenteet vaativat kuitenkin toistamista toiminnan kautta, jotta ne pysyisivät, eivätkä häviäisi pois. Tottumukset ohjaavat usein toimintaamme, jonka myötä syntyy toistuvia rutiineja. Ne säästävät energiaa, koska emme joudu pohtimaan tai tekemään valintoja jatkuvasti. Yksilöillä on Bergerin ja Luckmannin (1987, 89–92, 194–195) mukaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa taipumus luokitella toimintaa ja käytöstä ottamalla erilaisia rooleja riippuen tilanteesta tai yhteydestä, jolloin yksilöt jäsentävät omaa toimintaansa yleisesti määritellyn roolin kautta, joka auttaa heitä myös pääsemään käsiksi tietyn alan erityistietoon. Sosiaalinen ympäristö, vuorovaikutus ja reflektointi yksilön ja muun maailman välillä on tärkeää ihmisen identiteetin kehitykselle. Tässä tutkielmassa ollaan kiinnostuneita siitä, miten

käytänteitä luodaan, rakennetaan ja uusinnetaan sosiaalisessa kontekstissa, joten sosiaalinen konstruktionismi sopii erinomaisesti tieteenfilosofiseksi pohjaksi tähän tutkielmaan.

3.2 Lähestymistapana toimintatutkimus

Toimintatutkimus kuuluu perinteisesti kriittisen teorian suuntaukseen, jossa tieteellinen maailmankatsomus ja ihmiskäsitys on nähty jokseenkin tärkeänä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 72). Kuitenkin huomio on pääasiallisesti epistemologiassa eli tietoteoriassa, ja uutta tietoa syntyy, kun merkitykset maailmasta muuttuvat tutkimusprosessin myötä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 72; Jyväskylän yliopisto 2019). Tuomen ja Sarajärven (2018, 64–65, 70–72) mukaan toimintatutkimuksessa todellisuutta pyritään aktiivisesti muuttamaan, jolloin tutkimuksen voi sanoa olevan emansipatorista. Tällä tarkoitetaan sitä, että aiempaa tietoa puretaan ja asetetaan kyseenalaiseksi. Toimintatutkimuksen menetelmällisenä kehittäjänä voidaan alkujaan pitää amerikkalaista Kurt Lewiniä. Hän loi edistyksellisen menetelmänsä, joka yhdistää teorian ja käytännön, 1940-luvun lopulla yhteiskunnallisiin tarpeisiin.

Tämän tutkielman tutkimukselliseksi lähestymistavaksi valikoitui toimintatutkimus, joka sopii tutkimusorientaationa erityisen hyvin poikkitieteelliseen tutkimukseen (Eriksson & Kovalainen 2008, 8). Muun muassa yhteiskuntatieteissä toimintatutkimus on ollut tavallista, ja sitä on hyödynnetty etenkin kasvatustieteissä, koska toimintatutkimuksen kiinnostuksen kohteena on olennaisesti oppiminen, jota on tarkoituksenmukaista tutkia yhteisöissä (Heikkinen 2018, 216). Siten tämän tutkimuksen muodostama Wengerin (1998) teoreettinen viitekehys käytäntöyhteisöistä sekä toimintatutkimus tutkimuksellisenä lähestymistapana ovat läheisiä kasvatustieteille.

Perusteluina valinnalle käyttää toimintatutkimusta tässä pro gradu -tutkielmassa on muun muassa se, että tutkimuskohteessani olennaista on myös kulutusyhteisönä paikallisten Marttayhdistysten oppimisen tutkiminen, eikä pelkästään kuluttajien ja kulutusikäytänteiden tarkkaileminen, vaikka nekin ovat omassa tutkielmassani avainasemassa. Järjestönä Marttayhteisön osallisuus ja vaikutus ruokahävikin vähentämisessä ilmenee myös tutkimuskysymyksissäni, joissa kulutusyhteisön roolia muutoksen tutkimisessa ei voida ohittaa. Toimintatutkimuksen voi lisäksi katsoa soveltuvan lähestymistavaksi, kun tehdään transformatiivista kulutustutkimusta, sillä tutkimussuuntauksessa on läsnä vah-

va kehitysorientoituneisuus (Ozanne & Saatcioglu 2008, 424). Erikssonin ja Kovalaisen (2008, 193–195) mukaan toimintatutkimuksessa kohdeorganisaation kehittäminen, oli kyseessä sitten liike-elämän organisaatio tai jokin muu yhteisö tai organisaatio, on tutkimuksessa tärkeää. Tutkijan roolina on pyrkiä yhteistyön kautta avustamaan kehitysaskeleiden toteuttamisessa. Tavoitteena voi myös olla käytännöllisten ongelmien paikantaminen ja ratkaiseminen, ja tällä tavoin muutoksen edistäminen (Eriksson & Kovalainen 2008, 193–195; Whyte et al. 1991, 40).

Ozannen ja Saatcioglun (2008, 424, 426, 429) mukaan paikallisuutta, kontekstin merkitystä, räätälöintiä ja ajankohtaisuutta painotetaan usein toimintatutkimuksessa etsittävisissä ratkaisuissa. Heidän mukaansa hiljaista tietoa löytyy käytäntöä lähellä työskenteleviltä ihmisiltä erilaisista hyvistä käytännöistä, mutta toisaalta heillä voi olla taipumusta sokeutua siten, etteivät he näe toiminnassaan parannuskohteita. Tähän on syynä esimerkiksi urautunut ajattelu. Erikssonin ja Kovalaisen (2008, 193–195) mukaan toimintatutkimuksessa tutkijan tulee olla läheinen kohdeorganisaation kanssa ja jopa jonkinlainen osa sitä, jotta hän ymmärtää tarpeeksi hyvin kohdeorganisaation toimintaa. Tapauskohtainen arviointi yhdessä kohdeyhteisön kanssa siitä, kuinka paljon tutkijan tulisi vaikuttaa kohdeyhteisön tai -organisaation toimintaan on tarpeellista, sillä minäänlaista yleistä ohjenuoraa asiaan ei ole löydettävissä.

Tarkemmin sanoen tämä tutkielma asemoituu osallistuvaan toimintatutkimukseen, joka on yksi toimintatutkimuksen alalajeista, joka kehittyi Yhdysvalloissa ja jolle ominaista on käytännönläheinen tutkimus vuorovaikutteisissa ympäristöissä (Eriksson & Kovalainen 2008, 196–197; Ozanne & Saatcioglu 2008, 424). Sittemmin osallistuvaa toimintatutkimusta on kuitenkin toimivasti hyödynnetty muuallakin maailmassa yhä enemmän (Ozanne & Saatcioglu 2008, 424, 429). Osallistuva toimintatutkimus sopii erityisesti lähestymistavaksi, jos halutaan tarkastella erilaisten yhteisöjen oppimista (Whyte et al. 1991, 40). Ozannen ja Saatcioglun (2008, 424, 429) mukaan kuluttajien äänen kuuleminen sekä heidän toimijuuden ja hyvinvoinnin vahvistaminen ovat keskeisiä toimintatutkimuksen tutkimuksellisia tavoitteita, ja ne huomioidaan myös tutkimuksen eri vaiheissa. Oppimisen ja uusien ajattelutapojen omaksumisen kannalta on suositeltavaa, että tutkittavat ovat mukana prosessissa, sillä yhteisen linjan saavuttaminen on avainasemassa.

Whyten et al. (1991, 20, 40–43) mukaan kohdeyhteisön on siis hyvä osallistua tutkimuksenteon eri vaiheisiin. Heidän mukaansa tutkimuksen suunnittelu yhdessä on tärkeää, samoin kuin tulosten yhteenveto tutkimuksen päätyttyä, sillä osallistuvassa toimintatutkimuksessa tutkijat ja kohdeyhteisön jäsenet ovat tasavertaisia ja aktiivisia yhteistyökumppaneita. Tutkija voi rikastaa keskustelua käyttäen hyödyksi myös yhteisön ulkopuolelta tulevaa tietotaitoa ja näkökulmia, ja tutkijalle on suotavaa toimia eräänlaisena kannustavana valmentajana ryhmää ohjatessa. Pyrkimyksenä on herättää yhteisön jäsenissä halu jakaa tietoa yhdessä ja innovoida rohkeasti uutta. Tärkeää on yhteisön jäsenen aktiivinen osallistuminen ja itsensä merkitykselliseksi kokeminen. He näkevät sen myös kehitystä ja jatkuvaa oppimista aikaansaavana tekijänä.

Whyte et al. (1991, 20, 40–43) katsovat osallistuvan toimintatutkimuksen kautta vaihdettujen näkökulmien voivan myös parantaa tutkijan luovuutta. Lisäksi heidän mukaansa etuna tutkijoiden ja kehitettävän yhteisön läheisessä vuorovaikutuksessa on se, että yhteisön jäsenillä on mahdollisuus antaa palautetta ja korjata tutkijan tietoja tarvittaessa. Organisaatioympäristö määrittää olennaisesti jäsenten kokemusmaailmaa ja tarjoaa mahdollisuudet siihen, kuinka hyvin uusia ajatuksia omaksutaan, eli onko ilmapiiri sellaiseen otollinen vai estävätkö rakenteet pikemminkin kehitystä. Osallistuva toimintatutkimus tarjoaakin ennen kaikkea asiakaslähtöisen tutkimuksellisen lähestymistavan kulutustutkimusta tekeville sekä antaa työkaluja kehittää sosiaalisia ympäristöjä yhdessä kuluttajien kanssa (Ozanne & Saatcioglu 2008, 436).

Ozannen ja Saatcioglun (2008, 434) mukaan toimintatutkimusta kohtaan on esitetty jonkun verran myös kritiikkiä sille tyypillisten yleisten haasteiden osalta. Haasteista esimerkkinä on heidän mukaansa ensinnäkin se, että toisinaan osallistujien panos tutkimuksessa voi jäädä vähäiseksi tai tutkimuskohdetta ei tutkita tarpeeksi kauan, jolloin ei välttämättä saavuteta tutkimuksellisia tavoitteita. Toiseksi tutkijoiden ammattitaidossa voi ilmetä puutteita tai metodeja ei osata käyttää toivotulla tavalla.

3.2.1 Aineistonkeruutapoina havainnointi ja lyhyet haastattelut

Laadullisen tutkimuksen aineistonkeruumenetelmiä on useita. Tutkija voi hyödyntää esimerkiksi haastatteluja, dokumenttiaineistoja tai havainnointia (Vähämäki & Paalumäki 2011, 102–103). Kuitenkin tässä tutkielmassa käytetään aineistonkeruumenetelminä vain haastatteluja ja havainnointia. Havainnoinnissa on Vähämäen ja Paalumäen

(2011, 102–103) mukaan tärkeää ymmärtää, miten yksilöt kokevat asioita. Heidän mukaansa havainnointiin on menetelmänä luontevaa yhdistää myös tutkittavien haastatteluja, jolloin rinnakkainen menetelmä on varmistamassa toista käytettävissä olevista menetelmistä. Tällä tavoin pyritään saamaan mahdollisimman kattava aineisto.

Tähän tutkielmaan tutkimukselliseksi lähestymistavassa valitussa toimintatutkimuksessa, osallistuva ote on Heikkisen (2018, 216) mukaan linjassa havainnoinnin kanssa. Tällöin myös tutkijan interventiot ja vaikutus ovat havainnoitavissa sallittuja (Vilkkä 2018, 165; Heikkinen 2018, 216). Havainnointia on Vähämäen ja Paalumäen (2011, 104) mukaan ennenkin käytetty toimintatutkimukseen tiiviisti kuuluvana menetelmänä, vaikka toimintatutkimuksen osallistuvaa otetta on ajan saatossa myös kyseenalaistettu. On ajateltu, että tieteessä tuloksiin ei saisi tutkijalla olla vaikutusta vaan tieteen pitäisi säilyttää riippumattomuutensa. Toisaalta transformatiivisessa tutkimusorientaatiossa, jota tässä tutkielmassa on pyritty noudattamaan, ajatellaan päinvastoin, että tieteen tulisi pyrkiä käymään dialogia ja kehittämään käytäntöjä. Havainnoinnin lisäksi toimintatutkimuksessa on lupa käyttää myös muita täydentäviä tai rinnakkaisia menetelmiä.

Ruokahävikkiyöpajoissa Marttojen toimintaa tutkittiin havainnoinnin avulla ja lisäksi tehtiin myös lyhyitä avoimia haastatteluja. Tässä tutkielmassa molemmat menetelmät ovat olleet lähes yhtä tärkeässä asemassa. Lyhyiden haastatteluiden kautta saatiin arvokasta tietoa siitä, mitä Martat ajattelivat ruokahävikin vähentämisestä omassa yhteisössään. Havainnoimalla sen sijaan saatiin käsitystä koko yhteisön dynamiikasta työpajoja edeltäneissä palaverissa sekä niitä seuranneissa hävikkiyöpajoissa. Havainnoinnin myötä saatiin käsitystä yhteisön kehittymisestä tutkimusprosessin myötä toimintatutkimukselle tyypillisen tutkimusotteen mukaisesti ja siitä, miten yhteisössä oppiminen ilmeni.

Havainnointi on Vähämäen ja Paalumäen (2011, 103, 107) mukaan erinomainen menetelmä, jos halutaan saada aito käsitys tutkimuskohteesta ja moniulotteisesta tilanteesta, esimerkiksi ryhmän toiminnasta. Havainnoinnin myötä voidaan tarkkailla verbaalisen viestinnän lisäksi non-verbaalista viestintää, kuten eleitä ja ilmeitä, tai itse tilanteen dynamiikkaa eli suhteita ja tilanteen kehittymistä, sillä tilanteessa toimijoita on tyypillisesti useampia. Tuomen ja Sarajärven (2018, 93–94) mukaan havainnoinnilla on mahdollista saada monipuolista aineistoa varsinkin, kun se yhdistetään muihin aineistonkeruu-

menetelmiin. Haasteena havainnoinnissa on kuitenkin se, että se edellyttää paljon vaivannäköä. Siihen on varattava riittävästi aikaa (Tuomi & Sarajärvi 2018, 93; Vähämäki ja Paalumäki 2011, 102–103), sillä tutkijan tulee kuvata tarkasti tapahtumakonteksti, tunnistaa oma roolinsa tutkimuksessa sekä avata omat ennakkokäsityksensä tutkimuskohteesta (Vähämäki & Paalumäki 2011, 107).

Havainnointia on olemassa eri muotoja: osallistuvaa ja/tai osallistavaa havainnointia, joissa tutkija osallistuu tapahtumiin, tai ulkopuolista havainnointia, jolloin tutkija jättyy tutkimustilanteesta ulkopuoliseksi tarkkailijaksi (Vähämäki & Paalumäki 2011, 103; Tuomi & Sarajärvi 2018, 94–95). Tässä tutkielmassa aktiivinen osallistuva havainnointi koettiin sopivimmaksi havainnointitavaksi. Tuomi ja Sarajärvi (2018, 95–96) katsovat, että aktiivinen ote ja vuorovaikutus tutkittavien kanssa on suotavaa ja sallitaan tutkimuksessa etenkin, jos kyse on toimintatutkimuksesta. Heidän mukaansa osallistuvia havainnointimenetelmiä, eli osallistuvaa ja osallistavaa havainnointia, käytetään joskus tarkoittamaan samaa asiaa. Tutkittavien asiantuntemusta, ryhmäkeskusteluja sekä useiden näkökulmien kunnioitusta vaalitaan, ja tutkija pyrkii myös helpottamaan keskustelun käymistä ja antamaan tilaa kaikkien oppimiselle toimimatta ylhäältä käsin. Yhdessä opitut toimintatavat säilyvät tällöin todennäköisesti tulevaisuudessa.

Puusan (2011, 83) mukaan avoimessa eli strukturoimattomassa haastattelussa puolestaan tutkija on valmistellut keskustelua varten kiinnostavat aiheet. Teemat syntyvät hänen mukaansa spontaanisti itse tilanteessa, jolloin keskusteluun jää liikkumavaraa. Haastateltavana oleva saa vaikuttaa keskustelun kulkuun, ja tutkijalla on mahdollisuus tehdä tarkennuksia, lisäkysymyksiä tai muita välihuomioita. Tuomi ja Sarajärven (2018, 86) mukaan haastattelun kannalta on hyvä, että haastateltavat ovat tutkimuskohteena olevan aihealueen asiantuntijoita. Tavoitteena haastattelussa on luonnollisesti saada ilmiötä hyvin kuvaava aineisto.

Tässä tutkielmassa tutkijan keräämä aineisto oli siltä osin heterogeeninen, että Wengerin (1998, 4–5) teoreettisessa viitekehyksessä on neljä erilaista tapaa, joiden kautta oppiminen ilmenee käytäntöyhteisössä. Siten tutkija pyrki löytämään tukea haastatteluista näihin kaikkiin neljään oppimisen ilmenemismuotoon. Aineisto ja tutkittavat ohjasivat myös tutkijan välikysymyksiä ja keskustelun kulkua. Tutkija kysyi haastateltavilta myös joitain kysymyksiä, jotka eivät lopulta päätyneet analyysiin, koska ne olivat lopullisten

tutkimuskysymysten kannalta epärelevantteja. Tutkimuksenteossa tutkimuksen rajaus tarkentuu yleensä loppua kohden.

Tähän tutkielmaan sisältyi kaksi hävikkityöpajaa. Ensimmäisessä työpajassa tutkija teki yhteensä 15 kappaletta lyhyitä haastatteluja. Toisesta työpajasta haastatteluja kertyi yhteensä 35 kappaletta. Työpajoissa tehtyjä haastatteluja kertyi yhteensä 50 kappaletta. Ero tehtyjen haastattelujen määrässä ensimmäisen ja toisen työpajan välillä selittyi osaksi sillä, että haastattelut pyrittiin 2. työpajassa pitämään 1. työpajaa lyhyempinä, sillä 1.työpajassa havaittiin pidempien haastattelujen nauhoituksen kanssa ongelmia. Samaiset ongelmat pyrittiin välttämään 2. työpajassa. Haastattelut sujuivat jo ripeästi 2. työpajassa, kun haastattelukäytännöt olivat jo tuttuja ensimmäisestä työpajasta.

Aineistonkeruussa apuvälineenä käytettiin EthOS-mobiilisovellusta. Mobiilisovelluksella voi lähettää reaaliaikaisesti kuvia, lyhyitä äänitiedostoja ja videoita verkossa sijaitsevalle työalustalle, johon ne tallentuvat saman tien lähettämisen jälkeen. Tiedostojen tallennukseen kysyttiin luonnollisesti lupa tutkittavan yhteisön jäseniltä. Luottamus tutkittavien ja tutkijoiden välillä on Vähämäen ja Paalumäen (2011, 109) mukaan tärkeää, jotta jäsenet kokevat turvalliseksi jakaa ajatuksiaan ja kokemuksiaan tutkielman aiheen osalta ja luottavat siihen, että tutkijat käyttävät tietoja tarkoituksenmukaisesti. Mobiilisovellus ja siihen kytketty verkon työalusta säästivät menetelmänä aikaa verrattuna siihen toimintatapaan, että jokainen tiedosto olisi pitänyt erikseen siirrellä jälkikäteen tai lähettää projektissa mukana oleville.

3.2.2 Paikallisten kulutusyhteisöjen ruuanlaittotyöpajat

Käytänneteorioita hyödyntävää transformatiivista kulutustutkimusta on tehty aiemmin muun muassa ruuanlaittotyöpajojen muodossa (Dyen & Sirieix 2016, 685). Myös tässä tutkielmassa käytetään ruuanlaittotyöpajoja analysointiympäristönä. Dyenin ja Sirieix'n (2016, 685–686) tutkimuksessa, jossa ruuanlaittotyöpajoja hyödynnettiin, oltiin kiinnostuneita siitä, voivatko ihmisten tavat muuttua kestävimiksi ruokaprojektiin osallistumisen myötä. Toisaalta tarkasteltiin myös ruuanlaittotyöpajojen vaikutusta yhteenkuuluvuuden kokemukseen. Köyhille sosiaalipalveluiden asiakkaille järjestetyissä ruuanlaittotyöpajoissa ilmeni, että työpajat ovat erinomainen keino luoda arvoa niihin osallistuville ja levittää samalla kestäviä ruokaan liittyviä käytänteitä. Aineistonkeruumene-

telminä tutkimuksessa oli käytössä niin havainnointi kuin haastattelut, joita menetelminä käytettiin rinnakkain.

Tilannetta tutkinut tarkkaili Dyenin ja Sirieix'n (2016, 688, 691) mukaan ruuanlaittotuntia ulkopuolisena osallistumatta siihen millään tavalla, mutta lisäksi tutkimukseen kuului myös 4 haastattelua, joihin osallistui 3 ruuanlaittotunnilla ollutta kokkin ohella ja joilta kysyttiin muun muassa, mitä he olivat oppineet ja aikoivatko he jatkaa oppimiaan käytänteitä myöhemmin. Viiden tunnin mittaisessa ruuanlaittotunnissa, joka myös luvalla nauhoitettiin, oli eri vaiheita, kuten valmistelut, ruuanlaitto, jälkityöt, syöminen ja tähteiden jako. Dyenin ja Sirieix'n (2016, 685–686, 688–690) mukaan tutkimuksen ruuanlaittotunneilla oli niin sosiaalistava kuin koulutuksellinen puoli, sillä tietoa ja vinkkejä jaettiin monista asioista, esimerkiksi ruokahävikistä, ruuan terveellisyydestä ja kuluttamisesta. Heidän mukaansa tapahtuma oli osallistujille myös mukava sosiaalinen kokemus. Ruuanlaitolla yhdessä oli muun muassa osallistujien itsetuntoa parantava vaikutus.

Dyenin ja Sirieix'n (2016, 688–691) mukaan kokkin rooli vaihteli riippuen ryhmästä ja erilaisista tarpeista, eli välillä hän antoi enemmän neuvoja ja välillä taas auttoi enemmänkin tunnelman luomisessa. Kyseisen tutkimuksen havainnot antavat suuntaa siitä, minkälaisia työskentelyvaiheita myös tähän pro gradu -tutkielmaan sisältyvissä ruuanlaittotyöpajoissa voi ilmetä, kuten keskustelua, itsenäistä ruuanlaittoa ja tehtävien suorittamista tai yhteistyötä muiden kanssa. Kuitenkaan tämän tutkielman kohderyhmänä eivät ole heikko-osaiset tai muut erityistä apua kaipaavat vaan sen sijaan kansalaisjärjestö ja sen jäsenet. Tällä kohderyhmällä voisi olettaa olevan paljon asiantuntemusta ja tietotaitoa nimenomaan ruuanlaitosta.

3.2.3 Tutkimuksen toteutus

Kevään 2018 aikana järjestettiin 1 suunnittelutyöpaja, jonka lisäksi toteutettiin 4 hävikityöpajaa, joissa laitettiin yhdessä hävikkiruokaa Marttajärjestön jäsenten kesken (Palaveri Marttojen toimistolla Tampereella 17.1.2018). Hävikkityöpajojen päätavoite oli se, että niiden avulla tarkasteltiin yhteisön toimintaa ja pyrittiin kehittämään erilaisia luovia keinoja, joita käyttämällä niin jäsenet kuin muutkin tavalliset kuluttajat voivat vähentää ruokahävikkiä arjessaan. Tämän tutkielman työpajoihin kutsuttiin osallistumaan Tampereen ja lähiseutujen Marttayhdistyksiä, joista valikoituivat mukaan

Nokian Kätevät Emännät, Ylöjärven Asuntilan Martat, Vihreän Idean Martat, Tampereen My, Kansainväliset Martat, Kämmenniemen Martat ja Mäntän Martat. Martoille järjestettyyn suunnittelutyöpajaan kutsuttiin kaikki edellä mainitut Marttayhdistykset. Tämän tutkielman aineistossa mukana ovat suunnittelutyöpajan lisäksi kaksi ensimmäistä hävikkityöpajaa, joissa ensimmäisessä mukana olivat Nokian Kätevät Emännät ja Ylöjärven Asuntilan Martat ja toisessa Vihreän Idean Martat. Marttayhdistykset toimivat tutkimuksessa asiantuntijaroolissa, sillä heillä arvioitiin olevan asiantuntemusta ruokakasvatuksen ja kestävien käytänteiden osalta. Martat saivat myös itse vaikuttaa työpajojen toteutukseen. (Palaveri Marttojen toimistolla Tampereella 17.1.2018).

Tutkielman aikana järjestetyt hävikkityöpajat oli alustavasti nimetty ”Luovasti hävikistä herkuiksi” -työpajoiksi. Kuitenkin työpajojen otsikko muuttui tutkimusprosessin edetessä, sillä Pirkanmaan Marttojen kotitalousasiantuntija Pilvi Mannisen mukaan ”tähteet”-käsite on Martoille tutumpi käsitteenä kuin ”ruokahävikki tai hävikki”. Lopulta päädyttiin nimeämään työpajat Martoille tuttavallisemmin ”Luovasti tähteistä herkuiksi” -työpajoiksi (Palaveri Marttojen toimistolla Tampereella 17.1.2018; Wastebusters-tutkimusryhmän esite Martoille syksy 2017). Tässä tutkielmassa työpajoista puhutaan sekä hävikkityöpajoina että yksinkertaisesti työpajoina.

Ilmaisiin hävikkityöpajoihin toivottiin noin 10 osallistujaa yhteen työpajaan. Minimiosallistujamääränä pidettiin viittä osallistujaa, koska muutoin hävikkityöpajaa ei nähty kannattavana toteuttaa. Yhden työpajan kestoksi määriteltiin 3-4 tuntia, ja Marttojen opetuskeittiöt toimivat työpajojen järjestämispaikkoina. Pirkanmaan Marttojen kotitalousasiantuntija Pilvi Manninen huolehti Marttojen puolesta hävikkityöpajojen ohjaamisesta. Keskustelua käytiin hävikkityöpajojen lopuksi yhteisön jäsenten kesken yhteisistä aikaansaannoksista (Palaveri Marttojen toimistolla Tampereella 17.1.2018; Wastebusters-tutkimusryhmän esite Martoille syksy 2017).

Tutkimusprosessin eri vaiheet on koottu alla olevaan taulukkoon 1. Taulukossa 1 sivulla 41–42 on esitettyä tutkimusprosessin aikana järjestetyt kokoukset tai tapaamiset.

Taulukko 1. Tutkimusprosessin aikana järjestetyt kokoukset ja tapaamiset.

Aika	Tapaamisen syy	Paikka
------	----------------	--------

Ke 8.11.2017	Tapaaminen Marja Kuuterin kanssa (Marttojen Tampereen piirin toiminnanjohtaja)	Tampereen yliopisto, Pinni A:n 5.krs
Ke 8.11.2017	Esitteen luonnostelu	Tampereen yliopisto, Pinni A:n 5.krs
Ke 17.1.2018	Palaveri Pilvi Mannisen kanssa (Marttojen Tampereen piirin kotitalousasiantuntija)	Marttojen toimisto, Tampellan esplanadi
Ti 20.2.2018	Suunnittelutyöpajan kokous	Tampereen yliopisto, Pinni A:n 5.krs
To 22.2.2018	Suunnittelutyöpaja hävikkityöpajoihin osallistuvien Martta-yhdistysten yhteyshenkilöiden kanssa	Marttojen toimisto, Tampellan esplanadi
Ti 13.3.2018	Aineistonkeruuseen liittyvä palaveri	Tampereen yliopisto, Pinni A:n 5.krs
Ma 19.3.2018	1.hävikkityöpaja Nokian Kätevät Emännät & Ylöjärven Asuntilan Martat	Marttojen toimisto, Tampellan esplanadi
Pe 23.3.2018	2.hävikkityöpaja, Vihreän Idean Martat	Marttojen toimisto, Tampellan esplanadi

Lähes kaikki tutkielman aikana suoritettut kokoukset ja työpajat tallennettiin myös äänitiedostoiksi, aivan ensimmäisiä syksyn kokouksia lukuun ottamatta. Suunnittelutyöpajan alussa kysyttiin yhdistysten yhteyshenkilöiltä lupa siihen, että työpaja saatiin videoida ja kaikki kerätty aineisto tallentaa. Suunnittelutyöpajassa oli kaksi nauhuriä, joille kokous tallennettiin myöhemmin kuunneltavaksi. Jokaisesta työpajaan osallistuvasta yhdistyksestä oli pieni edustus suunnittelutyöpajassa, paitsi Kätevästä Emännistä Nokialta ei päässyt suunnittelutyöpajaan jäseniä paikalle. Lisäksi osallistujilta kerättiin sähköpostiosoitteet, jotta heihin voidaan olla jälkikäteen yhteydessä tarvittaessa.

Alla taulukossa 2 sivulla 44 on esitetty pidetyn suunnittelutyöpajan osallistujat. Taulukosta 2 havaitaan, että suunnittelutyöpajaan osallistui Martoista yhteensä 8 ihmistä, 1 oli Marttojen kotitalousasiantuntija ja loput 7 Marttoja eri Marttayhdistyksistä. Kaikki osal-

listujat olivat naisia. Käteivistä Emännistä, Kämmenniemen Martoista ja Asuntilan Martoista ei päässyt ketään paikalle suunnittelutyöpajaan, mutta muiden Marttayhdistysten osallistujamäärät ovat nähtävissä tarkemmin taulukosta.

Taulukko 2. Suunnittelutyöpajan osallistujat.

Suunnittelutyöpaja to 22.2.2018			
Läsnäolijat	Martat	Kotitalousasiantuntija	Yhteensä
	2 Vihreän Idean Marttaa	Pilvi Manninen	
	2 Mäntän Marttaa		
	2 Tampereen Marttayhdistyksen Marttaa		
	1 Kansainvälinen Martta		
Yhteensä	7 Marttaa	1 kotitalousasiantuntija	8 osallistujaa, kaikki naisia

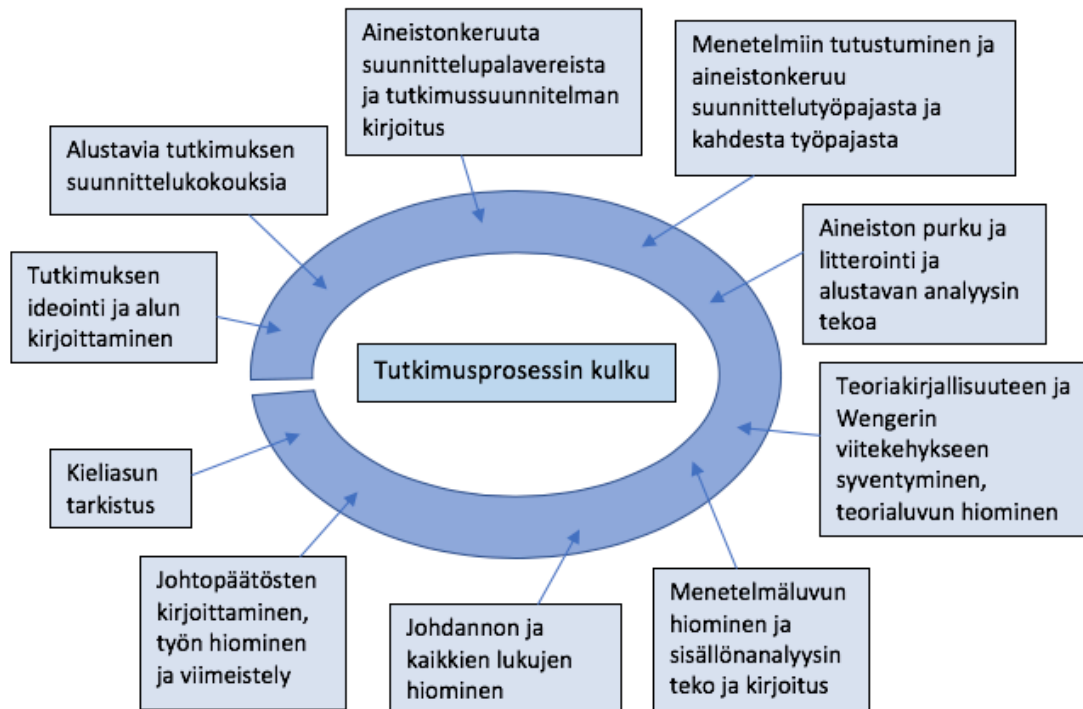
Alla taulukossa 3 sivuilla 44 on lisäksi esitetty kahden ensimmäisen hävikkityöpajan osallistujalista. Työpajoihin osallistuneet olivat kaikki naisia. Ensimmäisessä 19. maaliskuuta 2018 järjestetyssä hävikkityöpajassa osallistujia oli kaikkiaan kymmenen kahdesta Marttayhdistyksestä ja toisessa 23. maaliskuuta järjestetyssä hävikkityöpajassa osallistujia oli 7, mikä katsottiin kuitenkin riittävän suureksi määräksi yhteen työpajaan.

Taulukko 3. Kahden ensimmäisen työpajan osallistujat.

	Osallistujamäärä	Yhdistys	Yhdistys
Työpaja 1.	10 osallistujaa	4 osallistujaa Nokian Käteivistä Emännistä	6 osallistujaa Ylöjärven Asuntilan Martoista
Työpaja 2.	7 osallistujaa	kaikki osallistujat Vihreän Idean Martoista	

Lisäksi työpajojen jälkeen Martoille perustettiin yhteinen oma Facebook-ryhmä nimeltä Hävikinvähentäjät, jonne kaikki Martat saivat kutsun, mutta Martat saivat itse päättää, halusivatko he osallistua hävikkiaiheiseen keskusteluun suljetussa ryhmässä työpajojen jälkeen. Facebook-ryhmän perustamisen ideana oli se, että siellä on mahdollista keskustella Marttojen kanssa siitä, miten ruokahävikin vähentäminen on sujunut yhteisön tai jäsenten arjessa työpajojen jälkeen. Keskustelu on ollut vapaata ja osallistujilla on ollut

vapaus päivittää alueella aiheeseen liittyviä asioita, kysyä ruokahävikistä sekä ryhmässä on julkaistu ajankohtaisia linkkejä ja artikkeleita aiheesta tai muuta tutkimustietoa.

Kuvio 5. Tutkimusprosessi ja sen kulku.

Yllä kuviossa 5 sivulla 45 on havainnollistettu tutkimusprosessin kulku kuvallisesti. Tutkimusprosessin alussa tutkija ideoi tutkimustaan seminaarissa yhdessä muiden ryhmäläisten ja pro gradu -tutkielmansa ohjaajan kanssa sekä kirjoitti tutkielman ensimmäisiä lukuja. Tämän jälkeen Marttajärjestön avainhenkilöihin oltiin yhteydessä ja sovittiin tutkimuksen alustavista suunnittelukokouksista, josta kerättiin aineistoa havainnoimalla. Samoihin aikoihin tutkija kirjoitti tutkimussuunnitelman. Lisäksi tutkija perehtyi menetelmäkirjallisuuteen ja toimintatutkimukseen sekä keräsi varsinaisen aineiston tutkimuksen aikana pidetyistä suunnittelu- ja hävikkityöpajoista. Aineisto purettiin ja litteroitiin. Aineistoa kertyi yhteensä 96 litteroitua A4-kokoista sivua. Sen jälkeen laadittiin alustava analyysi aineistosta seminaariesitystä varten. Sen jälkeen tutkija perehtyi paikoittain haastavaan teoriakirjallisuuteen ja Wengerin viitekehykseen sekä hioi teorialukua. Tutkija suoritti myös systemaattisemman sisällönanalyysin aineistosta ja kirjoitti tulosluvun uudelleen. Lisäksi johdantoa korjailtiin. Lopuksi tutkija kirjoitti työn johtopäätökset, hioi kaikkia lukuja ja viimeisteli kieliasun.

3.3 Sisällönanalyysi

Laadullisen tutkimuksen analyysissa halutaan Tuomen ja Sarajärven (2018, 103–105, 117) mukaan keskittyä tarkemmin johonkin tutkimusaiheeseen, ja tutkimuskysymyksiensä ja tutkimuksen rajauksen myötä tarkastellaan nimenomaan tätä aihealuetta. Sisällönanalyysia hyödyntämällä on mahdollista tehdä järjestelmällistä tekstianalyysia tutkimalla merkityksiä monenlaisesta materiaalista, kuten haastatteluista, keskusteluista, artikkeleista tai mistä tahansa dokumenteista, ja lopuksi analyysin tuloksena syntyy kokonaiskuva tutkimuskohteesta.

Aineistonkeruun jälkeen aineisto tulee myös litteroida tai koodata, jolloin tutkija kirjoittaa tai muulla tavoin havainnollistaa tutkiessaan kerätyn materiaalin (Tuomi & Sarajärvi 2018, 105), esimerkiksi tekee siitä muistiinpanot tai muulla tavoin purkaa aineiston. Tässä tutkimuksessa päädyttiin käyttämään teorialähtöistä analyysia. Tuomen ja Sarajärven (2018, 110–111) mukaan teorialähtöisessä analyysissa teoreettinen malli ohjaa sitä, mitä aineistosta etsitään ja käytetyt käsitteet johdetaan teoriasta. Heidän mukaansa tutkimuksen teon kautta tarkastellaan myös sitä, kuinka hyvin teoria soveltuu käytettäväksi, kun konteksti on uusi. Aineiston analyysissa sen sijaan voidaan hyödyntää teoriasta löydettyjä käsitteitä ja luokitteluja sekä järjestää aineistoa niiden mukaisesti. Eskolan (2001, 137) mukaan tuloksia tarkastellaan teoreettisen viitekehyksen avulla ja tulkitaan aineistoa tästä näkökulmasta. Tutkimuksen analyysissa pyritään vastaamaan aineiston avulla tutkimuksen alussa esitettyihin tutkimuskysymyksiin. Tutkimuksen myötä jo aiempi tieto tutkimusaiheesta voi tarkentua edelleen tai tutkimuksessa voidaan tuoda myös aivan uutta näkökulmaa tutkimusaiheeseen (Tuomi & Sarajärvi 2018, 111).

Alasuutari (2011, 38–44) katsoo laadullisen tutkimuksen analysointivaiheen sisältävän tyypillisesti kaksi eri osaa. Ne ovat havaintojen pelkistäminen ja tulosten analysointi ja tulkinta. Pelkistämällä tarkoitetaan sitä, että aineiston ilmaisut tiivistetään lyhyempään muotoon, jossa erotetaan olennaisin tieto (Tuomi & Sarajärvi 2018, 134). Analyysiyksiköt kannattaa valita siten, että ne ovat tutkimuksen kannalta olennaisia poimintoja ja että ne voivat avata tarkemmin sitä, mikä tutkijaa tutkimusaiheessa kiinnostaa (Chenail 2012, 266). Tämän jälkeen pelkistetyt ilmaukset jaotellaan Tuomen ja Sarajärven (2018, 131, 134) mukaan edelleen alaluokkiin. Tällöin yhtäläiset tai vastaavat asiat luokitellaan niitä kuvastavien termien alle. Teoriasta poimittujen käsitteiden ja

luokkien mukaan aineisto järjestetään analyysirunkoon yleensä deduktiivisesti siirtyen yleisestä eli yläluokasta kohti yksityistä eli alaluokkaa, kun kyseessä on teorialähtöisesti etenevä sisällönanalyysi. Alla olevaan taulukkoon 4 sivulle 47 on havainnollistettu analyysirunko ja analysointivaiheet teorialähtöisessä sisällönanalyysissä, johon on poimittu esimerkki tämän tutkielman aineistosta.

Taulukko 4. Esimerkki analyysirungosta teorialähtöisessä sisällönanalyysissä (mukailen Tuomi ja Sarajärvi 2018, 130).

Yläluokka	Alkuperäinen ilmaus	Pelkistetty ilmaus	Alaluokka
Merkitykset (oppiminen kokemuksena)	”Mä nään jopa tässä tämmösen niinku kronologisen niinku aikajanan, että tähderuoka on sitä niinku mikä sulla on vielä tässä käsissä, että sä joko käytät sen tai et käytä mut onko sulla järkee käyttää sitä ja et haluatko sä käyttää mut sitten se on hävikkiä, kun se on todella jo niinku roskiksessa. Tavallaan sillä on sillä tähderuualla on vielä niinku mahdollisuus jalostua.”	Tähderuoka vs hävikki termeinä (painotukset, esineellistäminen ja tulkinnat)	Neuvottelua eri merkityksistä

Laadullisessa tutkimuksessa korostuu tutkijan merkitys aktiivisena tiedon käsittelijänä ja tulkitsijana (Eskola 2001, 134). Tuomen ja Sarajärven (2018, 113–114) mukaan myös tutkijan taidoilla, kuten luovuudella, tarkkanäköisillä oivalluksilla ja ymmärryksellä on painoarvoa teknisen suorituksen ohella, mutta näitä taitoja ei varsinaisesti voi opettaa. Jos tutkimus on toteutettu systemaattisesti ja se on kokonaisuutena ehyt, lopputuloskin on vakuuttava. Laadullisessa tutkimuksessa on enemmän merkitystä analyysin laadulla, rikkaudella ja syvällisyydellä, onnistuneella tulkinnalla sekä pohdinnalla kuin kerätyn datan paljoudella (Hakala 2018, 20–21, 23). Tärkeää on pystyä argumentoimaan niiden valintojen puolesta, joita on tehnyt, jotta tutkimus olisi lukijalle mahdollisimman läpinäkyvä (Eskola 2001, 156).

3.4 Tutkimuksen luotettavuuden arviointi

Toimintatutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa voi katsoa McInnesin ja Hibbertin (2007, 383–384) mukaan olevan joitakin erityispiirteitä. He esittävät, että toimintatutkimuksen luotettavuutta voisi tarkastella esimerkiksi kielenkäytön suhteen neljän eri tutkimusvaiheen kautta, jotka ovat tutkimusluvan saaminen, osallistuminen kohdeorganisaation toimintaan, informaation hyväksyttäminen kohdeorganisaatiolla ja tutkimuksen päättäminen. Toimintatutkimuksessa on erityisen tärkeää saada kohdeorganisaatiolta aluksi lupa tutkimuksentekoon ennen kuin tutkimusprosessi voidaan ylipäättään aloittaa, ja kohdeyhteisön tulisi ymmärtää se, että toimintatutkimus edellyttää yhteisön jäseniltä sitoutumista oppimisprosessiin. Yhteisön jäsenten tulee heidän mukaansa hyväksyä se, että tutkija on osana prosessia, jossa tarkastellaan kohdeyhteisöä reflektiivisesti. Aluksi kohdeyhteisön ja tutkijan maailmankuvat ja myös käsitys yhteisön tilanteesta voivat erota, joka voi näkyä vuorovaikutuksessa käytetyssä termistössä.

Myös tässä tutkielmassa kontaktoitiin ensiksi Marttajärjestön avainhenkilöt, eli Marttojen Tampereen piirin toiminnanjohtaja Marja Kuuteri ja Marttojen Tampereen piirin kotitalousasiantuntija Pilvi Manninen. Heiltä kysyttiin ensinnäkin lupa yhteiseen tutkimusprojektiin. Lisäksi tämän tutkielman tutkija pyysi ensimmäisissä yhteisissä kokouksissa luvan toimintatutkimuksen käyttöön tutkimuksellisenä lähestymistapana. Myös suunnittelutyöpajassa varmistettiin Marttayhdistysten avainhenkilöiltä suostumus toimintatutkimukseen ja varsinaisten työpajojen alussa kerrottiin lyhyt alustus siitä, mistä tutkimuksessa oli kysymys, vaikka osallistujat olivat saaneet siitä tietoa myös yhteisön sisäisen viestinnän kautta.

Toisessa vaiheessa tutkijan osallistuessa kohdeorganisaation toimintaan voidaan myös havaita eroja diskursseissa eli puhetavoissa, jotka voivat kertoa jotain olennaista yhteisön rajoista (McInnes & Hibbert 2007, 385). Tämän tutkimusprosessin aikana tutkijan keskustellessa avainhenkilön eli kotitalousasiantuntija Pilvi Mannisen kanssa alustavissa kokouksissa, Manninen kertoi, että Marttayhteisössä on tapana puhua ruokahävikin sijaan tähteistä. Myöhemmät keskustelut Marttojen kanssa vahvistivat tätä tietoa. Tie-deyhteisössä tutumpi termi sen sijaan oli ruokahävikki. Tämän tiedon tultua ilmi, hävikkityöpajat päätettiin nimetä Marttoille suunnaten ”Luovasti tähteistä herkuiksi” -työpajoiksi. Tällä haluttiin kunnioittaa Marttayhteisölle tuttuja ja ominaisia puhetapoja.

McInnesin ja Hibbertin (2007, 385–386) mukaan kolmannessa vaiheessa kohdeorganisaatiolle näytetään tutkimustyön tuloksia tai muita dokumentteja, jotka voivat tuoda uutta näkökulmaa yhteisön tilanteeseen ja jotka voivat herättää konkreettisuutensa vuoksi luottamusta. Ne voivat myös lisätä innostusta muutokseen. Myös tämä tutkimus on luvattu näyttää ja hyväksyttää Martoilla, kun pro gradu -tutkielma on valmis. Tutkimusryhmä keräsi myös työpajoista parhaat hävikkireseptit ja -ideat Martoille lyhyenä koosteena, jotta Martat voivat hyödyntää niitä arjessaan työpajojen jälkeen. Työpajojen jälkeen keskustelua jatkettiin halukkaiden kanssa yhteisessä Facebook-ryhmässä, mutta tutkija päätti pro gradu -tutkielmansa rajauksen osalta, ettei aio tutkia sitä, miten opitut kestävät käytänteet lopulta siirtyvät Marttojen arkeen, sillä se vaatisi pidemmän seurantajakson. Kiinnostus tässä tutkielmassa on ollut siten tutkimusprojektin ja erityisesti suunnittelu- ja hävikkityöpajoissa havaitussa oppimisessa.

Neljännessä vaiheessa tutkimus päätetään, mutta toisinaan sen jälkeenkin kohdeorganisaatio saattaa tukeutua tutkijan apuun, mutta pyrkimyksenä toimintatutkimuksessa on lopulta se, että tutkimusprosessin jälkeen kohdeyhteisö pystyy jatkamaan muutosta itsenäisesti (McInnes & Hibbert 2007, 386–387). Tässä tutkimuksessa meneteltiin siten, että esimerkiksi yhteisessä Facebook-ryhmässä tarjottiin mahdollisuus työpajoihin osallistuneille Martoille pitää yhteyttä tai kysyä ruokahävikkiin liittyvistä asioista vielä tutkimuksen jälkeenkin. Kuitenkin keskustelun tavoitteena on ollut antaa etenkin Martoille mahdollisuus jakaa tietoa siitä, miten muutos on lähtenyt Marttojen kesken etenemään, vaikka sen enempää tämän tutkielman tutkija ei olekaan analysoinut tutkimuksen jälkeistä keskustelua Facebookissa.

Toimintatutkimuksen luotettavuuden kriteereiksi on katsottu demokraattinen suhtautumistapa, hyvä luottamuksen rakentaminen tutkittavien kanssa sekä tilan antaminen heidän omalle oppimisprosessille (Marshall & Reason 2007, 373). Kriteereiden mukaisesti tutkija kävi vuoropuhelua kohdeorganisaation kanssa ja suoritti havainnointia alustavasti oheispalavereissa ja myöhemmin lisäksi haastatteluja työpajoissa osallistavaa tutkimusotetta hyväksi käyttäen. Tutkimus pyrittiin siten suorittamaan osallistujien tasarvoista asemaa ja vaikutusmahdollisuuksia kunnioittaen. Kohdeyhteisön jäsenet saivat aktiivisesti osallistua tutkimuksen eri vaiheisiin ja Marttojen näkemykset ja asiantuntemus otettiin huomioon.

Hayashi et al. (2019, 105) mukaan kohdeorganisaation toimintaan on hyvä tutustua jo ennen varsinaista aineistonkeruuta. Tätä kuvataan usein esiymmärryksen hankkimisena. Tutkija aloitti Marttayhteisöön tutustumisen jo hyvissä ajoin: Marttajärjestön avainhenkilöiden kanssa tavattiin kasvotusten ensimmäisen kerran jo marraskuussa 2017, vaikka Marttoille järjestetyt varsinaiset työpajat pidettiin vasta helmi-maaliskuussa 2018. Marshallin ja Reasonin (2007, 368–369) mukaan toimintatutkimuksessa edellytyksenä on nimittäin se, että tutkija on riittävän hyvin sisäistänyt kohdeorganisaation tilanteen, jotta hän voi osallistua yhteisön kehittämiseen.

Lisäksi tutkimuksen laadukkuuteen toimintatutkimuksessa vaikuttaa osallistumiseen kannustaminen ja useiden näkökulmien huomioon ottaminen sekä tutkijan tietoisuus ja kyky tarkastella oman toimintansa vaikutusta tutkimuksenteossa (Marshall & Reason 2007, 368–369). Toimintatutkimuksen ihanteena on lisäksi se, että teoria ja käytäntö pääsisivät tutkimusprosessin myötä toteutumaan käytännössä rinnakkain (Hillon & Boje 2007, 363). Tätä ihannetta kohti pyrittiin tutkielmassa muuan muassa siten, että työpajoissa jaettiin myös tieteellistä tietoa ruokahävikki aiheesta lyhyiden alustusten muodossa. Lisäksi tiedosta keskusteltiin yhdessä ja työpajoihin osallistuneet Martat saivat kertoa siitä, millaisia merkityksiä ja kokemuksia heille syntyi aiheesta.

Marshallin ja Reasonin (2007, 373–375) mukaan toimintatutkimusta tehtäessä tulee olla avoin myös tutkimusympäristössä ilmenevien ristiriitojen varalta, olla herkkä havaitsemaan erilaisia valtasuhteita, ja tutkimusprosessin olisi hyvä olla myös joustava, koska yleensä prosessi etenee kehämäisesti ymmärryksen lisääntyessä tutkimuksen edetessä. Tieto hyvistä toimintatavoista syntyy usein, kun asioita opitaan käytännönläheisesti. Tutkimuksessa avoimuus huomioitiin esimerkiksi siten, että Marttojen kanssa keskustellessa kaikenlaiset ajatukset ja näkemykset hyväksyttiin, jolloin ruokahävikkiin, työpajoihin tai kohdeyhteisön toimintaan liittyvien jännitteidenkin esille tuomista pyrittiin helpottamaan avoimella ja keskustelevalle ilmapiirillä. Esimerkiksi suunnittelutyöpajan aikana saadut Marttojen mielipiteet edelleen vaikuttivat esimerkiksi siihen, miten varsinaiset hävikkityöpajat päätettiin lopulta toteuttaa käytännössä. McInnesin ja Hibbertin (2007, 381–382) mukaan toimintatutkimuksessa tavoitteena on siten vahvistaa kohdeorganisaation jäsenten toimijuutta tukemalla heidän oman tietoisuuden ja asiantuntijuuden kasvua. Tästä puhutaan myös osallistujien voimaantumisenä.

Vilkan (2018, 166) mukaan tutkimuksissa on mahdollista, että tutkijan läsnäolo vaikuttaa tutkittaviin siten, etteivät he toimi täysin luonnollisesti vaan saattavat esimerkiksi sensuroida jonkin verran sanomaansa riippuen tilanteesta ja siitä, kuinka paljon he luottavat tutkijaan. Etenkin vaikeista aiheista tai muista epäkohdista keskustelemista yleensä vältetään, ja tällöin saatetaan turvautua etäiseen suhtautumistapaan ennemmin kuin uskalletaan kertoa omia kokemuksia. Myös tässä tutkielmassa on mahdollista, että osallistujat eivät uskaltaneet kertoa tutkielman aikana kielteisinä pitämiään asioita tai epäkohtia yhteisön vuorovaikutuksesta tai muusta toiminnasta. Syinä epäkohdista vaikeneamiseen saattoivat olla muiden läsnäolijoiden paljous tai tutkittavien mahdollinen vaikeus luottaa tutkijaan.

Tässä tutkielmassa painotettiin kuitenkin ratkaisukeskeistä ja myönteistä lähestymistapaa. Ulkoapäin tutkijan ei ole kuitenkaan ollut tarkoitus osoittaa kehittämiskohteita vaan kehittäminen lähtee yhteisön jäsenistä toimintatutkimukselle ominaisen lähestymistavan mukaisesti. Tutkija on pyrkinyt noudattamaan tutkimuseettisiä periaatteita tutkielman toteuttamisessa eli hän ei ole ottanut tutkielmaan mukaan sellaista aineistoa, jonka joku osallistuja olisi voinut kokea arkaluonteiseksi. Anonymiteettiä on tutkimuseettisten periaatteiden mukaisesti tärkeä noudattaa empiirisessä tutkimuksessa (Tuomi & Sarajärvi 2018, 27), ja näin on menetelty myös tässä tutkielmassa. Anonymiteetillä tarkoitetaan nimettömyyttä eli sitä, että tutkimuksesta ei pysty päättelemään sen tarkemmin siihen osallistuneiden henkilöllisyyttä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 27).

Marttajärjestö on perinteisesti ollut naisjärjestö ja myös kaikki tutkittavat olivat tässä tutkielmassa naisia. Halukkaat miehet pääsevät kuitenkin yhtä lailla järjestön toimintaan mukaan. Aineisto on siten sukupuolta ajatellen rajoittunut jo lähtökohtaisesti. Kuitenkaan pro gradu -tutkielmassa ei ole mahdollista saada täydellisesti järjestön sukupuolijakaumaa kuvaavaa otosta aikaiseksi, eikä siihen usein laadullisessa tutkimuksessa edes pyritä, joten aineistoa voidaan pitää siltä osin riittävän edustavana.

Tutkijan kysymykset saattoivat paikoittain olla jonkin verran johdattelevia, koska työpajojen haastattelutilanteet olivat enimmäkseen vapaamuotoisia. Tutkittavat kuitenkin vaikuttivat myös itse aktiivisesti keskusteluun. Haastateltaville osoitetut kysymykset muotoiltiin niin, että ne olivat riittävän avoimia ja että ne aikaansaivat keskustelua. Lisäksi ensimmäisessä työpajassa ilmeni haasteita äänitiedostojen tallentamisessa. Osa äänitiedostoista oli katkennut hiukan kesken. Toisessa työpajassa äänitiedostot pidettiin

lyhyinä, jotta tallentamisongelmia ei enää esiintyisi toisessa työpajassa. Toisessa työpajassa tallentamisongelmia ei enää ollut. Äänitiedostojen tallentamisongelmien vaikutus ensimmäisessä työpajassa jäi arviolta vähäiseksi, sillä tallentamaton tieto pyrittiin työpajan jälkeen kirjaamaan ylös muistiinpanoina ja aineistoa kerättiin kokonaisuudessaan hyvin runsaasti.

Tutkija on litteroinut suurimman osan aineistosta eli kaksi tuntia kestäneen työpajojen suunnittelutyöpajan sekä ensimmäisen ja toisen hävikkityöpajan. Tutkimusta edeltäviä alustavia kokouksia tutkija ei ole nähnyt tarpeelliseksi litteroida vaan lähinnä kuunnella ja poimia olennaiset asiat muistiinpanoiksi. Näiden kokousten yksittäisten kommenttien merkitys tutkimuksen kokonaisuuden kannalta on vähäinen. Tutkija kuunteli litteroidut nauhat tarkasti, mutta silti yksittäisten sanojen virheellinen kuuleminen tai kopioiminen on mahdollista. Haastatteluissa tutkija varmisti tarkentavilla jatkokysymyksillä sen, että ymmärsi oikein haastatellun kertomat asiat. Marshallin ja Reasonin (2007, 369–370) mukaan toimintatutkimuksen hyvän laadun varmistamiseksi tulee olla tietoinen, että tutkijan omalla taustalla ja asemalla voi väistämättä olla vaikutusta tutkijan tekemiin tulkintoihin. Se tulee nähdä pikemminkin tutkijan kriittisyyden, itsensä tarkkailun, läsnäolon ja luovuuden apuvälineenä, sillä pelkkä mekaaninen tutkimuksen suorittaminen ei ole toivottavaa. Siitä huolimatta laadullisessa tutkimuksessa tulee ottaa huomioon se, että tutkija on poiminut aineistosta olennaisimpana pidetyn aineksen ja tulkinnut sen näkemyksensä mukaan mahdollisimman hyvin todellisuutta ja tutkimuskysymyksiään vastaavaksi. Kuitenkin tulkinnan subjektiivisuudelta ei laadullisessa tutkimuksessa voida välttyä vaan se kuuluu laadullisen tutkimuksen luonteeseen.

4 OPPIMINEN MARTTOJEN HÄVIKKITYÖPAJOISSA

4.1 Marttayhteisö tutkimuksen kontekstina

Tässä tutkielmassa tarkastellaan paikallisena kulutus- ja käytäntöyhteisönä tarkastellaan Marttayhteisöä, joka toimii tutkimuksen kontekstina. Aluksi esitellään Marttajärjestö tapauskohtaisesti kulutus- ja käytäntöyhteisönä, jonka jälkeen edetään tarkastelemaan tarkempia tutkimustuloksia ruokahävikin vähentämisestä. Tämän tutkielman tuloksia käsitellään teorialähtöisesti Wengerin (1998, 4–5) oppimisen sosiaalista teoriaa hyödyntäen ja siihen sisältyvien neljän komponentin eli merkitysten, yhteisön, identiteetin ja käytänteen näkökulmasta. Martat on perinteikäs järjestö, sillä se tulee täyttäneeksi 121 vuotta tänä vuonna 2020. Järjestönä Martat perustettiin jo vuonna 1899 (Marttaliiton hallituksen työryhmä 2017). Marttojen valtakunnallisen keskusliiton, Marttaliitto ry:n, toimipiste on Helsingissä. Lisäksi Marttojen kotisivuilla (2020) kerrotaan, että Martat sisältävät paikallisia yhdistyksiä eri paikkakunnilla, eli yhteensä kansalaisjärjestössä on 16 Marttapiiriä Suomessa. Ne jakautuvat edelleen arviolta 1175 paikalliseen yhdistykseen ja toimintaryhmään, joiden yhteenlaskettu jäsenmäärä on noin 43 000. On kuitenkin tavallista, että käytäntöyhteisön jäsenmäärä vaihtelee ajan kuluessa (Wenger 1998, 86).

Wengerin (1998, 73, 86) mukaan käytäntöyhteisöt ovat olennaisesti kytkettyjä aikaan, sillä ne syntyvät hiljalleen pysyvän toiminnan tuloksena. Siten hänen mukaansa myös käytäntöyhteisöt voivat olla pitkäikäisiä, ja niiden toiminnassa voidaan havaita paljon jaettua oppimista. Usein niillä on myös jokin yhteinen tavoite, joka kiinnostaa jäseniä, ja yhteinen tavoite luetaan myös yhdeksi käytänteen kolmesta ulottuvuudesta käytäntöyhteisössä vastavuoroisen sitoutumisen ja jaetun välineistön rinnalla. Esimerkiksi Marttaliiton hallituksen työryhmän (2017) mukaan Marttajärjestön tavoitteena oli alkuun naisten kouluttaminen. Keskeinen näkökohta toiminnassa on siten koko järjestön elinkaaren ajan ollut tasa-arvon lisääminen yhteiskunnassa. Marttojen (2020) mukaan Marttajärjestön yhtenä tärkeänä tavoitteena on myös kestävä kehityksen edistäminen ja ruokahävikin vähentäminen.

Kestävä kehitys on ollut esillä Marttojen toiminnassa viime aikoina, sillä Marttayhteisössä nostettiin kestävä arki ajankohtaiseksi teemaksi kotitalousneuvonnan

osalta (Martat 2020). Lisäksi Marttojen (2020) mukaan yhteisön jäseniä kannustetaan tekemään kestäviä kulutusvalintoja esimerkiksi Arkiruoka on järkiruokaa -kampanjan kautta. Marttojen Arkiruoka on järkiruokaa -kampanja sisältää koulutusta, jossa jäsenille kerrotaan siitä, millaisia vaikutuksia ruuantuotannolla ja omilla arjen valinnoilla on ympäristölle. Myös ruokahävikin vähentämisestä puhutaan Marttojen kotisivulla yhtenä keinona toimia kestävästi. Muina ekologisuuden huomioivina keinoina mainitaan kasvien käytön kasvattaminen omassa ruokavaliossa ja puolestaan lihan syönnin vähentäminen.

Marttayhdistysten tarkoituksena on tarjota tukea, yhteisöllisyyttä ja ohjeita kotitalouksille arjen järjestämisessä ja toiminnassa, ja yhdistyksillä on valitut teemansa ja erilaisia tapahtumia järjestetään jäsenten virkistykseksi (Martat 2020). Yksi käytäntöyhteisön kolmesta ulottuvuudesta on vastavuoroinen sitoutuminen toimintaan, jolloin taustoiltaan erilaiset jäsenet voivat tuntea kuuluvansa yhteen, opetella antamista ja saamista ja jakaa keskenään niin iloa kuin haasteitakin vuorovaikutuksessa olemisen myötä (Wenger 1998, 72–77). Myös Marttayhteisön sisällä jaetaan kaikenlaisia tunteita yhdessä. Wengerin (1998, 130–131) mukaan rajautuminen maantieteellisesti tietylle paikalle on myös käytäntöyhteisöjen tyypillinen ominaispiirre. Paikallisuus mahdollistaa osallistumista toimintaan.

Tässä tutkielmassa tutkija on keskittynyt erityisesti Pirkanmaan seudun paikallisiin Marttayhdistyksiin, mutta Marttayhdistysten jäsenet kuuluvat tietysti myös kattojärjestykseen, Marttaliittoon. Marttajärjestyksen alle on syntynyt myös omanlaisiaan alaryhmiä, kuten Anarkistimartat ry. Anarkistimarttojen (2020) mukaan se on yhdistys, joka kuuluu Uudenmaan marttapiiriin alle, joten sen toiminta sijoittuu enimmäkseen pääkaupunkiseudulle. Anarkistimarttojen toiminnassa korostuvat vahvat ideologiat ja pyrkimykset vapaaseen ja eettiseen toimintaan. Marttajärjestö ei siis ole täysin homogeeninen joukko vaan on otettava huomioon, että niin kansalaisjärjestönä kuin kulutusyhteisönäkin Marttojen alaisuuteen kuuluu monenlaista toimintaa.

Marttajärjestöstä organisaationa löytyy paljon kirjallista aineistoa. Näitä ovat esimerkiksi Marttojen (2020) jakamat reseptit, käsityö- tai kodinhoitoohjeet. Martoilla on myös oma Martat-lehti. Kirjallisen aineiston voi käsitellä Wengerin (1998, 83, 105–106) ja Hakkaraisen (2000, 88) mukaan osaksi käytäntöyhteisön jaettua välineistöä, joka käytännön toisena ulottuvuutena on usein tärkeä koko yhteisön identiteetin rakentumisessa.

Jaettu välineistö voi heidän mukaansa olla muun muassa tarinoita tai muita kirjallisia dokumentteja, työvälineitä ja toimintatapoja. Yleensä jaettu välineistö syntyy käytäntöyhteisön sisällä. Niitä voidaan tuoda käyttöön kuitenkin myös yhteisön ulkopuolelta, jolloin ne ovat eräänlaisia yhteisöjen rajoilla olevia objekteja, jotka voivat olla useiden käytäntöyhteisöjen käytössä samaan aikaan (Wenger 1998, 83, 105–106).

Esimerkiksi suhteellisen ajankohtaista on myös se, että Kokkosen (2018) mukaan kirjailija Eppu Nuotio on kirjoittanut rikosromaanin, jonka päähenkilö on käytännöllinen ja toimielias Marttajärjestön jäsen. Romaanissa myös yhteisöllisyys ja sosiaalinen vuorovaikutus ovat keskeisiä teemoja. Kyseisen rikosromaanin voi nähdä syntyneen käytäntöyhteisönä nähtävän Marttayhteisön ulkopuolella. Toisaalta se liittyy tiiviisti Marttoihin, joten se voidaan hahmottaa erilaisten käytäntöyhteisöjen rajoilla esineellistyneessä muodossa olevaksi objektiksi. Se yhdistää niin Marttajärjestöä kuin kirjallisuuden piirejä, ja sitä voidaan lukea siten monissa käytäntöyhteisöissä. Sen, että Martat ovat keskeisenä teemana rikosromaanissa voi nähdä kertovan siitä, että Martat on nykyisin jo varsin tunnettu ja laajalle levinnyt yhteisö, ja heidän toimintansa innoittaa siten muun muassa kirjailijoita kuvaamaan Marttojen persoonia ja toimintaa myös fiktion muodossa.

Käytäntöyhteisön toiminta vakiintuu Wengerin (1998, 253–254) mukaan ajan ja oppimisen myötä. Hänen mukaansa yhteisön toiminnalle ominaiset käytänteet muotoutuvat hiljalleen. Yhteisön toiminnan ydin ja rajat ovat helpommin tunnistettavissa, kun toiminta on saavuttanut vakiintuneen muodon. Toiminnan vakiintumisen ja selkeät rajat voi havaita myös Marttajärjestössä. Lisäksi käytäntöyhteisön sisällä yksilöt pääsevät kehittämään taitojaan ja identiteettejään, jolloin yhteisössä muodostuu ajan kuluessa erilaisia kehityskaaria.

Usein käytäntöyhteisöihin ei välttämättä pääse helposti sisään vaan uusien jäsenten osallistumista yhteisön toimintaan saatetaan myös jollakin tavoin valvoa tai rajoittaa (Wenger 1998, 254). Esimerkkinä tästä on se, että Marttojen (2020) mukaan jäsenmaksu peritään jäseniltä ja kaikilta toimintaan mukaan haluavilta. Vuonna 2020 jäsenmaksun suuruus on 40 euroa. Se sisältää luvan osallistua yhdistystoimintaan sekä Martat - jäsenlehden saannin. Wengerin (1998, 104) mukaan lisäksi yhteisen pukukoodin noudattaminen voi olla yksi tapa näyttää, että kuuluu tiettyyn käytäntöyhteisöön, mutta välttämättä kaikissa käytäntöyhteisöissä tällaista käytäntöä ei ole vaan yhteisön rajoja

voidaan tuoda esiin myös hiljaisesti. Myös Marttojen (2020) mukaan Marttayhteisö pyrkii luomaan yhteenkuuluvuuden tunnetta jäsenten kesken monin eri tavoin, joista huomattavimpia ovat esimerkiksi järjestöasut sekä erilaiset tunnukset. Marttojen perinteisissä Martta-asuissa materiaalina on käytetty sinistä ruutukangasta, joka kuosina on ollut tyypillisesti esillä Marttajärjestön materiaaleissa.

4.2 Oppiminen yhteisön kautta

Käytäntöyhteisön yksi kolmesta ulottuvuudesta on jaettu välineistö, joka sisältää muun muassa erilaisia työvälineitä, kirjallisia dokumentteja ja hyviä ohjeita ja toimintatapoja (Wenger 1998, 73; Hakkarainen 2000, 88). Jaetun välineistön osalta keskustelussa Marttojen kanssa olivat esillä hyvät ohjeet ja toimintatavat, esimerkiksi siten, että hävikkiruuan hygieniaan liittyvät kysymykset arveluttivat Marttoja. Suunnittelutyöpajassa keskusteltiin muun muassa siitä, minkälaisia ovat hyvät käytänteet toimia kotona valmistetun ruuan suhteen, eli kuinka pitkään ruoka säilyy jääkaapissa valmistuksen jälkeen.

” - - mulle vaikein on just tää ite valmistetut ruuat et miten ne säilyy ja jos niihin on käyttäny autu armias jotain laputettuu ruokaa niin onks se nyt jotenkin menossa aikasemmin et kyl mun mielestä. Mä viel uskallan, jos mul on se päivämäärätetty kaupast ostettu, mut mul tulee isompi siitä, jos on ollu se et kuinka monta päivää voi lämmittää tavallaan.” (osallistuja, suunnittelutyöpaja)

Jotkut Martoista olivat laputettujen tuotteiden kohdalla epävarmoja siitä, että pilaantuu-ko niitä sisältävä kotona valmistettu ruoka nopeammin. Normaaleja päiväyksiä sisältäviä tuotteita ei puolestaan samalla tavalla epäilty käyttää ruuanvalmistuksessa. Kuitenkin kotona valmistetun ruuan lämmittäminen koettiin yhdeksi haasteellisimmista kysymyksistä, johon toivottiin keskustelussa tukea muilta.

”Must se on kolme päivää. Sä oot vissiin jos oot ollu leipomos töissä. Onks joku ollu muuten sit ravintolassa mut, että mä oon siis ollu kahvilassa töissä ja sillon siellä tarjottiin lounasta ja se oli kolme päivää se et mitä voit periaattees, jos sen laitto jääkaappiin niin et sitä voi vielä syödä et se piti

*aina tiettyyn asteeseen kuumentaa et sit siitä hävis ne maholliset bakteerit -
- .” (osallistuja, suunnittelutyöpaja)*

*”Mut se on ihan oikeesti toi 3 päivää ja laita nyt se jääkaappiin. Oikeesti
ihmiset ei välttämättä tiedä näitä. Niin hölmöltä kun se nyt tuntuukin.”
(osallistuja, suunnittelutyöpaja)*

Keskustelun myötä ilmeni, että Martat olivat melko yksimielisiä siitä, että ruoka säilyy lämmityskelpoisena 3 päivää jääkaapissa ja että se täytyy kuumentaa sen jälkeen kunnolla, jotta bakteerit häviävät. Asiantuntemusta oli esimerkiksi saatu työpaikan kautta asiaan. Osalla Martoista tieto vaikutti olevan hyvin tiedossa, mutta ymmärrettiin se, että kaikille lämmittämiseen liittyvät ohjeistukset eivät välttämättä ole ilmiselviä. Yhteisen tiedon jakamisen myötä hyvät käytänteet ja toimintatavat saivat kuitenkin tukea ja tietoa jaettiin myös ryhmän kesken.

Työpajoissa oli jaossa myös monipuolisesti kirjallisessa muodossa olevaa jaettua välineistöä, josta osa oli tuotettu Marttajärjestön sisällä ja osa sen ulkopuolella. Jaetun välineistön täydentäminen kohdeorganisaation ulkopuolella tuotetulla materiaalilla on tavallista käytäntöyhteisöissä (Wenger 1998, 83). Marttajärjestön tuottamista materiaaleista Martat itse toivat esiin Marttojen oman kotisivun erinomaisena sivustona, josta löytyy asiaa myös ruokahävikistä. Lisäksi kaikki työpajoihin osallistuneet saivat Uudenmaan Marttojen tekemän reseptejä sisältävän Tanssii tähteiden kanssa -esitteen. Työpajoissa kerrottiin Marttoille esimerkiksi Motivan Saa syödä.fi -sivustosta, jossa on reseptejä ja muita ohjeita niistä kiinnostuneille. Martat saivat mukaansa myös Osuuskaupan ja Marttojen yhteistyön tuloksena syntyneitä ruuantähteitä koskevaa aineistoa, jotka sisälsivät reseptejä ja muuta tärkeää tietoa aihepiiristä. Osallistujat saivat työpajoissa lyhyen koosteen hyvistä käytänteistä tai toimintatavoista kotona hyödynnettäväksi. Lisäksi työpajoihin osallistujat saivat kutsun työpajojen jälkeen perustettuun Facebook-ryhmään, jossa ryhmän kesken jaettiin ajankohtaisia artikkeleita ja tutkimustietoa ruokahävikin vähentämisestä. Martoilla on ollut mahdollisuus osallistua keskusteluun ja jakaa omaa asiantuntemustaan aiheesta suljetun ryhmän sisällä.

Jaetulla välineistöllä on Wengerin (1998, 73, 82–84) mukaan merkitystä eräänlaisena kulttuuriperintönä, joka on tärkeää myös jäsenten identiteeteille. Vaikka jaettu välineistö voi olla hyvin monimuotoista ja vaihtelevaa, sen tehtävänä on kuitenkin

syventää tietämystä ja luoda yhteenkuuluvuutta yhteisöön. Myös Marttajärjestön sisällä omat tai lainatut materiaalit luovat vakaata ja yhtenäistä kulttuuria yhteisön sisälle.

Käytäntöyhteisön kolmeen käytänteen ulottuvuuteen kuuluvat Wengerin (1998, 73, 77–82) mukaan jaetun välineistön lisäksi yhteiset tavoitteet. Hänen mukaansa yhteisistä tavoitteista neuvotellaan yhteisössä jatkuvasti, koska yhteisön jäsenten erilaiset näkemykset ja kiinnostuksenkohteet täytyy sovittaa yhteen. Vaikutteita ja inspiraatiota voidaan saada käytäntöyhteisön ulkopuolelta, mutta lopulta yhteisö neuvottelee päämääränsä ja käytäntönsä omien resurssiensa ja rajoitteidensa perusteella. Lisäksi yhteiset tavoitteet sisältävät esimerkiksi paikallisia ratkaisuja, ongelmanratkaisua, vastuunkantamista ja tavoitteiden toteutumisen seuranta.

Ruokahävikin vähentämisen voi nähdä yhtenä Marttayhteisön yhteisenä tavoitteena, jota jäsenet pyrkivät työpajoissa yhdessä tutkijan kanssa ratkomaan ja jatkossa seuraamaan, miten tavoite alkaa toteutua omassa arjessa ja Marttayhteisössä. Marttojen kanssa pohdittiin esimerkiksi niitä keinoja, joilla Marttayhteisön voimin voitaisiin edistää yhteisen tavoitteen toteutumista eli ruokahävikin vähentämistä, jolloin myös pohdittiin Marttojen omaa roolia ruokahävikin vähentämisessä.

”Mä aattelin heti ku mä kuulin tästä et tästä tehään Marttailta, että kerrotaan omalle ryhmälle, että miten niinkun et minkälaiset et sul se niinku tietoisku et paljon sitä ruokahävikkiä tulee ja sit voidaan käydä vaikka yhdes sitä keskustelua et mitä jokaisella on ja just eri perheiden sitä ja sit se ois ihanaa et näin ne reseptit käyttöön ja sit meil on ne reseptit ja sit me voidaan niistä resepteistä, jotka on yleisiä niin ku mä ajattelen et lähtee se aina omasta ryhmästä - -.” (osallistuja, suunnittelutyöpaja)

Martat ehdottivat keinoina Marttaillan järjestämistä, tietoisuutta sekä yleistä keskustelua aiheesta. Yhteisön jäsenet kaipasivat myös reseptien jakamista oman Marttayhdistyksen kesken ja tämän ajateltiin innostavan jäseniä myös ottamaan käyttöön esiteltyt reseptit. Ruokahävikin vähentämisen ajateltiin olennaisesti lähtevän oman yhdistyksen ja ryhmän toiminnasta etenemään eteenpäin. Myös valtakunnallisella tasolla ruuanlaittokursien järjestämistä nuorille pidettiin hyvänä keinona ohjeistaa nuoria ruokahävikin vähentämiseen.

”- - että ihan Martat valtakunnallisesti mitä on ollu... Tuli mieleen vaikka se, että jos on ollu näitä tota ruuanlaittokursseja vaikka nuorille niin ihan jos sit siellä niinku ruveta sitä, et kun menet ruokakauppaan niin ostat vaan just sitä, mitä aiot käyttää ja että sitä kautta vähentää sitä ruokahävikkiä ja just sit ideointia siihen ruuanlaittoon et mitä kaikkea voit vielä käyttää siinä ruuanlaitossa - -.” (osallistuja, suunnittelutyöpaja)

Ehdotettiin, että nuorten ruuanlaittokursseilla voisi lähteä ruokahävikin vähentämisen perusasioista liikkeelle, esimerkiksi siten, että keskusteltaisiin kulutuskäyttäytymisestä ruokakaupassa ja pyrittäisiin muovaamaan käytänteitä siihen suuntaan, että ne tulisivat kestävämmiksi eli ostettaisiin vain tarpeeseen ruokaa. Lisäksi ajateltiin, että nuortenkin olisi hyvä tuntea paremmin reseptejä, joissa hyödynnetään hävikkiruokaa, jotta nuoret saisivat luovuutta ja uskallusta ruuanlaittoon. Lisäksi sosiaalisen median kanavia, kuten Facebookia ja Instagramia ehdotettiin vaikuttamiskanaviksi ruokahävikkiasian tiedottamiseksi ja levittämiseksi laajemmalle.

”Mun mielestä Facebook ja Instagram ja tämmöset niinku missä se leviäis niille, jotka koska jos on jo Martoissa niin saattaa olla jollain tavalla vähän niinku siihen suuntaan kallellaan.” (osallistuja, suunnittelutyöpaja)

Ajateltiin, että Martoissa olevilla ruokahävikin huomioon ottaminen saattaa olla jo hyvällä tasolla, joten pidettiin viisaana, että tietoa pyrittäisiin levittämään myös Marttayhteisön ulkopuolelle. Hyvänä vaikuttamiskanavana sosiaalisen median lisäksi pidettiin Marttaliittoa. Ajateltiin, että tutkimustietoa voitaisiin Marttaliiton kautta jakaa edelleen muihin tiedotuskanaviin, kuten lehtiin, televisioon ja radioon.

”Niinku liitollakin on niinkun et heillä on kontaktit kaikkiin lehtiin, telkkariin, radioon. He voi tehdä vaikka mitä ja siellä sitä tehdäänkin paljon. Niin enemmän niinku sinne sitten viedä tätä tutkimustietoo ja materiaalia.” (osallistuja, suunnittelutyöpaja)

Martat kokivat, että Marttaliitolla on vaikutusvaltaa ja hyvät suhteet mediaan. Hyvien vuorovaikutussuhteiden hyödyntämistä pidettiin järkevänä ruokahävikkiä koskevan tiedon levittämisessä. Myös ravintolapäivästä oli tapahtumana hyviä kokemuksia ja pohdittiin, että Martatkin voisivat järjestää hävikkiruokateemaan sopivan ravintolapäivän.

” - - kyl mun mielestä toi ajatus tosta ravintolapäivän käyttämisestä sitten taas siihen ihan vaan mun mielestä niin on ollukin siis ei ei Marttojen vaan joittenkin muittenkin järkkäämii, mut et sit on oltu ravintolapäivässä ja tehty hävikkiruokaa - - .” (osallistuja, suunnittelutyöpaja)

Ravintolapäivä on jo ihmisille tuttu konsepti ja useat toimijat ovat käyttäneet sitä. Marttojen mielestä myös hävikkiaihe oli ollut jollain muilla toimijoilla esillä, jolloin oli tehty ravintolapäivässä hävikkiruokaa. Ajateltiin, että yhtä hyvin Martatkin voisivat hyödyntää toimivaksi osoittautunutta ravintolapäiväkonseptia innostamaan lisää kuluttajia ruokahävikin vähentämiseen.

Sen sijaan Wengerin (1998, 72–77) mukaan kolmas käytänteen ulottuvuus käytäntöyhteisössä on vastavuoroinen sitoutuminen. Käsitteeseen sisältyvät hänen mukaansa yhteisö, sen sosiaaliset suhteet ja niiden ylläpito. Lisäksi yhdessä tekeminen on olennainen osa vastavuoroista sitoutumista. Se vaatii yhteisön sisäistä koordinoitua, jotta ryhmä pysyy koossa, voi toteuttaa tehtäviensä ja mahdollistaa jäsenten osaamisen hyödyntämisen ja oppimisen. Tutkija kysyi osallistujilta myös yleisesti Marttayhteisön yhteydenpidosta sekä oman paikallisyhdistyksen tiiviyydestä ja tapaamisten tiheydestä, minkä voi käsittää Marttayhteisön ylläpitona ja koordinoitina.

Marttaryhmistä Kätevillä Emännillä ja Vihreän Idean Martoilla kerrottiin olevan tapaamisia noin kuukausittain. Asuntilan Martoilla kerrottiin olevan tapaamisia muutaman kerran vuodessa ja tapaamiset järjestetään usein jonkun jäsenen luona. Pääasiallisesti Martat kertoivat pitävänsä yhteyttä omaan paikallisyhdistykseen ja kattojärjestöön, eli Marttaliittoon, lähinnä esitteiden ja lehtien lukemisen kautta.

”- - Mut on meil siellä sillain ihan, mitköhän se onkaan, mä en siis kans osaa sanoo ajatella paljon et varmaan kuukausittain on niitä tapahtumii - - .” (osallistuja, Kätevät Emännät, 1. työpaja)

”- - mä heitän et about sata (jäsenmäärä). Jotain sitä luokkaa ja sitten tapaamisissa käy niinku noin ehkä 10. Kyl niitä joka kuukausi se kerta (tapaamisia). (osallistuja, Vihreän Idean Martat, 2. työpaja)

”Muutama kerta vuodessa kokoonnutaan jonkun kotona aina - - .” (osallistuja, Asuntilan Martat, 1. työpaja)

Osallistujien kanssa pohdittiin myös yhdessä tekemisen vaikutuksia ruuanlaitossa. Osallistajat sanoivat, että ryhmästä sai tukea ruokalistan suunnittelussa, uusia näkökulmia ja oivalluksia ja innostus tarttui jäsenten kesken. Usein käytäntöyhteisöissä jäsenet täydentävät toinen toistensa osaamista, jolloin myös tieto on kollektiivisesti jaettua (Wenger 1998, 74–77). Lisäksi jo aiemmin esitellyn Dyenin & Sirieix'n (2016, 685–686, 688–691) tutkimuksen ruuanlaittotunneilla ilmeni sekä sosiaalista että koulutuksellista antia osallistujilleen, ja tapahtuma, ruuanlaitto ja oppiminen yhdessä koettiin sosiaalisuutensa myötä mukavaksi ja itsetuntoa kohottavaksi. Tutkimuksessa oman asiantuntemuksen kasvattaminen, uusien reseptien kokeileminen ja toisaalta maukkaasta ruuasta nauttiminen koettiin merkitykselliseksi toiminnaksi. Yhteisellä ruuanlaitolla ja ohjelmalla Marttojen hävikkityöpajoissa havaittiin siten olevan samansuuntaista arvoa, hyötyä ja merkitystä yhteisölle ja sen jäsenille.

”No siis helpottaa huomattavasti, jos itte heittää jotain ideaa niin toinen voi jalostaa sitä. - - Just noin et tämmönen innostuneisuus niin se tarttuu, että silloin on kiva tehdä ja näkee et tää on muillekin tärkeä asia ja kiinnostava niin.” (osallistuja, 2. työpaja)

”Tulee heti ensimmäisenä se, et näkee ite jonkun ja yleensä tekee ite jonkun tietyn tyyppisen jutun siitä, mutta sitten muilla onkin niitä toisen tyyppisiä ajatuksia siitä niin silloin saa itekin et ai niin tosiaan, voishan sen noinkin ajatella.” (osallistuja, 2. työpaja)

Martoilla sosiaalisten suhteiden ja yhteisön vaikutus näkyi siten, että toisten hyvän olon ja innostuksen koettiin tarttuvan itseen ja ryhmässä oppimisen koettiin lisäävän mielenkiintoa oppia ruokahävikin vähentämisestä. Omakin ideointi rikastui toisten vaikutuksesta ja toisaalta Martat kokivat toisten myös haastavan hyvällä tavalla ajattelemaan asioita uudesta näkökulmasta. Tällöin voitiin välttää esimerkiksi oman ajattelun jumiumtumista toistuvasti tietynlaiseen tekemiseen. Toisaalta taas Marttojen hävikkityöpajojen ryhmä- tai parityössä joutui myös tekemään kompromisseja, koska päätöksiä tehtiin pareittain tai ryhmässä, jolloin oli otettava huomioon toistenkin näkökulmat.

”No tavallaan tää on siinä mielessä hankalampaa et on kahden ihmisen ideat ja ne pitää sovittaa yhteen - - .” (osallistuja, 1. työpaja)

Kahden ihmisen ajatusten yhdistäminen nähtiin vaikeampana kuin itsekseen työskenteleminen. Erilaisten näkökulmien yhteensovittaminen vaatii usein jonkinlaista tasapainottelua ja luovuutta, jotta löytyy ratkaisu, joka tyydyttää kaikkia osapuolia. Myös Wengerin (1998, 77) mukaan käytäntöyhteisöissä koetaan tavallisesti niin myönteisiä tunteita kuin toisaalta haasteita ja ristiriitoja. Myös jännitteillä tai haasteilla on oma tarkoituksensa ihmisten välisissä suhteissa ja yhteisön jäsenten osallistumisessa, ja nekin voivat kuvastaa välittämistä yhteisistä asioista. On siten tärkeää, että Martat uskalsivat tuoda esille myös jonkinlaisia jännitteitä ja kertoa niistä tutkijan läsnä ollessa, sillä tämä kertoo paitsi välittämisestä myös luottamuksesta yhteisön siteiden kestäväyyteen siten, että jännitteet voidaan nostaa esiin keskustelemalla niistä avoimesti. Pelkkä myönteisyys ei samalla tavalla koettele yhteisön jäsenten keskinäisiä siteitä kuin ristiriitojen ja jännitteiden myöntäminen sekä ratkominen. Ratkotut ristiriitatilanteet vahvistavat siten jäsenten sitoutumista yhteisöön.

4.3 Oppiminen identiteetin kautta

Identiteetti on yksi neljästä Wengerin (1998, 5) oppimisen sosiaalisen teorian komponenteista. Hänen mukaansa jokaisen yksilöllinen identiteetti rakentuu usein sosiaalisen toiminnan ja yhteisöihin kuulumisen kautta, ja identiteetti myös muovautuu ajan myötä yksilön muuttuessa ja kehittyessä. Identiteetti muodostuu kokemusten ja muistojen myötä ehyeksi mielikuvaksi itsestä ja helpottaa yksilöä ymmärtämään itseä ja kokemaan jatkuvuutta. Identiteetin muodostuminen on muuttuva prosessi, johon kuuluu identiteetille olennaisista merkityksistä neuvottelemisen (Wenger 1998, 5, 88–89, 145–146). Työpajojen osallistujilta kysyttiin, kokivatko paikallisten yhdistysten jäsenet, että heillä olisi olemassa jonkinlainen Martta-identiteetti. Wengerin mukaan (1998, 174, 176–178) käytäntöyhteisön jäsenten mielikuvat itsestä, omasta historiasta ja tulevaisuudesta kuuluvat osaksi mielikuvitusta, joka on yksi kolmesta tavasta, joilla identiteetin kautta kuulutaan yhteen. Mielikuvituksen avulla voi peilata luovasti sitä, mikä on itselle mahdollista, ja toisaalta sen avulla voi säilyttää mielikuvan omasta identiteetistä, joka ei ole sidottu tiettyyn aikaan tai kontekstiin.

Identiteettiä voi Wengerin (1998, 176–178) mukaan mielikuvituksen kautta käsitellä niin henkilökohtaisella tasolla kuin ryhmätason kollektiivisena identiteettinä. Ryhmätason kollektiivisen identiteetin voi mieltää jaettuna oppimishistoriana, joka on

tiivissä yhteydessä sosiaalisiin rakenteisiin ja vuorovaikutukseen. Martta-ideologia tarjoaa jäsenille aineksia kokea jatkuvuutta ajassa, mutta jokainen jäsen määrittelee ja neuvottelee yhteisöön kuulumisen suhteessa omaan ainutkertaiseen identiteettiinsä. Vaikka Martat tässä tutkimuksessa osallistuivat lähinnä hävikkityöpajoihin, oli työpajatoiminta jäsenten kokemana yksi kokemus heidän Martta-jäsenyydessään ja kehityskaaren vaiheissaan Martoissa. Siten tämä luku linkittyy laajemmin Marttajärjestön jäsenyyteen. Wengerin (1998, 88–89) mukaan identiteetti ei koskaan ole irrallinen menneestä vaan muistoista ja kokemuksista muodostuu identiteetin kehityskaari, jonka myötä voidaan kokea jatkuvuutta. Aiemmat kokemukset vaikuttavat siten identiteettiin, mutta myös uudet kokemukset muovaavat sitä. Tämän luvun lopussa pohditaan, mitä uusia rakennusaineita työpajatoiminta Marttojen identiteeteille antoi.

Osa työpajoihin osallistujista koki, että heidän identiteetissään oli piirteitä, jotka sopisivat hyvin yhteen Martta-identiteettiin, mutta he eivät silti itse kokeneet, että heillä olisi ollut voimakasta Martta-identiteettiä tai eivät kokeneet yhteisöidentiteettiä sinänsä itselleen niin merkittäväksi osallistumisen osatekijäksi, vaikka Marttojen toiminta oli tarjonnut mahdollisuuksia kokea yhteenkuuluvuutta ryhmätoiminnan myötä.

”No ei mul oo vahvaa Martta-identiteettiä, mutta mul on vahva identiteetti, joka sopii Martta-identiteettiin eli et se on lähteny ehkä sitä kautta et mä huomasin tekeväni asioita, joita täällä saa tehdä luvan kanssa ilman et kukaan nauraa. - - Oli tietysti eduks et löyty ryhmä, jonka keski-ikä on alle 80-vuotta. Se varmaan autto sen identiteetin vahvistumisessa.” (osallistuja, Vihreän Idean Martat, 2.työpaja)

Edellinen lainaus on itseironinen eli viitataan siihen stereotypiaan, että Martoissa olisi vain iäkkäämpiä ihmisiä, mutta oma identiteetti oli saanut vahvistusta, kun oli löytynyt oma ryhmä, jossa on muitakin nuorempia ja jäsenillä on yhteisiä kiinnostuksenkohteita. Lisäksi jäsen ei ehkä kokenut Martta-identiteettiä kollektiivisella tasolla niin merkittäväksi asiaksi itselleen vaan oma identiteetti koettiin vahvempana, mutta sen ei koettu olevan ristiriidassa Martoissa toimimisen kanssa vaan päinvastoin tukevan omaa identiteettiä.

Osa puolestaan koki, että itse sosiaalinen vuorovaikutus oli heille merkityksellisintä järjestöön kuulumisessa. Se, että osa Martoista antoi painoarvoa juuri sosiaaliselle

toiminnalle kuvasti sitä, että heidän identiteetilleen tärkeää oli siten sitoutuminen toisiin ja yhteisön toimintaan. Wengerin (1998, 174) mukaan toinen identiteetin yhteenkuuluvuuden tavoista on sitoutuminen, johon kuuluvat juuri vuorovaikutus ja sosiaaliset suhteet, käytänteet sekä jaetut oppimishistoriat. Sitoutumisen myötä käytäntöyhteisössä jäsenet neuvottelevat myös merkityksistä keskenään. Esimerkiksi Asuntilan Marttojen perustamisajoista lähtien merkityksistä oli ryhmän kesken keskusteltu ja pohdittu omaa identiteettiä. Järjestötoimintaan oli päädytty, koska oli haluttu säännöllistä vuorovaikutusta ja toiminnan kehyksen antoi marttatoiminta.

”- - En koe silleen, että olis, mutta se oli sillon, kun me mietittiin sillon alussa, että ollaanko tämmönen ihan vapaa naisten kerho vai että sitten tämmönen ihan Martta että niinku järjestö, jossa on kaikki omat niinku kaikki säännöt ja näin. Niin sitä siinä pohdittiin, mut sitten ihan äänestettiin ja sit se jotenkin sitten tota ajateltiin et ehkä se on sitten vähän semmosta säännönmukaisempaa et se on niinku järjestö ja se Marttailu kuulosti ihan hyvältä. - - Mut en mää sillain koe et mä oisin etevä kaikessa.” (osallistuja, Asuntilan Martat, 1. työpaja)

Marttaidentiteettiin ajateltiin liittyvän myös kaiken kattavaa etevyyttä tai kätevyyttä, jota osa jäsenistä ei kuitenkaan kaikilta osin kokenut vastaavan heidän omaa käsitystään itsestä. Osa yhteisön jäsenistä sen sijaan koki, että heillä oli vahva Martta-identiteetti, josta he olivat myös ylpeitä. Useampi Marttayhteisön jäsen viittasi myös kommentissaan siihen, että monella on se ennakkoluulo, että Marttoihin kuuluu enimmäkseen iäkkäämpiä ihmisiä tai maatalojen emäntiä, vaikka Martoissa on kaiken ikäisiä ja myös nuoria sekä monista eri taustoista lähtöisin olevia. Asiaan suhtauduttiin kuitenkin huumorilla.

”Kyllä määhän vähän leuhkana oon, ihmisille mainostan. Joo kyllä se herättää edelleenkin semmosen mielenkiintoisen reaktion ihmisissä, kun ne kuulee et nuorikin ihminen voi olla osana tieks sää, että kaikki ei oo mummoja - - . Joo yleensä mielletään just, että ne on vanhoja maatalon emäntiä, jotka kuuluu marttoihin - - .” (osallistuja, 1. työpaja)

Edellisestä lainauksesta käy ilmi myös se, että silloin, kun kollektiivinen Martta-ideologia soveltuu omaan identiteettiin, siitä tulee erityisen merkityksellinen osa

identiteettiä ja tällöin jäsenyydestä tunnetaan myös iloa ja ylpeyttä. Wengerin (1998, 177) mukaan mielikuvituksen käytön kääntöpuolena on toisinaan erilaiset stereotyyppiat, sillä mielikuviutus, todellisuuden jäsentämisen luovana prosessina, on irrallaan käytännön sitoutumisesta toimintaan. Tämä selittää myös sitä, että Martoista kerrottiin olevan monenlaisia mielikuvia ja osa niistä saattoi olla stereotyyppisiä, sillä ne eivät todennäköisesti perustuneet käytännön kokemukseen vaan mielikuviin, jotka eivät aina välttämättä vastaa todellisuutta. Jotkut jäsenistä samaistuivat Marttajäsenyyteen ideologisella tasolla. He liittivät Marttajäsenyyteen kotitalousasiat eli kotona toimimisen ja viihtymisen, kätevyuden sekä tietämyksen käytännön asioista, esimerkiksi ruokakasvien viljelystä.

”No on se tavallaan semmonen semmonen niinku ehkä identiteetissäkin et tuntee olevansa semmonen kotitalousihminen et koti ylipäättään on semmonen tärkeä juttu ja siellä toimiminen et mä yhdistän tän marttaidean sellaseen sellaseen ajatteluun ja sitten myöskin tämmönen siis tota mulla on kasvipalsta et kesäisin viljelen porkkanoita ja muuta. - - Et kyl mä sillain itsestäni tunnistan sellasen Martan minussa.” (osallistuja, Vihreän Idean Martat, 2.työpaja)

Lisäksi tutkimuksessa oltiin kiinnostuneita siitä, kokivatko eri paikallisyhdistykset oman yhdistyksen jäsenissä olevan yhteisiä piirteitä kuluttajina. Tarkoituksena oli selvittää, onko identiteetti Martoilla enemmän yhteydessä omaan paikalliseen Marttayhdistykseen kuin laajemmin marttatoimintaan. Lisäksi osallistujia pyydettiin kuvailemaan, millaista oman paikallisyhdistyksen toiminta ylipäättään on. Vihreän Idean Marttojen nimen kerrottiin kuvastavan, että sen jäseniä kiinnostaa kestävä kehitys, ympäristöarvot ja kierrätys. Yhdistyksen jäsenkunta on nuorta, joten toiminta on sen myötä modernia ja teemat vaihtuvia. Pääteemana ovat kuitenkin ympäristö- ja ekologisuus, mutta yhteistä tekemistä keksitään myös muista aihealueista, esimerkiksi kursseja villiyrteistä. Nimikin oli valittu siten, että yhdistys erottuisi ja vetäisi puoleensa ihmisiä, joita yhdistävät kestävä arvot, mutta kerrottiin, että siitä huolimatta ryhmän jäsenistö on heterogeenistä. Sen sijaan Kätevät Emännät puolestaan oli nuori yhdistys eli keväällä 2018 kerrottiin, että se oli vuosi sitten perustettu. Sen sijaan Asuntilan Martat oli perustettu noin kymmenen vuotta sitten. Asuntilan Marttojen tapaamisilla oli

myöskin vaihtelevat teemat. Yhdistyksessä oli järjestetty esimerkiksi käsityöiltoja Marttajäsenten kesken.

Paikallisten Marttayhdistysten jäsenten identiteetti oli vahvasti yhteydessä omaan paikallisyhdistykseen, mutta taustalla vaikutti kuitenkin myös Marttatoiminta laajempaan identiteetin rakentumisen osatekijänä. Tämä on linjassa myös Wengerin (1998, 149) teorian kanssa, sillä identiteetillä on sen mukaan paikallinen taso. Kuitenkin identiteetti voi kuulua myös osaksi suurempia yhteisöjä ja konteksteja. Esimerkiksi Martoillakin vaikuttaa identiteettiin koko Marttajärjestön kattava ideologia paikallisyhdistysidentiteetin rinnalla. Myös kestävän kehityksen ja ruokahävikin teemalla järjestetyt hävikkityöpajat tarjosivat ainakin osalle jäsenistä uusia vaikutteita Martta-identiteetin rakentamiseen. Osa Martoista piti itseään ennen kaikkea tiedostavina kuluttajina.

” - - niin kun kuluttajanakin voisoin saada ruokakaupassakin kulumaan monta tuntia, kun mää siellä tutkiskelen ja tutkin, mitä ne kaikki sisältää ja en oo mikään friikki mihinkään suuntaan ja melkein kaikkea syön, mutta sanotaan, että tiedostavampi vuosi vuodelta.” (osallistuja, suunnittelutyöpaja)

”Oon huolestunut aktiivisesti kaikesta, synkistelen ilmastonmuutosta ja muuta iltaisin ja synkistelen myöskin ruokahävikkiä niitten lapsosten kanssa - -.” (osallistuja, suunnittelutyöpaja)

Martat kertoivat, että heidän kulutuskäyttäytymisensä ruokakaupassa on yhä tietoisempaa ja toisaalta kerrottiin, että ympäristöasiat, kuten ilmastonmuutos ja ruokahävikki, synnyttävät huolta Marttojen kesken. Toivomus työpajoja järjestäessä oli, että annettaisiin Martoille mahdollisuus kertoa heidän jo olemassa olevasta asiantuntemuksestaan ruokahävikistä ja kestävästä käytänteistä. Lisäksi työpajatoiminta antoi kontekstin, jossa tiedostavan kuluttajan identiteetti saattoi Martoilla edelleen vahvistua aiemmasta. Mikäli se ei vielä ollut kaikilla niin vahva osa identiteettiä, saattoi työpajoista poimia itselleen kuluttajana sopivia ideoita arkeen ja lähteä muovaamaan omaa identiteettiä halutessaan kohti aiempaa kestävämmän kuluttajan identiteettiä.

Wengerin mukaan (1998, 174, 178–179) kolmas identiteetin yhteenkuulumisen tavoista on ryhmittäminen. Hänen mukaansa se käsittää esimerkiksi sen, miten tavoitteita

koordinoidaan, jolloin ryhmässä toimimisen ansiosta on mahdollista saavuttaa yhdessä enemmän. Ryhmittymisen myötä jäsenet noudattavat yhteisössä määriteltyjä sääntöjä ja käytänteitä. Tässä tutkielmassa Martat ja tutkija ryhmittäytyivät työpajoihin tekemään koordinoitusti töitä yhteisen tavoitteen eli ruokahävikin vähentämisen eteen. Tutkija pyysi Marttoja kertomaan oman paikallisyhdistyksen päätöksenteosta selvittääkseen sitä, miten Marttayhteisössä organisoidaan ryhmän toimintaa ja miten esimerkiksi ryhmittäytyminen ”Luovasti tähteistä herkuiksi” -työpajoihin hoidettiin. Martat kertoivat, että jokaisen paikallisyhdistyksen hallitus pääasiassa suunnittelee ja ohjaa yhdistyksen toimintaa.

”- - No hallitus enempi suunnittelee ja toteuttaa, mut kaikilla siis kaikkien ideoita otetaan niinku tosi mielellään vastaan. - - ” (osallistuja, 2.työpaja)

Paikallisyhdistyksen hallitukseen pääsevät mukaan kaikki innokkaat, jotka haluavat olla aktiivisia omassa yhdistyksessä. Myös muita kuin hallituksen jäseniä kuunnellaan tasavertaisesti, otetaan vastaan ideoita ja halukkaat pääsevät myös osallistumaan kurssien järjestämiseen. Tieto ”Luovasti tähteistä herkuiksi” -työpajasta kulki Pirkanmaan Marttayhdistysten avainhenkilöiltä eteenpäin paikallisyhdistysten vastuuhenkilöille eli hallituksen jäsenille, jotka koordinoivat ja suunnittelevat oman paikallisyhdistyksen toimintaa ja kertovat muille oman yhdistyksen jäsenille, mitä toiminnassa on suunnitteilla ja päättävät viime kädessä siitä, mihin osallistutaan tai mitä kursseja järjestetään. Tulevista työpajoista oli tiedotettu paikallisyhdistyksen kokouksessa ja tieto työpajoista oli kulkenut lisäksi sähköpostiryhmän kautta paikallisyhdistysten jäsenille. Ruokahävikki oli teemana kiinnostanut niitä Marttayhteisön jäseniä, jotka osallistuivat järjestettyihin työpajoihin.

Mielikuvituksen identiteetin yhteenkuulumisen tapana liittyi se, miten jäsenet hahmottivat omaa Martta-identiteettiään ja toisaalta oman paikallisyhdistyksen identiteettiä. Kotona viihtyminen ja käytännön taidot olivat yleisesti Marttayhteisöön sopivia mielikuvia. Jäsenet liittivät oman yksilöidentiteettinsä vahvasti omaan paikallisyhdistykseensä, vaikka Martta-identiteetti vaikuttikin laajemmin taustalla. Lisäksi työpajat vahvistivat osan jäsenistä kokemusta itsestään tiedostavina kuluttajina ja tarjosivat kaikille vähintään aineksia vahvistaa itsessään näitä piirteitä, jos ne eivät ennestään olleet vielä kovin vahvoja. Sitoutumiseen toisena identiteetin yhteenkuulumisen tavoista kuului sosiaalinen toiminta, joka myös osalle jäsenistä oli

merkittävä asia identiteetin jäsentämisen kannalta. Ryhmittymisen alle kolmantena identiteetin yhteenkuulumisen tavoista liittyivät paikallisyhdistysten hallitukset, sillä he koordinoivat koko muun ryhmän tavoitteita ja tiedottivat hävikkipöytäpajoista siten, että yhdistyksistä kaikki kiinnostuneet saatiin osallistumaan.

4.4 Oppiminen merkitysten kautta

Tärkeänä asiana työpajoissa keskusteltiin ja neuvoteltiin Marttojen kanssa läheisten käsitteiden ”tähteet” ja ”ruokahävikki” merkityksistä. Wengerin (1998, 52–54, 62–65) mukaan merkitykset liittyvät läheisesti siihen, minkälaisia kokemuksia meillä on asioista, ja kieli voi olla yksi väline merkitysten jäsentämisessä. Hänen mukaansa merkitykset ovat siinä mielessä avoimia ja muuttuvia, että niistä tarvitsee neuvotella sosiaalisessa vuorovaikutuksessa jatkuvasti uudestaan osallistumisen ja esineellistymisen tason kautta. Merkityksistä neuvottelussa, esimerkiksi kasvokkain käydyssä keskustelussa, molemmat osatekijät, osallistuminen ja esineellistymisen taso, ovat läsnä täydentäen toisiaan ja vuorovaikuttaen keskenään, mutta myös korjaten toinen toistensa heikkoja puolia ollakseen ehyessä ja tasapainoisessa suhteessa.

Työpajoissa ”tähteet” ja ”ruokahävikki” käsitteet jäsennettiin jossain määrin eri tavoin. Osa ei nähnyt tarpeelliseksi tehdä kovin suurta eroa käsitteiden välille. Kuitenkin Martoilla yleinen mielipide käsitteiden merkityksestä oli, että ne eroavat käsitteinä toisistaan, vaikka ovat läheisiä käsitteitä. Kuten Pilvi Manninen oli arvellut ennen työpäojen suunnittelukokousta, Martat käsittivät tähteet ruokana, jota voidaan vielä hyödyntää ja taas ruokahävikin sellaiseksi, jota ei voi enää hyödyntää ruuanlaitossa vaan se on syömäkelvotonta ja kuuluu roskakoriin.

”Ne on jämiä kaikki. Tähteitä joo. Ku se ei oo tavallaan sitä hävikkiä ennen ku se on siellä ruoka-astiassa. Niin siitä voi niinku jotain ateriaa ideoida sitte niin et sit vasta ku se on siellä bioastiassa niin sit on peli menetetty.”
(osallistuja, 1. työpaja)

”Mä nään jopa tässä tämmösen niinku kronologisen niinku aikajanan, että tähderuoka on sitä niinku, mikä sulla on vielä tässä käsissä, että sä joko käytät sen tai et käytä, mut onko sulla järkee käyttää sitä ja et haluatko sä käyttää, mut sitten se on hävikkiä, kun se on todella jo niinku roskiksessä.

Tavallaan sillä on sillä tähderuulla on vielä niinku mahdollisuus jalostua.” (osallistuja, suunnittelutyöpaja)

” - - Tähteet on ne valmistetun ruuan loput ja ruokahävikki taas se voi pitää sisällä hedelmät ja tällaset, kaikki niinku, se sisältää kaikki elintarvikkeet.” (osallistuja, 2. työpaja)

Kuten edellisistä lainauksista voi päätellä, käsitteiden tulkinnat erosivat jonkun verran toisistaan, mutta ne myös täydensivät toisiaan. Käsitteiden ymmärtämisen helpottamiseksi käytettiin mielikuvana myös kronologista aikajanaa, jossa tähderuoka sijoiteltiin paikalle, jossa kuluttajalla on vielä mahdollisuus syödä se. Ruokahävikki oli sen sijaan janan loppu ja yhtä kuin roskakorin sisältö. Lisäksi ”tähteet” käsite nähtiin jossain määrin rajoittuneempana käsitteenä, sillä sen ajateltiin tarkoittavan lähinnä valmistetun ruuan ylijäämiä, kun taas ”ruokahävikki” nähtiin laajempaan käsitteenä, joka voi sisältää mitä tahansa elintarvikkeita.

Myös päivämäärien tulkinta oli Martoilla yksilöllistä, ja siitä keskusteltiin suunnittelutyöpajoissa, varsinaisissa työpajoissa ja myös jonkin verran Marttojen kanssa. Keskeisenä keskustelunaiheena oli suhtautuminen päiväyksiin.

”Pelko on yks se ja yks on tietämättömyys. Et mun mielestä niinku pelko ja tietämättömyys on tän niinkun ydinkysymyksiä eli miten voi vähentää eli vähennetään sitä pelkoa, että sä et niinku kuole, jos sää ainakin haistat ja maistat ja tota noin niin ja sitten se tietämättömyys et ei vaan yksinkertaisesti tiedetä tai ei oo sitten itellä sitä mielikuvitusta miettiä niin kun miettiä, että mitäs mä tästä niinkun voisin vielä tehdä.” (osallistuja, suunnittelutyöpaja)

Marttojen kanssa keskusteltiin umpeutuneiden päiväysten aiheuttamasta epävarmuudesta, tietämättömyydestä ja pelosta. Mahdollisesti pilaantunut ruoka aiheuttaa pelkoa ja tietämättömyys voi johtua esimerkiksi siitä, että ollaan epävarmoja ruuan säilyvyydestä. Pilaantuneen ruuan syömisen terveydellisiä seurauksia ei tiedetä tarkasti etukäteen. Työpajoissa pyrittiin pohtimaan keinoja muuttaa yleistä suhtautumista asiaan. Ongelmaksi tunnistettiin lisäksi mielikuvituksen puute keksittäessä uusia käyttökohteita elintarvikkeille, joista uhkaa tulla hävikkiä. Vaikka

keskustelu liittyi pääasiassa päivämäärien tulkintaan ja siten niille annettuihin merkityksiin, oli keskustelussa tutkijan tulkinnan mukaan kyse myös käytäntöyhteisön yhteisiin tavoitteisiin liittyvästä ongelman ratkaisusta. Wengerin oppimisen sosiaalisen teorian neljän komponentin, eli yhteisön, identiteetin, merkitysten ja käytänteiden, voidaan nähdä liittyvän toisiinsa niin läheisesti, etteivät ne aina ole selkeästi toisistaan erillään olevia (Wenger 1998, 5). Tässä kohdin oppiminen kokemuksena eli merkitysten kautta ja toisaalta yhteenkuulumisena eli yhteisön kautta yhdistyivät päivämääristä käydyssä keskustelussa Marttojen kesken. Lisäksi tutkija kysyi työpajoihin osallistuneilta, missä määrin he uskaltavat itse käyttää tuotteita päivämäärien umpeuduttua. Martat eivät yleisesti ottaen olleet niin tarkkoja päivämäärien suhteen vaan järjestön jäsenet luottivat enemmän aistinvaraiseen tietoon, joten he uskalsivat syödä myös ruokia, joissa päiväys oli ehtinyt mennä jo umpeen. Syömisessä ei kuitenkaan haluttu ottaa liiallisia riskejä.

”Mä niinku korostaisin tässä nyt kolmea asiaa: oma maalaisjärki, oma maku ja hajuaisti.” (osallistuja, suunnittelutyöpaja)

Ruuan aistinvaraisessa havainnoinnissa pidettiin tärkeänä maalaisjärkeä ja maku- ja hajuaistia. Aistien luotettiin kertovan, jos ruoka on pilaantunutta, sillä pilaantunut ruoka yleensä myös maistuu ja tuoksuu pahalle.

”- - Sitä pitäs niinku siinäkin sanoin niin sitä rohkeutta sitten sitä aistinvaraista, että onko syötävää vai eikö oo syötävää. Sit täs just puhuttiinkin et usein se on, kun on nuoria ja lapsia siinä perheessä ja ne on aika ronkeleita sen ruuan suhteen - -.” (osallistuja, 1. työpaja)

” - - No mä en tie kehtaaks mää edes sanoo, mutta mä oon sitä mieltä, että melkein nenä kertoo sen, et lapsilta pitää niinku välillä vähän niinku peitellä sitä et tää on menny eilen vanhaks. Mää oon, että ei se kana sitä tiedä, että mikä päivä tänään on, kypsennetään vähän kauemmin sitten - - .”

Marttojen kanssa keskultiin siitä, että ihmiset ovat yksilöitä siinä mielessä, että toiset ovat nirsompia, eikä heille välttämättä kelpaa syötäväksi jo päiväyksen suhteen umpeutuneet elintarvikkeet. Myös aiempien tutkimusten mukaan eroja on sen suhteen, kuinka tarkasti ihmiset tulkitsevat päiväyksiä, uskaltavat luottaa omiin aistien kautta

saatuihin havaintoihin ruuasta tai mitä ruokia uskalletaan käyttää vanhempinakin (Evans 2011, 436–437). Martat kokivat esimerkiksi lasten ja nuorten olevan valikoivia valmistetun ruuan ja siihen käytettyjen raaka-aineiden suhteen. Heiltä välillä peiteltiin sitä, jos ruuanlaitossa oli käytetty vanhentuneita elintarvikkeita. Lisäksi aiemmissa tutkimuksissa Watson ja Meah (2012, 111–113) ovat havainneet sen, että kuluttajat ottavat toisinaan tietoisia ja hallittuja riskejä umpeutuneiden päiväysten suhteen ruuanlaitossa, sillä säilyvyyksissä uskotaan olevan jonkin verran joustovaraa. Tarvittaessa osataan siten käyttää omaa harkintaa, eikä vain sokeasti uskota yleisiin standardeihin ruokien säilyvyyksien osalta. Tämä on nähtävissä myös edellisestä Marttojen sitaatista ilmenee.

”Mut se riippuu kans kauheesti ihmisestä et kuinka ronkeleita on et joillekin sillee, että et mää oon esim. laittanu kermaviilin johonki kastikkeeseen vaik joku laittas vaan pelkästään kermaa et se on vähän et miten tarkka ovat sen lopputuloksen kanssa - -.”

Lisäksi ihmisten välillä koettiin olevan eroja siinä, kuinka tarkasti he noudattavat reseptejä ja minkä merkityksen he antavat ruuanlaiton lopputulokselle. Ruokahävikin välttämisen kannalta nähtiin kuitenkin parempana, että ruuanlaitossa oltaisiin luovia ja joustavia, jolloin voidaan paremmin hyödyntää jonkin tuotteen korvaavia vaihtoehtoja ruuanlaitossa ja minimoida ruokahävikki hyödyntämällä elintarvikkeita, joita sillä hetkellä on jääkaapissa on käytettävänä ruuanlaittoa varten.

”Loppujen lopuks ihmiset ei oo tarkkoja, kun ne ei tiedä, kun ne vaan syö hyvää ruokaa, et ei kannata myöskään kaikkee kertoa - -.”

Monet Martoista olivat sitä mieltä, ettei erityisesti kannata korostaa käyttäneensä hävikkiuhan alla olleita elintarvikkeita ruuanlaitossa, sillä he olivat sitä mieltä, että ihmiset uskaltavat paremmin syödä vähän vanhempaa ruokaa, jos he eivät erityisemmin tiedosta asiaa.

Suunnittelutyöpajassa paikalla oli myös elintarvikealan ammattilaisina toimineita Marttoja, jotka kertoivat tarkemmin siitä, miten tuotteet käyvät läpi testejä elintarvikelaboratoriossa. Tuotteiden säilyvyyttä testataan ja sen perusteella laitetaan päiväykset tuotteisiin. Työpajoissa keskusteltiin esimerkiksi maitojen päiväyksistä. Maitojen säilyvyys oli

Marttojen mukaan pidentynyt joitakin vuosia sitten aiemmasta muutamasta päivästä viikon pituiseksi tai joidenkin maitojen kohdalla jopa useamman viikon pituiseksi. Joku Martoista ihmetteli myös sitä, miksi kotimaisten maitovalmistajien päiväysten pituudet ovat eri mittaisia.

Oppimista merkitysten kautta ja siten keskustelussa esiin nousseita asioita voi jaotella karkeasti Wengerin osallistumisen ja esineellistymisen tason kaksinaista suhdetta kuvaavaan malliin. Esineellistymisen ulottuvuuteen asettuvat reseptit ovat kirjallisia dokumentteja, eri termit, kuten tähteet ja ruokahävikki, voivat olla sekä muotoja että painotuksia, standardit eli esimerkiksi tuotteiden säilyvyys voi kuvastaa työvälineitä ja päiväysten tulkinta kuuluu ylipäättään tulkintoihin asioista. Osallistumisen ulottuvuudessa on oma toiminta arjessa, kuten ruuanlaitto ja myöskin toimiminen tietyllä tavalla, kuten havainnointi aistinvaraisesti tai ohjeiden noudattaminen, kuuluu tekemisen piiriin. Toisaalta jäsenenä toimiminen Martoissa sekä keskusteleminen toisten yhteisön jäsenten ja tutkijoiden kanssa on vuorovaikutusta, joka lukeutuu myös osallistumiseen.

4.5 Oppiminen käytänteiden kautta

Hävikki-työpajoihin osallistuneet Martat toivoivat ensinnäkin saavansa työpajoista hyviä kestäviä käytänteitä omaan arkeen. Työpajoissa käydyn yhteisen keskustelun kautta oli mahdollista jakaa hyväksi havaittuja käytänteitä tiedoksi muillekin. Työpajoista haluttiin oppia myös uusia reseptejä ruuanlaittoa varten.

”- - kaipaisin sitä, että mitä mä teen sille kaikelle niinku vanhat leivänkannikat ja muut niin sitä ideointia niinku ihan itellekin ja jotenkin sitte sitä, että uskaltais niinku ehkä enemmän vielä kanssa siellä kaupassa miettiä sitä, että tää -30 %, että tää on ihan hyvä tai siis sillä tavalla, että kaikki semmosetki ja myöskin sitte, että vois muille kertoa sitä, että miten siinä päästäis eteenpäin - - .” (osallistuja, suunnittelutyöpaja)

Edellinen lainaus kuvastaa sitä, että toisinaan ideointi vanhentumassa olevien ruoka-ainesten kanssa koetaan haasteelliseksi, koska hävikkiruuan valmistaminen vaatii mielikuvitusta, jotta keksii, mitä ruuantähteistä voisi vielä tehdä. Ruokahävikki aiheena tuntuu olevan Martoille vielä verrattain uusi, joten toimintatavat ruokahävikin vähentämiseksi eivät ole vielä vakiintuneita käytänteitä jäsenten arjessa. Jäsenet

toivoivat, että työpajoissa esiteltäisiin hyviä käytäntöjä, joita Martat voisivat hyödyntää arjessansa ja jakaa tuttavien kanssa. Martat kaipaivat myös sitä, että työpajojen myötä he uskaltaisivat tehdä enemmän ja luottavaisin mielin kestäviä valintoja ruokakaupassa, kuten valita ja käyttää useammin –30% -merkittyjä vanhenevia tuotteita.

Hävikkityöpajat olivat uusi käytänne Marttayhteisössä, vaikka ruokahävikki aiheena oli monille jokseenkin tuttu. Lisäksi työpajojen ruuanlaittoutuokio aloitettiin MasterChef -ohjelmasta lainatulla idealla mysteerilaatikosta. Martoille suunnitellussa mysteerilaatikossa oli ruoka-aineita, jotka tutkimusten mukaan joutuvat usein hävikkiuhan alle. Martat saivat tehtäväksi hyödyntää näitä ruoka-aineita työpajassa valmistettavissa hävikkiruuissa. Hävikkiuhan alla olevia ruoka-aineita sisältävä mysteerilaatikko oli myös eräänlainen uusi keino, jonka avulla oli mahdollista toteuttaa ajatusta kestävästä kehityksestä ja ruokahävikin vähentämisestä. Idea mysteerilaatikosta haluttiin lanseerata Marttojen kesken hyödynnettäväksi ruokakursseilla. Mikäli Martat ottavat sen käyttöön arjessaan, on mysteerilaatikon käytöstä mahdollista tulla kestävä käytänne. Tämän tutkielman rajauksen ulkopuolelle jäi Marttayhteisön kestävien käytänteiden omaksumisen tutkiminen työpajojen jälkeisessä arjessa. Karhukorpi (2019) kirjoitti Aamulehdessä keväällä 2019 äitienpäivänä 12.5. eli noin vuosi tutkimusprojektin jälkeen, että eräs Pirkanmaan seudun Marttayhdistys oli toteuttanut hävikkiruuan vähentämiseen liittyvän kurssin omalle ryhmälleen. Tämän tutkimusprojektin kannustamana ideaa mysteerilaatikosta oli siten käytetty hyväksi.

Wengerin (1998, 47) mukaan käytänteisiin liittyä läheisesti tekeminen ja toimijuus, joka on usein näkyvää osallistumista, mutta myös hiljainen tieto, kuten erilaiset rutiininomaisesti noudatetut peukalosäännöt. Myös erilaiset toimintatavat, työkalut tai roolit ovat osa käytänteitä, jotka luovat päivittäisiä rutiineja ja antavat toiminnalle merkitystä. Marttojen toimintatavat ja arjessa käytössä olevat peukalosäännöt tulivat keskustellessa näkyviksi.

*”- - Ollaan pystytty siellä kotona minimoimaan se sillä, että me käydään joka päivä kaupassa ja sit me niinku tavallaan meil ei oo kaapissa mitään. - -
” (osallistuja, suunnittelutyöpaja)*

Esimerkiksi oivallisiksi keinoksi vähentää ruokahävikkiä koettiin se, että jääkaappi pidetään mahdollisimman tyhjillään, kaupassa käydään joka päivä ja ostetaan vaan

tarpeeseen. Monen Martan kotona oli jo valmiiksi hyvä tilanne ruokahävikin osalta, eli nämä Martat kertoivat, että heidän kotitaloudessa ei synny paljon ruokahävikkiä.

*”- - mulla on 3 ja puol vuotias, että sillain kokemusta lapsiperheen ruokahävikistä, et sitä ei ihan älyttömästi tuu mut jonkun verran - -.”
Kauheesti mä aina yritän seuraavan päivän ruuan mieltä et tietäis, mitä on jääkaapissa et sais hyödynnettyä nahistuneitakin vihanneksia ja suositaan just kaupassakin niitä -30% tuotteita, että ne ei menis ainakaan roskiin et joku ostais niitä ja ku ollaan sekasyöjiä niin sit voi ottaa ihan hyvin niitä vaikka vanhempia tai pian erääntyviä lihatuotteita - -.” (osallistuja, suunnittelutyöpaja)*

Monet Martoista kertoivat kuuluvansa osaksi lapsiperheitä, joiden arjessa suunnitelmallisuuden merkitys korostuu. Seuraavan päivän ruuat pyritään perheissä miettimään jo etukäteen, jotta jääkaapissa hävikkiuhan alla olevat ruoka-aineet, kuten nahistuneet vihannekset, voitaisiin ruokalajeissa hyödyntää. Osa Martoista kertoi olevansa sekasyöjiä. Sekasyöminen tuo joustavuutta kulutuskäyttäytymiseen ja auttaa vähentämään ruokahävikkiä. Esimerkiksi sekasyöjät hyödyntävät kaupan erääntyviä lihatuotteita ruuanlaitossa. Martat halusivat myös välttää alennuksessa olevien laputettujen tuotteiden joutumisen hävikiksi. Toimiviksi käytänteiksi ruokahävikin vähentämisessä koettiin suunnitelmallisuus jääkaapin tutkimisessa ja tulevien päivien ruokalistojen laadinnassa. Lisäksi valitessa kaupasta spontaanisti ja joustavasti hävikkiä uhkaavia ruoka-aineita ostoskoriin, voidaan osaltaan myös vähentää ruokahävikin syntymistä. Aiemmissa tutkimuksissa on samoin todettu ruokien suunnittelun ja ostokäyttäytymisen vaikuttavan syntyvään ruokahävikkiin, joten sen syntyä voidaan vähentää muuttamalla käyttäytymistä (Schmidt & Matthies 2018, 1), kuten Martat kommentoivissaan ehdottivat.

”- - et sit sitä on yrittäny niistä ruokaostoksia tehdessään mieltii sitä, etten nyt vaan osta tarpeen yli - - . - - et ostais just sopivasti ja mieltis ne parit ruuat ja yrittäis kuitenkin pitää sen pelivaran siinä et jos jää jotakin juttuu yli et sit sen käyttäis jossain muussa ruuassa, että sais kaiken käytetty mut aina se ei onnistu mut kova on pyrkimys. ” (osallistuja, suunnittelutyöpaja)

Suunnitelmallisten ruokaostosten ja ruokalistojen miettimisen ohella pidettiin järkevänä, että ruuanlaitossa ollaan joustavia, jotta voidaan käyttää ruuantähteitä aterioiden valmistamisessa. Martat ajattelivat, että on hyvä pyrkiä kohti ruokahävikin vähentämistä, mutta toisaalta he ymmärsivät myös sen, että yrityksistä huolimatta aina tavoitetta ei saavuteta. Tutkija kysyi Martoilta lisäksi siitä, miten he näkevät oman roolinsa ruokahävikin vähentämisessä. Martat totesivat, että esimerkiksi ruokakaupassa voisi ostaa jatkossa ulkönäöltään heikompilaatuisia ja nopeammin vanhentuvia tuotteita. Lisäksi he kokivat, että heidän tulisi opettaa omille lapsilleen ruokaan liittyviä hyviä ja kestäviä käytänteitä.

”Ehkä mä täl hetkel koen pienten lasten kanssa et se on pitkälti se äidin rooli et toisaalta ite ei halua tehdä sitä hävikkiä ja toisaalta haluaa lisätä sitä lapsilla sitä mielenkiintoa asiaan ja et ne pienestä pitäen kasvais siihen tota et pyritään sitä välttämään. (osallistuja, 2. työpaja)

Martat olivat sitä mieltä, että kestävien arvojen mukainen kasvatus ja ruokahävikin vähentämiseen pyrkiminen on hyvä aloittaa lasten kanssa jo pienestä pitäen, jotta lapset sisäistäisivät kestävät ajattelutavat. Martat itse halusivat vähentää ruokahävikkiä, joten he toivoivat pystyvänsä herättämään lapsissaan kiinnostuksen tärkeäksi kokemaansa aiheetta kohtaan. Usein yksilön arvomaailmaan vaikuttaa osaltaan kotikasvatus ja vanhemmilta opitut toimintamallit. Martat kokivat vanhemman ja äidin roolin edustavan eräänlaista roolimallia lapsille, jonka vuoksi he halusivat tuoda esille omassa toiminnassaan esimerkillisiä toimintatapoja.

”No siis, Kiina. Terveisiä Kiinaan. Kyllä ihminen Suomessa voi aika vähän sille tehdä mut kaikilla pienillä teoillahan voi olla viime kädessä merkitys, että jos jokainen pikkusen noudattais jotakin jotain järkevää systeemiä.” (osallistuja, 1. työpaja)

Martat totesivat, että väkiluvultaan suurissa maissa, esimerkiksi Kiinassa, voitaisiin paremmin vaikuttaa ruokahävikin määrään kuin Suomessa, koska Kiinan väestö on paljon suurempi kuin Suomen, eli he voivat vaikuttaa suhteellisesti enemmän ruokahävikin vähentämiseen. Martat pitivät tärkeänä hyvien toimintatapojen merkitystä ja kestävien käytänteiden sovittamista arkeen. Mitä useampi osallistuu ruokahävikin vähentämiseen, sitä suurempia tuloksia saadaan aikaan.

”Toi on mun mielestä aika tosi hienoo, kun monissahan on näissä Ässä-ketjun buffet-lounaspaikoissa on alettu laittaa näitä lappuja siihen et pienempiä lautasia, sä voit ottaa siihen tai siihen mahtuu vähemmän siihen pienemmälle lautaselle niin ei tuu sit sitä hävikkiä niin paljon.” (osallistuja, 1. työpaja)

Ravintoloiden pienemmät lautaset mainittiin työpajoissa ruokahävikkiä ehkäisevänä ratkaisuna. Ne pienentävät lautaselle mahtuvan ruuan määrää, jolloin ruokaa on hankalampi ahnehtia lautaselle yli tarpeen. Tämä ehkäisee ruokahävikin syntymistä. Tällainen käytänte oli huomattu esimerkiksi Ässä-ketjun buffet-lounaspaikoissa. Omien vaikuttamismahdollisuuksien pohtimisen lisäksi osallistujat jakoivat työpajoissa toisilleen paljon erinomaisia hävikkireseptejä eli työpajat tarjosivat hyvän kontekstin tiedon ja ajatusten vaihtamiseen. Usein yhdestä ruoka-aineesta keksittiin myös erilaisia vaihtoehtoisia reseptejä.

”No kyl mä oon varmaan just ne banaanit et niist mä teen justiin joko lettuja, yleensä, teen vähän erityyppisesti ilman jauhoja tai muuta tai sit mä heitän ne pakkaseen ja sieltä niitä voi joko ihan sellasenaan käyttää, että ku soseuttaa sitten tai sulattaa ja soseuttaa tai sillain vähän sellasena kohmeisena soseuttaa niin sit se on vähän niinku semmosta sorbettii tai sit jos sinne heittää vielä niinku puolukkaa joukkoon niin siit tulee vielä niinku parempi. - -” (osallistuja, 2. työpaja)

Banaaneista pystyttiin ideoimaan esimerkiksi lettuja soveltamalla reseptiä jättäen jauhot pois. Myös pakastinta osattiin hyödyntää ja jäädyttää banaanit, jolloin ne oli mahdollista myöhemmin soseuttaa sorbetiksi puolukan kera. Luovuus mukana ruuanlaiton käytänteissä auttoi siten vähentämään ruokahävikkiä.

”No tota sämpylöitten leivontaa tietysti sillain, et nyt me käytettiin se kaurapuuron loppu tähän tähän taikinaan, mutta että usein kotona se on tota joko sämpylätaikina tai sitten oon tehny kyllä pullataikinankin sillain, että mä laitan sen kaurapuuron lopun sinne ja tulee tosi hyviä.” (osallistuja, 2. työpaja)

Sämpylöiden ja pullataikinan tekemisessä oli myös kokeiltu kaurapuuron tähteiden hyödyntämistä ja se oli havaittu hyväksi käytänteeksi vähentää ruokahävikkiä. Työpajojen osallistujat osoittivat esimerkillistä luovuutta ja sovelluskykyä ruuanlaitossa niin omassa arjessa kuin hävikkityöpajoissa, joissa kukin pari tai ryhmä keksi hyvin vaivatoman oloisesti valmistettavat ateriat. Työpajojen luonteeseen kuului se, että hävikkiaterioiden valmistamiseen oli varattu tietty aika. Martat joutuivat pohtimaan, mitä aterioita heidän oli mahdollista valmistaa annetuista ruoka-aineksista tietyssä aikataulussa. Määrätyt ainekset ja käytettävissä oleva aika asettivat reunaehdot aterioiden suunnittelulle, mutta aikaansai myös entistä innokkaampaa ja tehokkaampaa ideointia osallistujien kesken.

4.6 Tutkimuksen teoreettisen viitekehysten ja tulosten yhteenveto

Tutkielman myötä tarkasteltiin sitä, miten oppiminen ilmenee paikallisen kulutusyhteisön hävikkityöpajoissa ruokahävikin vähentämisen kontekstissa. Tässä tutkielmassa paikallisena kulutusyhteisönä nähtiin Marttayhteisö. Oppimista tarkasteltiin kaikkien Wengerin (1998, 4–5) oppimisen sosiaalisen teorian neljän osatekijän kautta, jotka ovat yhteisö, identiteetti, merkitys ja käytänne. Näiden osatekijöiden yhdistyessä syntyy oppimista. Lisäksi toisena tutkimuskysymyksenä vastattiin myös siihen, miten paikallisen kulutusyhteisön jäsenet hahmottavat omaa rooliaan ruokahävikin vähentämisessä. Alla olevaan taulukkoon 5 sivulle 77–79 on havainnollistettu sitä, miten Marttayhteisössä oppiminen ilmenee. Tutkielman tulokset on yhdistetty Wengerin teoreettiseen viitekehukseen teorialähtöisen sisällönanalyysin mukaisesti.

Taulukko 5. Yhteenveto Marttayhteisön oppimisesta kuvattuna Wengerin (1998) neljän oppimisen osatekijän kautta.

Oppiminen yhteisön kautta		
Jaettu välineistö	Vastavuoroinen sitoutuminen	Yhteiset tavoitteet

<p>Hyvät ohjeet ja toimintatavat: hävikkiruuan hygieniaan liittyvät kysymykset, hyvät tyylit ruuanlaitossa</p> <p>Kirjallinen aineisto: Marttojen oma kotisivu, Uudenmaan Marttojen tekemä Tanssii tähteiden kanssa -reseptivihko, Motivan Saa syödä.fi -sivusto, Osuuskaupan ja Marttojen yhteistyössä tehty aineisto ruuantähteistä, lyhyt kooste hyvistä käytänteistä ja ruokahävikistä, tutkijoiden ja Marttojen yhteisen Facebook-ryhmän ajankohtaiset artikkelit ja tutkimustieto</p>	<p>Yhteisö, sosiaaliset suhteet ja niiden ylläpito: Kätevilla Emännillä ja Vihreän Idean Martoilla tapaamiset noin kuukausittain, Asuntilan Martoilla muutaman kerran vuodessa jonkun jäsenen luona</p> <p>Esitteet ja lehdet Marttaliiton kautta</p> <p>Ryhmän tuki ruokalistan suunnittelussa, innostuksen tarttuminen, yhteisestä ruuasta nauttiminen, uudet näkökulmat ryhmätyön myötä, kompromissit, ideoiden yhteensovittamisen haasteet ryhmätyössä</p>	<p>Yhteisesti neuvoteltu tavoite: ruokahävikin vähentäminen ja tämän tavoitteen seuraaminen Marttayhteisössä ja jäsenten omassa arjessa</p> <p>Marttojen oma rooli/vastuunkanto ja ongelmanratkaisu: Martta-illan järjestäminen, tietoisku ja yleinen keskustelu aiheesta, reseptien jakaminen omassa Marttayhdistyksessä, ruuanlaittokurssit nuorille, tiedottaminen sosiaalisen median kanavissa, tutkimustiedon jakaminen Marttaliiton kautta muihin tiedotuskanaviin, kuten lehtiin, televisioon ja radioon, ravintolapäivän järjestäminen hävikkiruokateemalla</p>
<p>Oppiminen identiteetin kautta</p>		
<p>Mielikuvitus</p>	<p>Sitoutuminen</p>	<p>Ryhmittäminen</p>
<p>Mielikuvat itsestä, historiaista ja tulevast: Martta-identiteetin merkityksestä neuvottelemisen, osalle tärkeää → ylpeys vahvasta Martta-identiteetistä, mielikuvat Marttoista etevinä ja kätevinä, kotitalousihmisinä, osalle tärkeämpää sosiaalinen toiminta, koetaan olevan ihan tavallisia taidoiltaan, stereotyyppiat Martoista iäkkäinä ja maatalon emäntinä, mutta todellisuudessa kaikenikäisiä jäseniä eri taustoista</p>	<p>Jaetut oppimishistoriat, vuorovaikutus, käytänteet, ihmissuhteet: Martta-ideologian luoma jatkuvuus toiminnassa, työpajatoiminta yksi jaettu oppimishistoria Martta-jäsenyydessä, työpajatoiminta uutena vuorovaikutuskokemuksena identiteetin muovaajana, jäsenten väliset suhteet muokkaavat identiteettiä, jäsenten identiteetti vahvasti yhteydessä omaan paikallisyhdistykseen, mutta taustalla Marttatoiminta laajemman tason vaikuttajana,</p>	<p>Koordinoidut tavoitteet, noudattaminen, tyylit: paikallisyhdistyksen hallitus koordinoijana yhteisen tavoitteen, ruokahävikin vähentämisessä, päättää paikallisyhdistyksen yhteisistä toimintalinjoista esim. minkä tyylistä toiminta on, myös muiden kuin hallitukseen kuuluvien jäsenten ideat otetaan huomioon</p>

	uusien hävikkikäytänteiden oppiminen ja mahdollisuus vahvistaa tietoisien kuluttajan identiteettiä	
Oppiminen merkitysten kautta		
Esineellistyminen	Osallistuminen	
neuvottelu ”tähteet” ja ”ruokahävikki” sanojen merkityksien vivahteista, keskustelu päivämäärien tulkinnasta, standardit tuotteiden säilyvyydestä, reseptit kirjallisina dokumentteina	osallistumisen ulottuvuudessa arjen toiminta, ruuanlaitto, aistinvarainen havainnointi ja ohjeiden noudattaminen, jäsenenä toimiminen ja keskustelu muiden yhteisön jäsenten kanssa	
Oppiminen käytänteiden kautta		
<p>Hyvien käytänteiden jakaminen/Marttojen oma rooli ruokahävikin vähentämisessä: uusien hävikkireseptien oppiminen esim. banaaniletut, banaanisorbetti, kaurapuuron tähteistä sämpylöitä tai pullataikina</p> <p>–30 % -merkittyjen vanhenevien tuotteiden valitseminen ruokakaupassa, Master Chef -tyyppisen mysteerilaatikko käytänteen lanseeraus hyödynnettäväksi ruokakursseilla, ruokahävikin vähentämisen keinoina jääkaapin pitäminen mahdollisimman tyhjillään, pakastimen käyttö, kaupassa käyminen joka päivä ja ostaminen vain tarpeeseen, jääkaapin tutkiminen ja tulevien päivien ruokalistojen suunnittelu etukäteen, ulkonäöltään heikompileatuisten ja nopeammin vanhentuvien tuotteiden valitseminen ruokakaupassa</p> <p>joustavuus, luovuus ja soveltaminen ruuanlaitossa, esimerkin näyttäminen ja hyvien käytänteiden opettaminen omille lapsille</p>		

Oppiminen yhteisön kautta ilmeni esimerkiksi siten, että Marttojen kanssa keskusteltiin hyvistä toimintatavoista ruuanlaitossa sekä hävikkiruuan hygieenisistä kysymyksistä. Työpajoissa oli jaossa jaettuna välineistönä myös paljon kirjallista materiaalia, joista osa oli syntynyt Marttayhteisön sisällä ja osa oli lainattavissa sen ulkopuolelta. Martat ehdottivat yhteiseksi tavoitteeksi asetetun ruokahävikin vähentämiseksi keskustelun herättämistä sekä erilaisten tapahtumien järjestämistä ruokahävikistä. Vastavuoroinen sitoutuminen Marttayhteisössä puolestaan näkyi siten, että ryhmä antoi tukea ja uusia näkökulmia aterioiden suunnitteluun. Myös oma Marttayhdistys erityispiirteinen oli monelle tärkeä säännöllisen sosiaalisen toiminnan tarjoaja. Hävikkityöpajoissa yhdessä koettiin niin myönteisiä tunteita kuin haasteita.

Oppiminen identiteetin kautta ilmeni esimerkiksi siten, että kotona viihtyminen ja hyvät käytännön taidot olivat yleisesti Marttoihin sopivia mielikuvia. Osa jäsenistä koki kuitenkin oman identiteettinsä kannalta tärkeäksi pikemminkin sosiaalisen toiminnan. Lisäksi jäsenten identiteetit olivat tiiviisti sidoksissa omaan paikallisyhdistykseen, mikä kuvasti jäsenten sitoutumista. Monet kertoivat olevansa tiedostavia kuluttajia, ja työpajat tarjosivat mahdollisuuden edelleen vahvistaa kestävän kuluttajan identiteettiä. Tällä tavoin Martat sitoutuivat enemmän tai vähemmän myös yhteisön laajemman tason yhteisiin päämääriin, kuten Marttayhteisön kestävään ideologiaan ja ruokahävikin vähentämiseen. Ryhmittäytyminen Martoissa ilmeni esimerkiksi siten, että paikallisyhdistysten hallitukset koordinoivat ja keräsivät osallistujat hävikkityöpajoja varten hoitamalla tiedottamisen yhteisön sisällä.

Työpajoissa oppiminen merkitysten kautta ilmeni muun muassa siten, että osallistujien kesken käytiin keskustelua eri käsitteiden merkityksistä. Lisäksi käytiin keskustelua päiväysmerkintöihin suhtautumisesta. Tärkeänä pidettiin yleisesti luottamista omiin aisteihin ja maalaisjärkeen arvioidessa ruuan syömäkelpoisuutta. Keskustelussa todetut asiat voi soveltaen sijoitella Wengerin malliin, joka kuvaa osallistumisen ja esineellistymisen keskinäistä suhdetta (Wenger 1998, 63): esineellistymisen tasolla esimerkiksi tähteet ja ruokahävikki termeinä viittaavat muotoihin ja painotuksiin, tuotteiden säilyvyys voi kuvastaa standardeja eli kaavoja ja päiväysten tulkinta on tulkintaa asioista. Sen sijaan havainnointi, aistien käyttö ja ohjeiden noudattaminen on toimimista ja vuorovaikutus yhteisön jäsenten kanssa kuuluu jäsenyyteen, ja kaikki kuuluvat siten osallistumisen tasolle. Ruuanlaitto on olennaisesti toimimista, ja kuuluu myös osallistumisen ulottuvuuteen.

Oppiminen käytänteiden kautta ilmeni muun muassa siten, että Martat jakoivat työpajoissa omassa arjessa havaitsemiaan kestäviä käytänteitä, kuten hyviä arjen hävikkireseptejä. Hävikkiteemaiset ruuanlaittotyöpajat olivat uudenlainen käytänne Marttayhteisössä ja ruuanlaittokuokiossa lanseerattiin kestäväksi käytänneeksi myös MasterChef -ohjelmasta tuttu mysteerilaatikko. Hyvissä käytänneissä työpajoissa Martat pitivät tärkeinä esimerkiksi pakastimen käyttöä, aterioiden suunnittelua, ostamista vain tarpeeseen ja ostoksilla ollessa -30% -laputettujen tuotteiden tai nahistuneiden kasvien hyödyntämistä. Työpajojen hyötynä oli se, että ne nostivat kestäviä käytänteitä esille, jolloin tietoisuus niistä lisääntyi Marttayhteisössä. Tässä tutkielmassa Marttayhteisö

osoittautui oivalliseksi kulutus- ja käytäntöyhteisöksi, sillä Marttayhteisö mahdollisti jäsenilleen kestävien käytänteiden oppimista kaikkien oppimisen sosiaalisen teorian osatekijöiden kautta.

Toisena tutkimuskysymyksenä tässä tutkielmassa vastattiin siihen, miten Marttayhteisön jäsenet hahmottavat omaa rooliaan ruokahävikin vähentämisessä. Osittain tämän tutkimuskysymyksen havainnot lomittuvat ensimmäisen tutkimuskysymyksen havainnoiden kanssa, mutta selvyuden vuoksi tärkeimmät havainnot Marttojen omasta roolista ruokahävikin vähentämisessä on erotettu edellisestä taulukosta ja koottu tiivistetysti alla olevaan kuvioon 6 sivulle 81.

- keskustelun herättäminen ruokahävikistä Marttayhteisössä
- erilaisten hävikkitapahtumien järjestäminen
- arjen aterioiden suunnittelu ja tiedostava ostokäyttäytyminen
- joustavuus ruuanlaitossa sekä ostoksilla ollessa
- uusien hävikkireseptien ja luovuuden harjoittelu ruuanlaitossa
- pelon ja epävarmuuden vähentäminen päiväyksien tulkintaa kohtaan
- esimerkin näyttäminen ja hyvien käytänteiden opettaminen läheisille ja lapsille

Kuvio 6. Marttayhteisön oma rooli ruokahävikin vähentämisessä.

Yllä olevassa kuviossa 6. on listattuna keinoja, joilla Marttayhteisö koki voivansa vähentää ruokahävikkiä. Näitä ideoita olivat esimerkiksi keskusteleminen ja erilaisten tapahtumien järjestäminen ruokahävikki-aiheesta Marttayhteisössä. Lisäksi Martat oivalsivat omassa arjessaan aterioiden suunnittelun, joustavuuden ja tiedostavan ostokäyttämisen tärkeyden ruokahävikin vähentämisessä. Hävikkityöpajojen myötä voitiin myös harjoitella uusia reseptejä ja luovuutta ruuanlaitossa ja saada varmuutta siitä, että omiin aisteihin voi hävikkiä uhkaavan ruuan kohdalla turvautua. Yhteinen keskustelu työpajoissa auttoi selkeyttämään ruokahävikkiä kohtaan tunnettua epävarmuutta, jota päiväyksien tulkitsemisen ja ruuan säilyvyysarvioinnin koettiin aiheuttavan. Lisäksi esimerkin näyttäminen läheisille ja lapsille nähtiin järkevänä keinona vähentää ruokahävikkiä. Tutkielma toi esiin sen, että Martat eivät epäröineet tarttua toimeen, jotta he voisivat edistää yhä enemmän arvostamiensa ympäristöarvojen toteutumista.

5 POHDINTA

5.1 Tutkimuksen yhteenveto

Tulevaisuuden ruuantuotanto kasvavalle maapallon väestölle on haaste, joka koskettaa maailmanlaajuisesti (Watson & Meah 2012, 105). Lisäksi kiihtyvä ilmastonmuutos globaalina ongelmana vaatii erilaisia konkreettisia toimenpiteitä, joilla voidaan edistää tulevien sukupolvien mahdollisuutta kestäväan elämään maapallolla. Ruokahävikin vähentäminen tarjoaa yhden oivallisen keinon säästää kallisarvoisia luonnonvaroja ja minimoida syntyvän biojätteen määrää. Tämän tutkielman pääteema on siten ollut kestävä kehitys. Kotitalouksissa syntyy eniten ruokahävikkiä Suomessa verrattuna alkutuotannon, teollisuuden, kaupan ja ravintoloiden osuuksiin (Luke 2020), josta syystä kotitaloudet, merkittävinä ruokahävikin vähentäjinä, nähtiin tärkeäksi nostaa esiin tässä tutkielmassa. Yhteistyökumppaniksi tutkimukseen valittiin kansalaisjärjestö Martat.

Tässä tutkielmassa tutkittiin ensimmäisenä tutkimuskysymyksenä sitä, millä eri tavoin oppiminen ilmenee paikallisessa kulutusyhteisössä ruokahävikin vähentämisen kontekstissa. Toisena tutkimuskysymyksenä haluttiin kuvata sitä, miten kulutusyhteisön jäsenet hahmottavat omaa rooliaan ruokahävikin vähentämisessä. Pääasialliseksi teoreettiseksi viitekehikseksi valittiin Wengerin (1998) käytäntöyhteisöjä koskeva oppimisen sosiaalinen teoria. Teoriaosuudessa määriteltiin kulutusyhteisön käsite, ja selvennettiin kulutusyhteisöjen olevan eräänlaisia käytäntöyhteisöjä. Lisäksi tarkasteltiin kestävien käytänteiden omaksumista ja erilaisia oppimisen tapoja kulutus- ja käytäntöyhteisöissä. Tämä ruokahävikkiä käsittelevä tutkielma toteutettiin poikkitieteellisenä, joten se yhdistää eri tieteenaloja, kuten kasvatustieteitä ja kulutustutkimusta, kuitenkin säilyttäen kulutustutkimuksen pääasiallisena näkökulmana aiheeseen.

Tämän tutkielman tutkimusorientaationa toimi transformatiivinen kulutustutkimus. Ozannen et al. (2017, 1–2) mukaan olisi suositeltavaa, että tutkimuksenteossa pyritäisiin useammin integroitumaan käytännön toimijoiden kanssa, esimerkiksi kuluttajien kanssa, ottamalla heidät mukaan osaksi tiedon jakamista ja tutkimusprosessia. Tällä tavoin voidaan laajentaa tutkimusten yhteiskunnallisia

vaikutuksia. Yhteistyössä tehty tutkimus synnyttää oppimista, antaa mahdollisuuden monipuolisten näkökulmien huomioimiseen, luo arvokkaita suhteita, demokratisoi valtasuhteita ja on yhteiskunnallisesti relevanttia. Tässä tutkielmassa on siten tavoiteltu entistä avoimempaa tieteellisen tiedon jakamista ja vuoropuhelua teorian ja käytännön välillä, sillä kestävä kehityksen teemat, kuten ruokahävikki, vaativat ennen kaikkea yhteisiä ratkaisuja.

Tähän tutkielmaan valittiin tutkimukselliseksi lähestymistavaksi toimintatutkimus, tarkemmin sanoen osallistava toimintatutkimus. Sen voidaan ajatella olevan näkökulmiltaan linjassa transformatiivisen kulutustutkimuksen tavoitteiden kanssa, koska transformatiivisen kulutustutkimuksen tavoin toimintatutkimus on osallistavaa ja kehitysorientoitunutta (Ozanne et al. 2017, 1–2; Ozanne & Saatcioglu 2008, 424). Toimintatutkimus on lähestymistapana prosessimainen, ja siinä tavoitellaan yhteistyössä muutosta sovittamalla teoriaa käytäntöön (Heikkinen 2018, 216). Tämän tutkielman yhteistyökumppaniksi valittujen Marttojen kanssa yhteistyö oli antoisaa molemmin puolin niin tutkijalle kuin Marttoille tutkimuksen aikana saadun palautteen perusteella.

Tutkimus rajattiin koskemaan paikallisia Pirkanmaan seudun Marttayhdistyksiä, joista saatiin jäseniä osallistumaan hävikkityöpajoihin. Tutkimusprosessin aikana saatiin seurata Marttayhteisön toimintaa hyvin läheltä ja osallistua siihen havainnoiden ja haastatellen kahdessa ensimmäisessä Luovasti tähteistä herkuiksi -työpajassa sekä niitä edeltäneissä suunnittelutyöpajassa ja muissa oheispalavereissa. Aineistonkeruu tapahtui syksyn 2017 – maaliskuun 2018 välisellä ajalla, ja sen keräämisessä hyödynnettiin EthOS-mobiilisovellusta. Tämän pro gradu -tutkielman aineisto muodostui monipuoliseksi. Lisäksi havainnoinnin avulla saatiin ymmärrystä Marttayhteisön sisäisestä dynamiikasta.

Tutkimuksen tuloksia käsittelevässä luvussa 4 esiteltiin kohdeorganisaationa toiminut Marttayhteisö aluksi kulutus- ja käytäntöyhteisönä, jonka jälkeen tarkasteltiin oppimisen ilmenemistä Marttayhteisössä Wengerin (1998, 4–5) oppimisen sosiaalisen teorian neljän osatekijän kautta, jotka olivat yhteisö (oppiminen yhteenkuulumisena), identiteetti (oppiminen tulella jksk), merkitys (oppiminen kokemuksena) ja käytäntö (oppiminen tekemisenä). Myös kulutus- ja käytäntöyhteisön jäsenten omaa roolia ruokahävikin vähentämisessä selvitettiin toisena tutkimuskysymyksenä. Hävikkityöpajat Marttojen kanssa havaittiin otolliseksi tavaksi oppia kestäviä

käytänteitä yhteisön toiminnan kautta. Martat keksivät myös useita hyviä käytänteitä, joilla he pystyvät yhteisönä ja kuluttajina edistämään ruokahävikin vähentämistä omassa arjessaan.

5.2 Tutkimuksen kontribuutio

Tieteellisten tutkimusten tekemisessä on Ladikin ja Stewartin (2008, 157–159) mukaan tärkeää arvioida sitä, mikä on tutkimuksen tieteellinen kontribuutio eli toisin sanoen, mitä uutuus- tai lisäarvoa tutkimuksella on ja mitä uutta tietoa tutkimus tuo tiedeyhteisön käyttöön aiempiin tutkimuksiin verrattuna. Tutkimuksen merkittävyys tulee osata perustella muillekin eli se, miksi se on nähty kannattavaksi tehdä, mitä tutkimuksesta seuraa ja kuka siitä hyötyy. Levyn ja Grewalin (2007, 248–249) mukaan tutkimusaihetta kohtaan koettu mielenkiinto, intohimo ja vahva usko aiheen tärkeyteen auttavat tutkijaa kirjoitusprosessissa. Prosessi vaatii paljon motivaatiota ja vaivannäköä, mutta sen myötä tutkijalla on mahdollisuus antaa myös oma henkilökohtainen ja arvokas panoksensa merkittäväksi kokemansa aiheen hyväksi.

Ladikin ja Stewartin (2008, 160–163) mukaan erottuvan tieteellisen tutkimuksen tekemisessä yllätyksen ja syvällisen ajatuksia herättävän kokemuksen tarjoaminen lukijalle on avainasemassa. Heidän mukaansa parhaimmassa tapauksessa merkittävä kontribuutio voi toimia lähtökohtana erilaisille muutoksille, ja tällöin tutkimuksesta kiinnostuneita kohderyhmiä on usein monia. Tutkimuksesta voi hyötyä niin tiedeyhteisö kuin toisaalta käytännön toimijat, kuten yritykset. Toisinaan taas tutkimuksen aikaansaamalla muutoksella voi olla vaikutusta koko yhteiskuntaan. Esimerkiksi tutkimus voi toimia suunnannäyttäjänä uusille käytänteille. Ladikin ja Stewartin (2008, 162) mukaan välttämätöntä tutkimuksen kannalta olisi, että yhdessä tutkimuksen osuuksista olisi vahvaa kontribuutiota, mutta optimaalisimmillaan kontribuutio on mahdollista tehdä niin teoriaosuudessa, metodissa kuin kontekstissa samanaikaisesti. Kuitenkin yleisintä on osua saavutuksessa suurin piirtein näiden kahden vaihtoehdon välimaastoon.

Paremmän kokonaiskuvan saamiseksi tutkimusta kaivataan heterogeenisistä kulutusyhteisöistä (Thomas et al. 2013, 1011; Närvänen 2013), joten tämän tutkielman tarve on perusteltu, koska tutkielman kontribuutiona on se, että myös voittoa tavoittelematon ja yhteiskunnallisesti merkittävä ja suuri kansalaisjärjestö tunnustetaan eräänlaiseksi kulutusyhteisöksi. Aiempaa kulutusyhteisöjä koskevaa tutkimusta löytyy

esimerkiksi erilaisista harrastusyhteisöistä, esimerkiksi koskenlaskijoista (Arnould & Price 1993) ja laskuvarjourheilijoista (Celsi et al. 1993) sekä etenkin erilaisista brändiyhteisöistä (Muniz & O'Quinn 2001; Algesheimer et al. 2005). Lisäksi Goulding et al. (2013, 819) ovat aiemmin tutkineet kulutusyhteisön toimintaa soveltaen Wengerin käytäntöyhteisön teoriaa yökerhoissa kävijöihin. Samoin Gannon ja Prothero (2018, 592, 597) ovat julkaisseet hiljattain tutkimuksensa, jossa he ovat sen sijaan hyödyntäneet Wengerin käytäntöyhteisöjen teoriaa kauneusbloggaajien ja Youtube-videopalvelun sisällöntuottajien eli kansankielisesti ilmaistuna ”tubettajien” tai ”vloggaajien” luomien kulutus- ja käytäntöyhteisöjen tutkimiseen. Heidän tutkimuksessaan sisällöntuottajat katsottiin huomionarvoisiksi sosiaalisiksi vaikuttajiksi omissa online-verkostoissaan, jotka keskittyivät muotiin ja kauneuteen.

Kuitenkin Närväsen (2013, 24) mukaan ongelmana on toistaiseksi ollut se, että aiemmissa kulutusyhteisöjä koskevissa tutkimuksissa tutkitut kohderyhmät ja ympäristöt ovat olleet osittain hieman poikkeuksellisia ja koskeneet erityisryhmiä, vaikka kulutusyhteisöt ilmiöinä koskettavat paljon laajemmin erilaisia toimijoita. Aiemmissa tutkimuksissa on todettu, että pirstaleisuus ja olemassa olevan teoriapohjan kapea kattavuus on vielä tyypillistä kulutusyhteisöjen ympärille syntyneelle tutkimukselle, jonka vuoksi yleisluontoista teoriaa aiheesta tarvitaan lisää. Siten aihepiiriin selventämiseksi ja käsitysten vakiinnuttamiseksi myös tälle tutkielmalle löytyi perusteltua tarvetta ja tässä tutkielmassa pyrittiin vastaamaan edellä esitettyyn tiedolliseen kuiluun. Tämä tutkielma lisäsi siten tietoa kulutusyhteisöjen heterogeenisestä joukosta ja toi esiin sen, että kulutusyhteisö voi myös olla sekä paikallisella että yhteiskunnan tasolla vaikuttava kolmannen sektorin toimija ja sen toiminnan syy ei ole tällöin kaupallinen vaan toiminta antaa muunlaista merkitystä jäsenilleen.

Siten mukaillen Ladikin ja Stewartin (2008, 161–162) teoriaa kontribuutiosta Wengerin (1998) käytäntöyhteisön teorian soveltaminen kulutustutkimuksen alalle ja kulutusyhteisöihin voidaan katsoa edustavan teoriapohjan käsitteellistä täydentymistä kulutustutkimuksen tieteenalalla. Aiemmin kasvatustieteiden alalla paremmin tunnettua käytäntöyhteisöjen teoriaa yhdisteltiin kulutustutkimuksen kontekstiin, kuten myös Goulding et al. (2013) ja Gannon ja Prothero (2018) ovat tutkimuksissaan aiemmin tehneet, mutta samalla huomioitiin Närväsen (2013, 24) esille tuoma kulutusyhteisöjen

moninainen ja yleinen luonne. Siten tämä tutkielma täydensi tutkimuksia, joissa kulutusyhteisö katsotaan käytäntöyhteisöksi, sillä toistaiseksi tällaisia tutkimuksia on Gannonin ja Protheron (2018, 614) mukaan olemassa vähän. Siten tässä tutkielmassa on hieman myös käsitteellistä kontribuutiota. Eri alojen käsitteitä liitettiin yhteen, jonka ansiosta voitiin kuvata paremmin tutkimuskohdetta (Ladik & Stewart 2008, 161–162). Aiemmissa tutkimuksissa Goulding et al. (2013, 826) ovat tuoneet esiin sen, että Wengerin käytäntöyhteisön teoria ei suoraan tarjoa selkeitä ohjeita teorian soveltamiseen erilaisissa ympäristöissä, vaikka teoriaa on hyödynnetty monipuolisesti eri aloilla. Wengerin (1998) käytäntöyhteisöjen teoria on jokseenkin laaja ja sisältää paljon yksityiskohtia. Teoriaan syventyminen, eri alojen käsitteiden yhdisteleminen sekä teorian soveltaminen uuteen kontekstiin edellyttivät siten tämän tutkielman tutkijalta paljon aikaa ja vaivannäköä.

Tämä tutkielma eroaa kuitenkin olennaiselta osin Gouldingin et al. (2013, 829) ja Gannonin ja Protheron (2018, 614–615) tutkimusten näkemyksistä, joiden mukaan yritysten johtoasemassa olevia suositellaan liittoutumaan strategisesti kulutusyhteisöjen kanssa tai avustamaan kulutusyhteisöjä sosiaalisessa oppimisessa ja yhteisöille ominaisissa aktiviteeteissa, jotta johtajat voisivat hyötyä liiketoiminnallisesti. Tässä tutkielmassa tutkija pyrki tekemään yhteistyötä kulutusyhteisön kanssa, mutta kulutusyhteisöä eikä sen kulutuskäytänteitä pyritti lähestymään ylhäältä käsin tai yrityksen näkökulmasta. Tätä näkökulmaa tukivat myös tutkimusorientaatioksi tähän tutkielmaan valittu transformatiivinen kulutustutkimus sekä tutkimuksellisenä lähestymistapana osallistava toimintatutkimus. Tutkija ja Marttayhteisön jäsenet olivat tutkimusprosessissa tasavertaisia yhteistyökumppaneita. Marttayhteisön asiantuntijuutta ja tietämystä aiheesta kunnioitettiin ja arvostettiin. Oppiminen tutkijan ja Marttayhteisön välillä oli siten vastavuoroista. Aiemmista Gouldingin et al. (2013) ja Gannonin ja Protheron (2018) tutkimuksista eroten tämän tutkielman oppimisessa ei myöskään tähdätty liiketoiminnallisiin etuihin vaan yhteiskunnallisesti ja eettisesti tärkeinä pidettyihin tavoitteisiin. Kestävä kehitys, ympäristöstä välittäminen ja ruokahävikin vähentäminen olivat molemmille tutkimuksen osapuolille tärkeitä asioita.

Tässä tutkielmassa on kontribuutiota enimmäkseen tutkimuksen kontekstissa ja metodissa. Tässä tutkielmassa on pyritty saavuttamaan kontribuutiota integroimalla tietoa eli yhdistelemällä teoriaosuudessa aiemmin tunnettua Wengerin

käytäntöyhteisöjen teoriaa uuteen kontekstiin sekä löytämällä yhteyksiä asioiden välillä ja hahmottelemaan kokonaiskuvaa tutkimuksen kohteesta (MacInnis 2011, 146). Wengerin käytäntöyhteisöjen teoriaa (1998) on teoreettisena viitekehyksenä hyödynnetty Suomessa aiemmin sen sijaan kasvatustieteen ja johtamisen pro gradu -tutkielmissa (Holm 2009; Suopajarvi 2013; Laitinen 2015; Rasilainen 2008) sekä esimerkiksi kasvatustieteen väitöskirjassa (Annala 2007) ja eri koulutusohjelmien, kuten liiketalouden sekä informaatioteknologian muissa opinnäytetöissä (Ulmanen 2017; Veijalainen 2017).

Lisäksi kontekstiin liittyvänä kontribuutiona on ollut saada Martat, isona kansalaisjärjestönä, yhteistyökumppaneiksi tutkimukseen. Aineistonkeruumuotona havainnointi ja haastattelut Martoille järjestetyissä hävikkityöpajoissa olivat myös menetelmällinen kontribuutio, sillä hävikkityöpajat toimivat uudenlaisena yhteisöllisenä menetelmänä oppimisen tutkimisessa. Tutkimuksellisenä lähestymistapana toimintatutkimuksen kontribuutiona oli se, että saatiin lupa järjestää hävikkityöpajat yhteisesti kansalaisjärjestön kanssa, jolloin prosessimaisen yhteistyön myötä sekä tutkija että Marttayhteisö ja sen jäsenet oppivat asioita yhdessä. Ajankohtaista tietoa oli mahdollista jakaa yhteisessä vuorovaikutuksessa. Tutkija sai tarkan kuvan toimintatutkimuksen myötä Marttajärjestön toiminnasta ja Martat oppivat reflektoiden lisää omasta yhteisöstään ruokahävikin ollessa keskustelun kontekstina.

Tästä tutkielmasta hyötyvät tiedeyhteisö, Martat käytännön sidosryhmänä sekä transformatiivisen kulutustutkimuksen mukaisesti myös yhteiskunta ja ympäristö. Tutkielma lisäsi tietoa ajankohtaisesta ruokahävikistä sekä siitä, millä tavoin kulutusyhteisössä oppiminen ilmenee ja millä tavoin Marttayhteisö voi edistää ruokahävikin vähentämistä. Mikäli Martat jatkavat kestävien käytänteiden toteuttamista omassa arjessaan sekä jakavat asiantuntemustaan ruokahävikistä perheelleen ja läheisilleen, yhteiskunta hyötyy resurssien säästyessä ruokaketjussa. Lisäksi ilmastonmuutosta on mahdollista hillitä, mikäli kestävät käytänteet hiljalleen vakiintuvat yhteiskunnan tasolla. Tutkielma lisäsi tietoa erilaisista kulutus- ja käytäntöyhteisöistä, jota myös muut vastaavanlaiset kansalaisjärjestöt voivat soveltaen hyödyntää, esimerkiksi erilaisissa koulutuksissa liittyen kestävään kehitykseen tai ruokahävikin vähentämiseen.

Tämä tutkielma tarjoaa avartavia poikkitieteellisiä näkökulmia organisaatioiden oppimiseen. Käytäntöyhteisöjen teoria on monelle alalle soveltuvaa teoriaa, jota voidaan soveltaa laajamittaisesti ja hyödyntää erilaisten kulutus- ja oppimisympäristöjen analysoinnissa ja kehittämisessä, jolloin voidaan yltää parempiin oppimistuloksiin yhteisöissä (Wenger 1998, 230). Wengerin (1998, 3–4) mukaan niin kouluyhteisöt sekä harrastus- tai kulutusyhteisöt on hyvä pitää ajan tasalla olevina oppimisympäristöinä, jolloin ne voivat tarjota osallistujille mielekästä ja merkityksellistä toimintaa. Hänen mukaansa oppiminen mahdollistuu tehokkaammin, kun se on sosiaalista ja interaktiivista. On vanhanaikaista ajatella siten, että perinteinen auktoriteetti johtoinen opetus rajoitetussa luokkatilanteessa olisi ainoa tapa oppia. Oppimisen ei hänen mukaansa tarvitse olla yksinäistä tai tylsää puurtamista. Oppimisen ei myöskään tarvitse tapahtua irrallaan käytännöstä ja sille sopivasta kontekstista. Päinvastoin oppiminen tulee nähdä luonteeltaan moniulotteisena. Tämän tutkielman myötä havaittiin Wengerin (1998, 253) olevan oikeassa siinä, että käytäntöyhteisöissä on suuria voimavaroja, jotka kannattaa hyödyntää, sillä yhdessä saadaan aikaiseksi enemmän kuin yksin.

Oppimisesta tulee merkityksellistä, kun opetellaan yhteistyössä muiden kanssa sekä mahdollistetaan oppimistilanteessa jokaisen osallistuminen ja asiantuntemuksen vahvistuminen (Wenger 1998, 3–4). Myös tässä tutkielmassa huomattiin, että jokainen voi osallistumisellaan auttaa kestävien käytänteiden vakiintumista omissa yhteisöissään. Hävikkitietouden jakaminen toisten kanssa lisää yhteisöllisyyden tunnetta ja antaa motivaatiota ja kannustusta oppia uusia kestäviä käytänteitä ja toteuttaa niitä arjessa. Tämä tutkielma kokosi yhteen ajankohtaiset ideat kotitalouksille ruokahävikin vähentämiseksi. Aiheena ruokahävikin käsitteleminen yhdessä helpotti uudeksi koetun aiheen jäsentämistä ja teki aiheesta aiempaa tutumman kotitalouksille.

5.3 Tutkimuksen rajoitteet ja jatkotutkimusmahdollisuudet

Tutkimuksenteossa tulee myös pohtia omien tutkimustulosten rajoituksia. Esimerkiksi tähän tutkielmaan valittu Marttajärjestö on perinteisesti tunnettu naisjärjestönä ja esimerkiksi jäsenkunta koostuu edelleen naisista. Samanlainen jakauma oli nähtävissä myös tässä tutkielmassa, jossa osallistujat olivat kaikki naisia. Tutkimuksen otos on siten siltä osin rajoittunut, ettei siitä voida tehdä yleistyksiä kuluttajakäyttäytymisestä ottamatta huomioon sukupuolen vaikutusta. Sitä, miten sukupuoli vaikuttaa ruokahävi-

kin vähentämiseen tähtäävien käytänteiden omaksumiseen, voisi siten jatkossa tutkia enemmän.

Lisäksi tässä tutkielmassa tiedostetaan se, että Marttajärjestö on valveutunut kestäväen kehityksen teemojen osalta, joten tutkimustulokset kertovat paikallisen järjestön jäsenen hävikkitietoudesta ja -käyttäytymisestä, mutta sitä ei voida yleistää tavallisiin järjestöön kuulumattomiin kansalaisiin, eikä tämän tutkielman tutkimuskysymyksissä siihen pyrittykään. Tässä pro gradu -tutkielmassa mukana olleisiin kahteen työpajaan osallistui kaikkiaan kolme Pirkanmaan seudun Marttayhdistystä: ensimmäiseen työpajaan Kätevät Emännät ja Asuntilan Martat ja toiseen työpajaan Vihreän Idean Martat. Täytyy kuitenkin ottaa huomioon Marttajärjestön koko ja se, että tutkimustulokset kuvastavat vain Tampereen alueen muutamaa paikallista yhdistystä.

Koko Marttajärjestön jäsenkunta on heterogeeninen ja järjestön alaisuuteen mahtuu monenlaisia yhdistyksiä ja erilaista toimintaa, joten tutkielman tulokset eivät siten ole yleistettävissä koko Marttajärjestöön. Pirkanmaan seudun muutamasta paikallisesta yhdistyksestä työpajoihin pääsi paikalle vain pieni määrä osallistujia edustamaan, mutta tämän katsottiin riittävän tässä tutkielmassa kuvastamaan pienten paikallisyhdistysten kokemuksia ruokahävikin vähentämisestä. Jatkotutkimusmahdollisuutena voitaisiin tulevaisuudessa tutkia kuitenkin sitä, onko Suomessa tai tarkemmin rajattuna pelkästään Marttajärjestössä paikkakunnittain eroa sen suhteen, kuinka hyvin ruokahävikin vähentämisen käytänteitä yleisesti kotitalouksissa tunnetaan.

Tässä tutkielmassa keskityttiin tutkimaan kohdeyhteisössä eli Marttajärjestössä ilmenevää oppimista ja sitä, miten kulutusyhteisön jäsenet hahmottavat rooliaan ruokahävikin vähentämisessä. Tässä tutkielmassa ei kuitenkaan ollut mahdollista tutkia sitä, kuinka kestäviä käytänteitä arjessa noudatettiin työpajojen jälkeen, sillä tutkimus olisi tällöin muodostunut liian laajaksi. Kestävien käytänteiden muuttumisen tutkiminen arjessa vaatisi lisäksi toisenlaisia tutkimusasetelmia ja -menetelmiä sekä pidempää tarkasteluajanjaksoa kuin tässä tutkielmassa. Jyväskylän yliopiston (2020) mukaan pitkän aikavälin muutoksien tutkimiseen sopii paremmin pitkittäis- kuin poikittaistutkimus. Pitkittäistutkimuksessa tutkimuskohteen seuranta-ajanjakson pituus voi olla kestoaltaan toisinaan vuosikymmeniä, jolloin tutkimuskohteessa tapahtuvia muutoksia ja niiden seurauksia pystytään helpommin tarkastelemaan. Poikittaistutkimuksessa sen sijaan valitaan tietty ajankohta, jolloin tutkimusilmiötä

tutkitaan, joten poikittaistutkimus ei täten sovellu hyvin muutoksen tutkimiseen. Sen pyrkimyksenä on valittuna ajankohtana muodostaa kattava kokonaiskuva tutkimuskohteesta. Tällaisen muutoksen tutkiminen tarjoaa kuitenkin jatkotutkimusmahdollisuuksia tulevaisuudessa, eli voitaisiin esimerkiksi tutkia sitä, kuinka helposti opittu tieto sisäistetään, ovatko muutokset arjen toiminnassa pysyviä ja kuinka nopealla aikavälillä tuloksia on mahdollista saavuttaa.

LÄHTEET

Kirjallisuuslähteet:

- Achrol, R. S. & Kotler, P. (2012). Frontiers of the marketing paradigm in the third millennium. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 40(1), 35–52.
- Alasuutari, P. (2011). *Laadullinen tutkimus 2.0*. Osuuskunta Vastapaino. Tampere.
- Algesheimer, R., Dholakia, U., Herrmann, A. (2005). The social influence of brand community: evidence from European car clubs. *Journal of Marketing*, 69(3), 19–34.
- Annala, J. (2007). *Merkitysneuvotteluja hopsista ja sen ohjauksesta: toimintatutkimus hopsin ja sen ohjauksen kehittämisestä korkea-asteen koulutuksessa*. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Arnould, E. J. & Thompson, C. J. (2005). Consumer Culture Theory (CCT): twenty years of research. *Journal of Consumer Research*, 31(4), 868–882.
- Arnould, E.J. & Price, L.L. (1993). River magic: extraordinary experience and the extended service encounter. *Journal of Consumer Research*, 20 (1), 24–45.
- Berger, P. & Luckmann, T. (1987). *The Social Construction of Reality: a Treatise in the Sociology of Knowledge*. Penguin Books.
- Burr, Vivien (2015). *Social constructionism*. London: Routledge.
- Celsi, R.L., Rose, R.L. & Leigh, T.W. (1993). An exploration of high-risk leisure consumption through skydiving. *Journal of Consumer Research*, 20 (1), 1–23.
- Chenail, R. J. (2012). Conducting qualitative data analysis: reading line-by-line, but analysing by meaningful qualitative units. *The Qualitative Report*, 17(1), 266–269.
- Cova, B. & Cova, V. (2002). Tribal marketing: the tribalisation of society and its impact on the conduct of marketing. *European Journal of Marketing*, 36(5/6), 595–620.
- Cox, A. (2005). What are communities of practice? A comparative review of four seminal works. *Journal of information science*, 31(6), 527–540.
- Crockett, D., Downey, H., Firat, A. F., Ozanne, J. L., Pettigrew, S. (2013). Conceptualizing a transformative research agenda. *Journal of Business Research*, 66 (8), 1171–1178.

- Dyen, M. & Sirieix, L. (2016). How does a local initiative contribute to social inclusion and promote sustainable food practices? Focus on the example of social cooking workshops. *International Journal of Consumer Studies*, 40(6), 685–694.
- Eriksson, P. & Kovalainen, A. (2008). *Qualitative Methods in Business Research*. Los Angeles: SAGE.
- Eskola, J. (2001). Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat – Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II – näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus. Gummerus Kirjapaino Oy.
- European Commission (2011). Preparatory study on food waste across EU 27. Final report. *Directorate-General for the Environment*. 1–210.
- Evans, D., McMeekin, A., Southerton, D. (2012). Sustainable consumption, behaviour change policies and theories of practice. In: Warde, A. & Southerton, D. (eds.) *The habits of consumption*, 113–129. Studies across Disciplines in the Humanities and Social Sciences 12. Helsinki: Helsinki Collegium for Advanced Studies.
- Evans, D. (2011). Blaming the consumer – once again: the social and material contexts of everyday food waste practices in some English households. *Critical Public Health*, 21(4), 429–440.
- Gannon, V., & Prothero, A. (2018). Beauty bloggers and YouTubers as a community of practice. *Journal of Marketing Management*, 34(7–8), 592–619.
- Giddens, A. (1984). *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Gojard, S. & Véron, B. (2018). Shopping and cooking: the organization of food practices, at the crossing of access to food stores and household properties in France. *Review of Agricultural, Food and Environmental Studies*, 99(1), 97–119.
- Gorge, H., Öxçaglar-Toulouse, N., Toussaint, S. (2015). Bien-être and well-being in consumer research: a comparative analysis. *Recherche et applications en Marketing (English Edition)*, 30 (2), 97–115.
- Goulding, C., Shankar, A. & Canniford, R. (2013). Learning to be tribal: facilitating the formation of consumer tribes. *European Journal of Marketing*, 47(5/6), 813–832.
- Hakala, J. T. (2018). Toimivan tutkimusmenetelmän löytäminen. Teoksessa Valli, R. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1 – Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*, 14–26. 5. uud. painos. Keuruu: PS-kustannus. Otavan Kirjapaino.
- Hakkarainen, K. (2000). Oppiminen osallistumisen prosessina. *Aikuiskasvatus*, 20(2), 84–98.

- Hayashi, P., Abib, G., Hoppen, N. (2019). Validity in qualitative research: a processual approach. *The Qualitative Report*, 24(1), 98–112.
- Hebrok, M. & Boks, C. (2017). Household food waste: Drivers and potential intervention points for design – An extensive review. *Journal of Cleaner Production*, 151, 380–392.
- Heikkinen, H. (2018). Toimintatutkimus: Kun käytäntö ja tutkimus kohtaavat. Teoksessa Valli, R. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1 – Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*, 215–230. 5. uud. painos. Keuruu: PS-kustannus. Otavan Kirjapaino.
- Hemming, H. (2011). *Together – How small groups achieve big things*. London: John Murray.
- Hillon, M. E. & Boje, D. M. (2007). The social ecology of action research. In: MacIntosh, R. & Bonnet, M. (eds.) *International Perspectives on Validity in Action Research*, 359–367. Emerald Publishing Limited.
- Holm, M. (2009). “*Liisat ihmemaassa*” – *Diskurssianalyttinen tutkimus neuleblogeista käytäntöyhteisönä*. Pro gradu -tutkielma. Kasvatustieteen laitos. Tampereen yliopisto.
- Katajajuuri, J.M., Silvennoinen, K., Hartikainen, H., Heikkilä, L., Reinikainen, A. (2014). Food waste in the Finnish food chain. *Journal of Cleaner Production*, 73, 322–329.
- Koivupuro, H-K., Hartikainen, H., Silvennoinen, K., Katajajuuri, J-M., Heikintalo, N., Reinikainen, A. & Jalkanen, L. (2012). Influence of socio-demographical, behavioral and attitudinal factors on the amount of avoidable food waste generated in Finnish households. *International Journal of Consumer Studies*, 36(2), 183–191.
- Kummu, M., de Moel, H., Porkka, M., Siebert, S., Varis, O. & Ward, P. J. (2012). Lost food, wasted resources: Global food supply chain losses and their impacts on freshwater, cropland, and fertiliser use. *Science of the Total Environment*, 438, 477–489.
- Ladik, D., & Stewart, D. (2008). The contribution continuum. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 36(2), 157–165.
- Laitinen, Kiti (2015). “*Kyl me niinku yhdessä tää tehdään*” – *Jaettu asiantuntijuus ja ikääntyminen*. Pro gradu -tutkielma. Kasvatustieteet. Helsingin yliopisto.
- Levy, M., & Grewal, D. (2007). Publishing perspectives from the editors. *Journal of Retailing*, 83(3), 247–252.
- Lindsay, J. (2010). Healthy living guidelines and the disconnect with everyday life. *Critical Public Health*, 20(4), 475–487.

- Macias, T. (2008). Working toward a just, equitable, and local food system: The social impact of community-based agriculture. *Social Science Quarterly*, 89(5), 1086–1101.
- Marshall, J. & Reason, P. (2007). Quality in research as “taking an attitude of inquiry”. In: MacIntosh, R. & Bonnet, M. (eds.) *International Perspectives on Validity in Action Research*, 368–380. Emerald Publishing Limited.
- McInnes, P. & Hibbert, P. (2007). Exploring the complexities of validity claims in action research. In: MacIntosh, R. & Bonnet, M. (eds.) *International Perspectives on Validity in Action Research*, 381–390. Emerald Publishing Limited.
- Mick, D. G., Pettigrew, S., Pechmann, C., Ozanne, J. L. (2012). Origins, qualities and envisionments of Transformative Consumer Research. In: Mick D. G., Pettigrew, S., Pechmann, C., Ozanne, J. L. (eds.) *Transformative Consumer Research for personal and collective well-being*, 3–24. New York: Routledge.
- Moraes, C., Carrigan, M., & Szmigin, I. (2012). The coherence of inconsistencies: Attitude–behaviour gaps and new consumption communities. *Journal of Marketing Management*, 28(1-2), 103-128.
- Muñiz, A. & O’Guinn, T. C. (2001). Brand community. *Journal of Consumer Research*, 27(4), 412–432.
- Muñiz, A. & Schau, H. J. (2005). Religiosity in the abandoned apple newton brand community. *Journal of Consumer Research*, 31(4), 737–747.
- Närvänen, E. (2013). *Extending the collective consumption of brands*. Tampere University Press.
- Närvänen, E., Mesiranta, N., Hukkanen, A. (2013). From waste to delicacy – collective innovation in food disposition practices through blogging. *Advances in Consumer Research*, 41, 316–320.
- Närvänen, E., Mattila, M. & Mesiranta, N. (2019). Consumer-citizens as leaders of change: The case of food waste. Julkaisussa Kangas, A., Kujala, J., Heikkinen, A., Lönnqvist, A., Laihonen, H. & Bethwaite, J. (ed.) *Leading change in a complex world – Transdisciplinary perspectives*, 263–280.
- Ozanne, J. L., Davis, B., Murray, J., Grier, S., Benmecheddal, A., Downey, H., Ekpo, A. E., Garnier, M., Hietanen, J., Le Gall-Ely, M., Seregina, A., Thomas, K. D., Veer, E. (2017). Assessing the societal impact of research: The relational engagement approach. American Marketing Association. *Journal of Public Policy & Marketing*, 36 (1), 1-14.
- Ozanne, J. L. & Saatcioglu, B. (2008). Participatory action research. *Journal of Consumer Research*, 35(3), 423–439.
- Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) (2011). Tieteenfilosofisista kysymyksistä laadullisen tutkimuksen näkökulmasta. Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) *Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan*, 11–27. Johtamistaidon opisto. Hansaprint.

- Quested, T.E, Marsh, E., Stunell, D., Parry, A.D. (2013). Spaghetti soup: The complex world of food waste behaviours. *Resources, Conservation & Recycling*, 79, 43–51.
- Rasilainen, K. (2008). *Valta orkesterissa – Narratiivinen tutkimus soittajien kokemuksista ja näkemyksistä*. Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisuja B-92. Pro gradu -tutkielma. Helsingin kauppakorkeakoulu. HSE Print.
- Schmidt, K. & Matthies, E. (2018). Where to start fighting the foodwaste problem? Identifying most promising entry points for intervention programs to reduce household food waste and overconsumption of food. *Resources, Conservation & Recycling*, 139, 1–14.
- Shove, E., Pantzar, M. & Watson, M. (2012). *The dynamics of social practice. Everyday life and how it changes*. Sage Publications.
- Sonesson, U., Anteson, F., Davis, J., Sjärdén, P-O. (2005). Home transport and wastage: Environmentally relevant household activities in the life cycle of food. *Ambio*, 34(4–5), 371–375.
- Stancu, V., Haugaard, P., Lähteenmäki, L. (2016). Determinants of consumer food waste behaviour: two routes to food waste. *Appetite*, 96, 7–17.
- Suopajarvi, S-M. (2013). *Vai mitä on pakkiksen gurut mieltä? Omaehtoista yhteisöllistä tiedonrakentamista Pakkotoisto-verkkoyhteisön keskustelupalstalla*. Pro gradu -tutkielma. Mediakasvatus. Kasvatustieteiden tiedekunta. Lapin yliopisto.
- Thomas, T. C., Price, L. L. & Schau, H. J. (2013). When differences unite: Resource dependence in heterogeneous consumption communities. *Journal of Consumer Research*, 39(5), 1010–1033.
- Tuomi, J. & Sarajarvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi – uudistettu laitos*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Ulmanen, J. (2017). *Perehdytyskäytäntö laivanselvitystyössä*. Opinnäytetyö. Liiketalouden koulutus. Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu.
- Vilkka, H. (2018). Havainnot ja havainnointimenetelmät tutkimuksessa. Teoksessa Valli, R. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1 – Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*, 156–171. 5. uud. painos. Keuruu: PS-kustannus. Otavan Kirjapaino.
- Veijalainen, E. (2017). *Kokonaisarkkitehtuurin ongelmat viestinnän välineenä*. Informaatioteknologian tiedekunta. Jyväskylän yliopisto. Kandidaatintutkielma.
- Vähämäki, M. & Paalumäki, A. (2011). Havainnointi johtamis- ja organisaatiotutkimuksessa. Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) *Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan*, 102–113. Johtamistaidon opisto. Hansaprint.

- Watson, M. & Meah, A. (2012). Food, waste and safety: negotiating conflicting social anxieties into the practices of domestic provisioning. *The Sociological Review*, 60(2_suppl), 102–120.
- Wenger, E. (1998). *Communities of practice. Learning, Meaning, and Identity*. Cambridge University Press.
- Wenger, E. (2000). Communities of practice and social learning systems. *Organization*, 7(2): 225–246.
- Whyte, W. F., Greenwood, D. J. & Lazes, P. (1991). Participatory action research: through practice to science in social research. In: Whyte, W. F. (ed.) *Participatory action research*, 19-55. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.

WWW-lähteet:

- Anarkistimartat (2020). Tervetuloa Anarkistimarttojen nettisivuille? <https://www.anarkistimartat.fi> 29.2.2020.
- Anarkistimartat (2020). Anarkismi – Mitä se meille tarkoittaa? <https://www.anarkistimartat.fi/yhdistyksemme/anarkismi/> 29.2.2020.
- Association for Consumer Research (2017). Transformative Consumer Research. <https://www.acrwebsite.org/web/tcr/transformative-consumer-research.aspx> 22.11.2017.
- FAO. (2015). Food wastage footprint & climate change, UN FAO, Rome. <http://www.fao.org/3/a-bb144e.pdf>. 14.6.2019.
- Ilmasto-opas (2020). Metaani. <http://ilmasto-opas.fi/fi/ilmastonmuutos/ilmio/-/artikkeli/dec264e2-6350-418c-a1bc-3ef7c80676aa/metaani.html>. 28.2.2020.
- Jyväskylän yliopisto (2020). Koppa. Pitkittäistutkimus. Saatavissa: <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/pitkittaistutkimus>. 8.2.2020.
- Jyväskylän yliopisto (2020). Koppa. Poikittaistutkimus. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/poikittaistutkimus>. 8.2.2020.
- Jyväskylän yliopisto (2019). Koppa. Tieteenfilosofiset suuntaukset. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tieteenfilosofiset-suuntaukset>. 28.5.2019.
- Luke Luonnonvarakeskus (2020). Ruokahävikki ja ruokajärjestelmän kiertotalous. <https://www.luke.fi/tietoa-luonnonvaroista/ruoka-ja-ravitsemus/ruokahavikki/> Viitattu 28.2.2020.
- Maa- ja kotitalousnaiset (2018). Siilinjärven maa- ja kotitalousnaiset laittoivat hävikkiruokapöydän valmiiksi.

<https://www.maajakotitalousnaiset.fi/ajankohtaista/siilinjarven-maa-ja-kotitalousnaiset-laittoivat-havikkiruokapoydan-valmiiksi-9548> 8.4.2018.

Martat (2020). Hävikistä herkkua. <https://www.martat.fi/marttakoulu/ruoka/kestava-ruoka/havikista-herkkua/> 29.2.2020.

Martat (2020). Järjestön omat tunnukset tuovat yhteenkuuluvaisuutta. <https://www.martat.fi/martat/yhdistyskanava/jarjestoasut-ja-tunnukset/> 29.2.2020.

Martat (2020). #kestävääarki. <https://www.martat.fi/marttakoulu/kestava-arki/> 29.2.2020.

Martat (2020). Kodinhoito. <https://www.martat.fi/marttakoulu/kodinhoito/> 29.2.2020.

Martat (2020). Käsityö. <https://www.martat.fi/marttakoulu/kasityoohjeet/> 29.2.2020.

Martat (2020) Martta-jäsenyys. <https://www.martat.fi/marttanpuoti/marttajasenyys/> 29.2.2020.

Martat (2020). Martat-lehti. <https://www.martat.fi/martat/jasenkanava/martatlehti/> 29.2.2020.

Martat (2020). Pirkanmaan tapahtumakalenteri. Arkiruoka on järkiruokaa. <https://www.martat.fi/pirkanmaa/tapahtuma/arkiruoka-on-jarkiruokaa/> 29.2.2020.

Martat (2020). Rakenne ja organisaatio. <https://www.martat.fi/martat/marttajarjesto/rakenne-ja-organisaatio/> 29.2.2020.

Martat (2020). Reseptit. <https://www.martat.fi/reseptit/> 29.2.2020.

Martat (2020) Tutustu toimintaamme. <https://www.martat.fi/martat/tutustu-toimintaamme/> 29.2.2020.

Paakkanen, M. (2017): Tuhannet tieteilijät varoittivat ihmiskunnan joukkotuhosta – he esittävät myös tekoja, joita kuka tahansa voi tehdä maailman hyväksi vaikka heti. Helsingin Sanomat 14.11.2017. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000005449073.html> 15.11.2017.

WRAP (2014). Household food and drink waste: A People Focus. http://www.wrap.org.uk/sites/files/wrap/People-focused%20report%20v6_5%20full.pdf. 10.4.2019.

Ympäristöministeriö (2018). Orgaanisen jätteen kaatopaikkakiellon soveltaminen. <https://www.ym.fi/download/noname/%7B3BBE6023-43F0-44D0-BEFE-AAF4AE464968%7D/138515>. 19.6.2019.

Kokoukset ja palaverit:

Palaveri Marttojen Tampereen piirin toiminnanjohtajan Marja Kuuterin kanssa yliopistolla, Pinni A -rakennuksen 5.kerroksessa 8.11.2017. Osallistujat: Kuuteri,

Marja, Mattila, Malla, Mesiranta, Nina, Sutinen, Ulla-Maija, Närvänen, Elina ja Haikonen, Marja.

Palaveri Marttojen toimistolla Tampellassa, Tampereella 17.1.2018. Osallistujat: Närvänen, Elina, Mesiranta, Nina, Haikonen, Marja ja Manninen, Pilvi.

Muu kirjallinen materiaali:

Karhunkorpi, M. (2019). Nykymartta – Ilon kautta. *Aamulehti*, 12.5.

Kokkonen, H. (2018). Villi tyttö kirja kädessä. *Martat-lehti*, 1/2018.

Kylvén, A. (2017). Wirmon Marttojen vauvailmiö. *Martat-lehti*, 6/2017.

Marttaliiton hallituksen työryhmä (2017). 118 tasa-arvotekoa. *Martat-lehti*, 6/2017.

Wastebusters-tutkimusryhmän esite Marttoille syksy 2017.

Wastebusters-tutkimusryhmän esite Marttoille kevät 2018.